

Design som utvecklingskraft

FÖR STOCKHOLMSREGIONEN – EN PLATTFORM

FÖRORD

Stockholm den 11 juni 2003

Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms stad och Europeiska Socialfonden (ESF-rådet) i Stockholms län verkar alla, men med olika medel, för att göra Stockholmsregionen till en attraktiv plats att arbeta, leva och umgås i. Det gäller att utforma offentliga miljöer och institutioner, men också att skapa goda arbetsvillkor för regionens företag och deras anställda. Regionen står och faller med näringslivets konkurrenskraft och de anställdas kompetens.

Under senare tid har design uppmärksammats som en nyckelfaktor bakom många företags framgång. IKEA och H&M i Sverige och Nokia i Finland är välkända exempel. I Sverige finns dock sedan lång tid tillbaka en designtradition som bygger på kvalitet och estetik inom hantverk och industriell produktion av t.ex. glas och möbler.

Det stilideal som fortfarande till stor del präglar den svenska designtraditionen är sprunget ur konsthantverkets värdegrund – att vardagsvaran både ska gå att använda och vara vacker. Det är också denna tradition som får sitt uttryck i funktionalismen och sätter sin prägel på Stockholmsutställningen 1930. Det är samma tradition som gjort Sverige ledande när det gäller ergonomisk design och arbetsmiljö samt design inriktad på att göra vardagslivet enklare för personer med olika former av funktionsnedsättning. God design är god funktion.

Design har utpekats som ett av flera prioriterade områden i den nationella politiken av både statsministern och näringsministern. Det är viktigt att också landets huvudstadsregion med sitt rikt differentierade och kunskapsintensiva näringsliv lyfter fram designens

betydelse inom olika delar av näringslivet och den offentliga servicen.

Därför har vi i dessa organisationer som verkar för en positiv utveckling av Stockholmsregionen finansierat föreliggande studie. Den utgör ett led i arbetet med ett regionalt tillväxtprogram som tas fram av många olika organ inom länet. Vi har samverkat med Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) och Svensk Form, som tidigare tillsammans har utarbetat ett förslag till ett nationellt program *Design som utvecklingskraft*. I februari 2003 beviljade regeringen 20 miljoner kronor för insatser inom ramen för detta program i syfte att flytta fram Sveriges position inom designområdet.

Föreliggande rapport *Design som utvecklingskraft för Stockholmsregionen – en plattform* innehåller en kartläggning av vem som gör vad inom designområdet. Den ger en viss utblick mot andra länder och andra delar av Sverige och den beskriver vad som gjorts och tänkts inom området tidigare. Rapporten avslutas med en lista på möjliga inslag i ett regionalt designprogram. Rapporten har skrivits av ekon. lic. Peter Gorpe. Projektledare på SVID har varit Hans A. Tell.

För att detta underlag ska leda till konkreta åtgärder krävs det uppslutning och engagemang från många håll. Min förhoppning är att de tankar och de förslag som finns i denna rapport kommer att leda till diskussioner i många olika fora och att dessa diskussioner i sin tur stimulerar till fortsatt arbete för att främja design som utvecklingskraft för Stockholmsregionen.

Mats Hellström
Landshövding

INNEHÅLL

Kapitel 0

SAMMANFATTNING	5
----------------	---

Kapitel 1

BAKGRUND	10
----------	----

Kapitel 2

STOCKHOLM I SVERIGE, I NORDEN OCH I EUROPA	16
--	----

Kapitel 3

OFFENTLIGA AKTÖRER I STOCKHOLMSREGIONEN	25
---	----

Kapitel 4

PRIVATA AKTÖRER I STOCKHOLMSREGIONEN	41
--------------------------------------	----

Kapitel 5

VAD HAR GJORTS TIDIGARE OCH VAD ÄR PÅ GÅNG?	51
---	----

Kapitel 6

ÅSIKTER, SYNPUNKTER OCH ÖNSKEMÅL	64
----------------------------------	----

Kapitel 7

MÖJLIGA INSLAG I ETT REGIONALT PROGRAM	78
--	----

Kapitel 8

DET FORTSATTA ARBETET	93
-----------------------	----

Bilagor

BILAGA 1–4	97–104
------------	--------

FÖRORD	2	Tekniska museet	26
		Nordiska museet	26
		Gustavsbergs porslinsmuseum	26
		Andra museer	27
		Formmuseets Vänner	27
Kapitel 0		Högre utbildning och forskning	27
SAMMANFATTNING	5	Konstfack	27
		Beckmans	28
		Carl Malmsten Centrum för Träteknik & Design	
		vid Linköpings universitet	29
		KTH	29
		Konsthögskolan	31
		Stockholms Universitet, Företagsekonomi	31
		Södertörns Högskola	31
		Stockholm School of Entrepreneurship	32
		Centrumbildningar	32
Kapitel 1		Annat utbildning	33
BAKGRUND	10	Berghs	33
		Forsbergs Grafisk design och copy	33
		Gymnasieutbildningar	33
		Nyckelvikskolan	34
		Studieförbunden	34
		Designfrämjande aktörer på nationell nivå	34
		Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID)	34
		Svensk Form	35
		Svenska Institutet	36
		Exportrådet	36
		NUTEK	36
		IVA	36
		Statens kulturråd	36
		Vinnova	37
		KK-stiftelsen	37
		Stiftelsen Framtidens kultur	37
		Nordiska Samarbetsorganet för Handikappfrågor	37
		EIDD	37
		Hjälpmiddelsinstitutet	38
		Främjande aktörer i Stockholms stad	38
		Stockholms Näringslivskontor	38
		Business Arena Stockholm	38
		Stockholms kulturförvaltning	38
		Stockholm Visitors Board	38
		Stockholmsmässan	39
		Stadsbyggnadskontoret	39
		Främjande aktörer i Stockholms län	40
		Övriga kommuner i regionen	40
		Länsstyrelsen i Stockholm	40
		Landstinget i Stockholms län	40
		ESF-rådet i Stockholms län	40
		ALMI Företagspartner	40
		Teknikbrostiftelsen i Stockholm (TBSS)	40
Kapitel 2			
STOCKHOLM I SVERIGE, I NORDEN OCH I EUROPA	16		
		Andra länder och städer	16
		England och London	16
		Nederländerna	17
		Tyskland – Stuttgart som exempel	17
		Danmark och Köpenhamn	17
		Finland och Helsingfors	18
		Norge och Oslo	19
		Designsatsningar i andra delar av Sverige	19
		Göteborg och Västra Götalandsregionen	19
		Malmö och Lund	21
		Designutbildningar på andra håll i landet	22
		Andra aktiviteter	23
Kapitel 3			
OFFENTLIGA AKTÖRER I STOCKHOLMS-REGIONEN	25		
		Museer	25
		Nationalmuseum	25
		Arkitekturmuseet	26

Kapitel 4

PRIVATA AKTÖRER I STOCKHOLMS-REGIONEN 41

Intresseorganisationer för företag och anställda	41
Stockholms Handelskammare	41
Stockholms Hantverksförening	41
Företagarnas Riksorganisation	41
Svenskt Näringsliv	41
De fackliga organisationerna	42
Arbetsmiljöforum och Föreningen för Arbetarskydd	42
De Handikappades Riksförbund	42
Intresseorganisationer för designverksamma	42
Föreningen Svenska Industridesigner (SID)	42
Sveriges Arkitekter	43
Föreningen Svenska Tecknare	44
KIF	44
Branschorganisationer	44
Svenska Moderådet	44
Föreningen Svenskt Mode	45
Sveriges Reklamförbund	45
Sveriges Möbelindustriförbund	45
Teknikföretagen (f.d. Verkstadsindustriförbundet)	45
Utställningshallar och "show-rooms"	46
Stockholms Modecentrum och Fashion District	46
Svenskt Möbelcenter	46
Svensk Byggtjänst	46
Volvo showroom	46
Stockholm Design Shop	46
Stockholmsregionens näringsliv	47
Differentiering och importhamn	47
Några kluster	47
Storföretagens roll	47
Branscher i Stockholmsregionen	48
Mode	48
Grafisk industri och reklam	48
Upplevelseindustrin	48
Konsumentvaror	48
Konsthantverk	49
Fordon	49
Livsmedel och förpackningar	49
Läkemedel och medicinsk teknik	49
Bioteknologi	49
Designföretag, byråer och konsulter	49
Handel	50

Kapitel 5

VAD HAR GJORTS TIDIGARE OCH VAD ÄR PÅ GÅNG? 51

Drömmen om huset i huvudstaden	51
Många försök att skapa ett designmuseum	51
Design center i Stockholm som varit och varit	52
Statliga initiativ	52
Proposition 1997/98:117	52
Arkitekturåret 2001	53
Form- och designutredningen	53
Högskoleverkets utredningar	55
Genomförande hittills	55
Exportrådet	56
Svenska Institutet	57
Designaktörernas insatser	58
Design som utvecklingskraft	58
Svensk Form – exempel på aktiviteter	58
Stiftelsen Svensk Industridesign - nationellt	58
SVID i Stockholm	61
Andra aktörer	63
Stockholm stads näringslivskontor	63
Kulturhuset	63
Formmuseets vänner	63

Kapitel 6

ÅSIKTER, SYNPUNKTER OCH ÖNSKEMÅL 64

Design på dagordningen – på gott och ont	64
Kultur eller ekonomi	64
Kultur och ekonomi	66
Om design och deras arbete	66
Om en mötesplats	67
Ett kulturellt centrum...?	68
...eller ett kommersiellt?	69
Kanske finns den goda kompromissen	69
Lokalisering och framtoning hänger ihop	71
Privata idéer och initiativ	71
Designbegreppet	73
Olika tolkningar av designbegreppet	73
Designbegreppet – ett avstamp	76

Kapitel 7

MÖJLIGA INSLAG I ETT REGIONALT PROGRAM 78

Några grundläggande utgångspunkter	78
Är målen för högt ställda?	78
Stockholmsregionen som mötesplats	78
Sektorsatsningar	79

Vårdmiljöer	79	Bilagor	
Vård i hemmet	80	BILAGA 1	97
Design i kollektivtrafiken	80		
Annan offentlig miljö	81		
Bättre kontakt företag och designer	81	Intervjulistan	
Affärsrådgivning för unga designer	81	Designintressenter	97
Arbetsstipendier	82	Designföretag och personer med nära koppling till design	97
Designgenomgångar – ett framgångsrecept	82	Högre utbildning och forskning	97
Nätverk för mindre designföretag	82	Offentlig förvaltning	98
Studenter som resurs	82	Övriga intressenter	98
Utbildning och attitydpåverkan	83	Telefonintervjuer	98
Vidareutbildning av ingenjörer och ekonomer	83		
Kunskapsspridning till designnyttjare i näringslivet	83	BILAGA 2	99
Kunskapsspridning till upphandlare inom offentlig sektor	83		
Studiecirkelverksamhet i design vid vissa arbetsplatser	84	Litteraturlista	
Information till lärare	85	Designhistorik	99
Högskolor och forskning	85	Andra designböcker och rapporter	99
Samverkan mellan flera högskolor	85	Offentligt material	99
Forskarkonferens om design	86	Programskrifter	99
Ökat internationellt utbyte i utbildning och forskning	86		
Manifestationer	87	BILAGA 3	100
Utställningar	87		
Mässor	87	Startklara projekt ur det nationella programmet	
Offentliga föredrag och studiecirklar	88	Fordonsleverantörers konkurrenskraft	100
”Unga designer”	88	Design för export av medicinsk & biomedicinsk teknik	100
Tävlingar	88	Förpackningen som värdeskapare	100
Mediala satsningar	89	Design för entreprenörskap	101
Designens hus	89	Design för tjänster	101
En lösning i fjärran	89	Design för ett friskare arbetsliv	101
Ett mer näralliggande alternativ	90	Design för offentlig utveckling	102
Ett postmodernt alternativ	91	Design för framtidens kunskapssamhälle	102
Fartyg för form	91	Sommardesignkontoret	103
Ett virtuellt designcentrum	91	Programkontor Designåret 2005	103
		Projektnav för utvecklingskraft	103
		För ytterligare information om projekten	103
Kapitel 8		BILAGA 4	104
DET FORTSATTA ARBETET	93		
		Några möjliga nationella initiativ	
Koppling till andra program och aktiviteter	93	”Designdok”	104
Det nationella designprogrammet	93	Samverkan mellan museer	104
Det regionala tillväxtprogrammet	93	Uppgradera olika utmärkelser	104
EU-program	94		
Aktiviteter pågår redan	94		
Tidsplan fram till 2004.	95		
Organisation för det fortsatta arbetet	95		

SAMMANFATTNING

Kapitel 0

Design har under senare år kommit högt upp på den politiska dagordningen. Design som konkurrensmedel har blivit allt viktigare. Design och andra estetiska värden har blivit viktigare för människornas samlade livsmiljö. Stockholms stad, Länsstyrelsen i Stockholms län och Europeiska socialfondens stockholmskontor har finansierat föreliggande rapport som utgör ett underlag för fortsatta insatser i Stockholmsregionen inom designområdet. Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) och Föreningen Svensk Form har varit projektägare.

Syftet med satsningen på design inom Stockholmsregionen är att:

- främja och synliggöra regionens designkompetens
- främja användningen av design i näringslivet och i offentlig verksamhet
- bidra till att marknadsföra Stockholmsregionen internationellt både gentemot näringsliv och turister.

Rapporten har främst karaktär av kartläggning, men den pekar också framåt mot möjliga inslag i ett regionalt program med inriktning mot dessa syften. Ett regionalt designprogram ska i ett nästa steg fasas in i såväl det regionala tillväxtprogrammet (RTP) som i det nationella programmet *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig sektor* som utarbetats av Svensk Form och SVID¹.

Designsatsningar på många håll

Om Stockholmsregionen² ska göra skäl för epitetet norra Europas designcentrum krävs kraftfulla insatser. I Tyskland, England och Nederländerna finns hög designkompetens och en välrenommerad designhistoria att bygga vidare på. Där finns omfattande design-

resurser och synliga uttryck för detta, t. ex. i form av museer och designcentra. Även våra nordiska grannländer och deras huvudstäder har under senare år höjt ambitionsnivån inom designområdet. Så finns det eller pågår uppförandet av designcentra i Köpenhamn, Helsingfors och Oslo. Särskilt Helsingfors imponerar. Kring Konstindustriella skolan och Arabiafabriken växer ett nytt område, Designium, upp. Det ska enligt planerna bli Östersjöområdets ledande centrum för konstindustri, IT, film och CD-produktion. Kraftfulla satsningar på designutbildning görs.

Stockholm har resurser och kompetens att bygga vidare på...

Även på flera olika håll inom Sverige görs betydande designsatsningar. Göteborg har redan i utgångsläget en stark ställning genom Röhsska museet och Högskolan för design och konsthantverk. Omdaningen av Västra Älvstranden kommer därutöver delvis att gå i designens tecken. I Malmö finns Sveriges hittills enda designcenter och i Lund har industridesignutbildningen fått ett rejält lyft genom en 250 miljoners donation från Ingvar Kamprad till ett design center inom Lunds tekniska högskola. Också på många andra håll i landet är aktiviteten hög.

Stockholmsregionens förutsättningar när det gäller kompetens och resurser inom området är goda. Här finns de flesta stora nationella museerna såsom Nationalmuseum med ett nationellt ansvar för att samla och visa upp konstindustri och designföremål, Moderna Museet med ansvar för konsten från 1900 och framåt, Arkitekturmuseet, Tekniska museet och Nordiska museet. Samtliga dessa har olika slags sam-

¹ www.svid.se

² Här avses för enkelhets skull hela Stockholms län, även om regionen i många fall i texten får symboliseras av Stockholms stad

lingar av designrelevans. De har också i olika sammanhang arrangerat specialutställningar inom designområdet. Stockholms stad utgör också, främst genom Kulturhuset en viktig resurs i sammanhanget.

En stor del av landets designutbildning finns i Stockholm – Konstfack, Beckmans, Carl Malmstens Centrum för träteknik & design, Berghs School of Communications samt Forsbergs Grafisk design och copy. Här finns också KTH som har flera olika inriktningar där design utgör en viktig aspekt. Även Stockholms Universitet, Södertörns Högskola och Handelshögskolan (HHS) har utbildningsinslag av intresse. Det pågår ett samarbete mellan HHS, KTH, Karolinska Institutet och Konstfack som gäller främjande av entreprenörskap där designfrågor under senare tid fått en ökad tyngd. I Stockholm finns också flera centrum-bildningar som bedriver forskning och utvecklingsarbete delvis inriktat på design, såsom Keramiskt resurscentrum, Interaktiva institutet och Centrum för teknik i värden.

De nationella designfrämjande organen Föreningen Svensk Form och Stiftelsen Svensk Industridesign finns

i Stockholm, på Skeppsholmen respektive i Näringslivets hus. Här finns också de nationella myndigheterna Svenska Institutet som har gjort stora satsningar för att synliggöra svensk design utomlands, Statens kulturråd, Exportrådet, NUTEK och Vinnova.

Viktiga lokala organ är Stockholms stads olika förvaltningar, kulturförvaltningen såsom huvudman för bl. a. Kulturhuset och Liljevalchs, näringslivskontoret som allmän främjare av näringslivet i staden, Stockholm Visitors Board (SVB) som verkar för främjande av turism och utländska affärskontakter. SVB har under senare år lagt särskild vikt vid att lyfta fram regionens starka sidor inom designområdet och har därigenom lyckats få stort genomslag i internationell press.

Stockholmsmässan, Sveriges största mässområde, ägs av Stockholms stad och Handelskammaren. Det ur designsynpunkt viktigaste evenemanget är möbelmässan, som är en av de största i Europa. Men också många andra mässor har starka designkopplingar.

På regional nivå har Länsstyrelsen en samordnande uppgift och bedriver vissa näringslivsfrämjande aktiviteter. Landstinget som huvudman för sjukvården

Form och funktion

Svenska företag har varit mycket framgångsrika när det gäller att utveckla ergonomiskt väl anpassade verktyg och produkter som bidrar till en god arbetsmiljö. Här en uppsättning skruvmejslar formgivna för Sandvik av Ergonomidesign.

FOTO: CAMILLA SJÖDIN

Tillsammans har Svensk Form och SVID utformat ett förslag till nationellt program *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet*. Hittills har regeringen beviljat 20 miljoner kronor för att vissa av programmets punkter ska kunna genomföras.

och kollektivtrafiken ansvarar för offentliga miljöer vars utformning påverkar alla regionens medborgare.

Det finns flera organisationer inom näringslivsområdet som verkar för att förbättra konkurrensförmågan hos regionens företag, såsom Svenskt Näringsliv och Företagarna. Bägge har

aktiva regionala föreningar med tusentals medlemmar. Stockholms Handelskammare och Stockholms Hantverksförening är renodlat regionalt verksamma. De fackliga organisationerna liksom olika handikapporganisationer intresserar sig också utifrån olika utgångspunkter för design, t. ex. arbetsmiljö respektive tillgänglighet.

I Stockholm finns branschförbund inom branscher där design spelar särskilt stor roll, såsom Svenska Moderådet och Sveriges Reklamförbund. På modesidan finns Stockholm Modecentrum och Fashion District på Liljeholmen, ett stort handelshus på 30 000 kvadratmeter. På möbelsidan finns Svenskt Möbelcentrum vid Storängsbotten där offentlig inredning exponeras på en 4 500 kvadratmeter stor utställningsyta.

Det finns intresseorganisationer för industridesigner (Föreningen Svenska Industridesigner), för konsthantverkare, tecknare och för arkitekter som alla har en betydande del av sina medlemmar i Stockholmsregionen.

Personer som arbetar med design finns inom många olika branscher beroende på vad slags design man talar om. Textil och modedesigner finns inom de stora modeföretagen, där H&M intar en särställning. De som arbetar inom grafisk design finner man till stor del inom reklambyråbranschen, som är mycket stor i regionen. Inom industridesign finns det flera betydande konsult-

företag i Stockholm, men dessa företag är tämligen små jämfört med konsultbyråer inom annan teknik eller ekonomi. De flesta designer arbetar som solo-företagare eller har få anställda. Kunderna finns både i Stockholmsregionen och i landet i övrigt, där t. ex. stora delar av tillverkningen ligger. Det senare gäller t. ex. de som arbetar inom möbler och inredningsdetaljer. Vissa har också internationella uppdrag.

Stockholmsregionen utgör landets viktigaste nod både när det gäller kopplingen till andra länder och kopplingen till andra delar av Sverige. I regionen finns landets viktigaste utvecklingsresurser både när det gäller forskning, näringsliv, offentlig förvaltning och kultur. Näringslivet är rikt differentierat och här finns flera olika kompetensblock. Det är bl. a. i skärningsmängden mellan dessa som innovationer och nytänkande uppstår. Stora företag och stora offentliga upphandlare har möjlighet att genom sin upphandling och i sitt utvecklingsarbete engagera kompetenser som primärt finns i Stockholm, bl. a. inom designområdet.

... men starka krafter drar ofta åt olika håll

Storleken och rollen som huvudstadsregion är dock i vissa avseenden också problematisk. Inom många politikområden har det visat sig svårt att fatta beslut och driva igenom frågor av regionalt intresse därför att det funnits för många olika alternativ och för starka förespråkare för dessa. Beslutsprocessen har blockerats. Trafikområdet torde vara mest välkänt, men mönstret går igen även inom andra områden³. En tillbakablick på frågan om ett designmuseum i Stockholm passar väl in i bilden. Frågan har varit aktuell i mer än hundra år, men ännu finns inget designmuseum. Olika lokaliseringar har ställts mot varandra och olika, starka intressen har förhindrat frågans lösning.

Också frågan om ett designcenter i Stockholm manar till eftertanke. Sedan sent 1950-tal har flera olika centra

³ Ett exempel är storskalig energiförsörjning i Stockholm som studerats av prof. Bengt Jacobsson. Se t. ex. Energibeslut i kommuner – löst kopplade parallella processer eller resultat av rationell planering? Ur Perspektiv på kommunal energiplanering. Statens energiverk m.fl 1988

Många personer inom designområdet menar att design blivit ett modeord, ungefär som kultur på 70-talet, miljö på 80-talet och IT på 90-talet. Det är viktigt att detta inte leder till att uttrycket överanvänds och därmed tunnast ut.

etablerats, men av olika skäl tvingats lägga ner. Den finansiella stabiliteten har inte varit tillräcklig. Det är uppenbart att det kommer att krävas såväl samverkan mellan fler olika parter som finansiell uthållighet för att få till stånd och vidmakth-

hålla ett designcenter av något slag i Stockholmsregionen.

Designfrågor har behandlats på nationell statlig nivå flera gånger under senare år. I proposition 1997/98:117 lade regeringen fram ett handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design. Därefter tillsattes en form- och designutredning och en genomgång av den svenska designutbildningen gjordes av Högskoleverket. År 2001 var ett arkitektur- och designår, med tonvikt på arkitektur. Svenska Institutet och Exportrådet har gjort flera betydande internationella satsningar för att främja svensk design. Plan- och bygglagen och vissa andra lagar har ändrats så att det tydligt framgår att estetiska kvaliteter ska tillmätas betydelse.

De viktigaste designfrämjande aktörerna Svensk Form och SVID har under årens lopp gjort stora insatser både för att lyfta fram formgivning och design i allmänhetens medvetande och för att stimulera företag och förvaltning att nyttja designkompetens. Tillsammans har de utformat ett förslag till nationellt program *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet*. Hittills har regeringen beviljat 20 miljoner kronor för att vissa av programmets punkter ska kunna genomföras.

Att design kommit högt på den politiska dagordningen är uppenbart. Däremot är det mer tveksamt om talet resulterat i motsvarande handling. Många personer

inom designområdet menar att design blivit ett modeord, ungefär som kultur på 70-talet, miljö på 80-talet och IT på 90-talet. Det är viktigt att detta inte leder till att uttrycket överanvänds och därmed tunnast ut. Även om begreppet design inte enbart – eller ens främst – ska kopplas till eleganta bruksföremål, stolar och bilar, finns det skäl att inte bredda uttrycket så mycket att det helt blir synonymt med det svenska ordet utformning. Kanske finns det anledning att se på design på samma sätt som t.ex. jämställdhet, kvalitet eller miljöhänsyn. Det är aspekter som finns med och bör beaktas i de flesta sammanhang utan att nödvändigtvis vara huvudämne.

Det finns också olika sätt att se på designens roll i samhället. Handlar det om en kulturyttring eller om en process i företagens affärsutveckling. Vilken roll ska offentliga aktörer spela givet dessa olika synsätt?

En mötesplats för form och design...

En mötesplats, ett center av något slag, kan t.ex. antingen ha sin tyngdpunkt i det kulturella och bygga på att visa upp och diskutera design i ett historiskt, kulturellt och socialt perspektiv. Ett designcenter kan också vara en primärt kommersiell plats där olika företag med ett starkt utbud av produkter som vanligtvis förknippas med design exponeras. I den statliga form och designutredningen föreslogs en nationell mötesplats, men utan koppling till museal verksamhet. Utredningen menade vidare att stat, kommun och näringsliv borde kunna samverka för att etablera en sådan fysisk mötesplats. Detta förslag genomfördes dock inte.

Det framgår dock klart efter den kartläggning som gjorts här och som inkluderat ingående samtal med ungefär 70 personer att det finns ett starkt stöd för tanken på att etablera en mötesplats för design i Stockholm. En sådan bör vara betydligt större än den som Svensk Form f.n. disponerar på Skeppsholmen.

Men ett regionalt program för främjande av design ska inte enbart handla om ett designcenter. Det finns mycket annat som kan göras helt oberoende av om det finns en sådan fysisk byggnad eller ej.

... och ett program för design står på önskelistan

I rapportens avslutande kapitel listas ett antal möjliga punkter i ett regionalt designprogram. Dessa är inte rangordnade eller förankrade med olika parter i regionen eller bland olika designintressenter. De ska ses som en bruttolista som de som i nästa steg tar på sig ansvaret att driva programarbetet vidare får ta ställning till. En ambition är att Stockholms designprogram ska infogas som en del av det regionala tillväxtprogram som samordnas av Länsstyrelsen. En annan ambition är att Stockholms designprogram ska kunna ses som ett regionalt supplement till SVID:s och Svensk Forms nationella program *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig förvaltning*.

Här ges några exempel på punkter i rapportens programkapitel. Vissa av de olika programinslagen är tänkta att fungera som *exempel* på vad som kan åstadkommas med bättre design. Det gäller några sektorsatsningar, t.ex. ett par pilotfall för att utforma en *bättre vårdmiljö* vid en vårdcentral, ett sjukhus och ett äldreboende.

En annan viktig grundtanke är att *förbättra kontakten* mellan designvärlden och företag och förvaltningar. Det finns fortfarande på många håll ett förståelsegap mellan den "konstnärliga" designvärlden och den "praktiska" företagsvärlden. Tidigare positiva erfarenheter av *designgenomgångar* riktade främst mot mindre företag bör fortsätta. För att underlätta för unga designer att komma in i utvecklingsprocesser inom större företag föreslås att ett antal större företag erbjuder *arbetsstipendier till nyutexaminerade*.

En grundläggande förutsättning för att företag och

offentlig förvaltning ska bli bättre på att utnyttja designkompetens är att ledningen, tekniker och marknadsförare vet på vilket sätt designkompetens kan användas i olika utvecklingsprocesser. Viktiga inslag i programförslaget är därför *kunskapsspridning till designnyttjare i näringslivet och upphandlare inom offentlig sektor*.

I förslaget ges också exempel på *konferenser, manifestationer och utställningar* som skulle kunna dels sprida kunskap om design i olika former till en bred allmänhet dels sätta Stockholm på designkartan.

Slutligen presenteras några alternativa fortsatta utredningsspår när det gäller ett *designcentrum i Stockholm*. Även om det är lockande att tänka sig en ny och spännande byggnad för ett designcenter inses lätt att ett sådant knappast kan bli klart förrän om åtta till tio år. Bäst är därför att leta efter en befintlig byggnad centralt belägen i Stockholm som efter viss ombyggnad skulle kunna inhysa flera olika designrelaterade verksamheter och därmed komma att bli ett designens hus.

En förutsättning för att en större satsning ska kunna genomföras är dock att det går att mobilisera intressenter med vilja att satsa, inte minst ekonomiskt, från flera olika håll inom stat, kommun, region och näringsliv. När det gäller ett designcenter ställs särskilda krav på långsiktigt engagemang så att ett sådant center inte ska gå samma öde tillmötes som tidigare satsningar.

BAKGRUND

Kapitel 1

Förstudiens förhistoria

Projektet emanerar ursprungligen från en dialog som förts mellan Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) och Länsstyrelsen om möjligheterna att förstärka de designfrämjande insatserna i länet. Dialogen ledde vidare till en kontakt med Stockholms stads näringslivskontor. Diskussionerna var då främst inriktade på att undersöka behovet av ett "designcentrum" och möjligheterna att finansiera ett sådant centrum.

Efter överläggningar med SVID och Svensk Form kom man fram till att det var lämpligt att först föra en mer förutsättningslös diskussion om bl. a. behovet av ett regionalt designprogram och vad ett sådant skulle kunna innehålla. I en sådan översikt borde ingå inslag av konceptuella klarlägganden och avgränsningar, kartering av aktörer och pågående aktiviteter etc. Länsstyrelsen ansåg också att det vara angeläget att belysa finansieringsmöjligheterna för ett ev. designcentrum.

SVID kom därefter in med en ansökan om bidrag till en förstudie som skulle lägga grunden för utformningen av ett regionalt designprogram för Stockholmsregionen. Länsstyrelsen, Stockholms stad samt även ESF-rådet beviljade visst bidrag till förstudien. Det är denna förstudie som redovisas här.

Det är värt att notera att det ovan beskriva initiativet inte direkt är kopplat till arbetet med ett nationellt designprogram som har bedrivits under år 2002. Det är mer adekvat att tala om två parallella processer, som naturligtvis båda har hämtat näring från det stora politiska intresset för design. Självklart måste dock dessa båda processer kopplas ihop så att de på ett naturligt sätt stödjer varandra.

Varför design?

I ett inledande tankepapper ställde Länsstyrelsen frågan om olika designfrämjande aktiviteter är på väg att bli en ny patentmedicin av det slaget som man kunnat iakttä inom näringspolitik och regionalpolitik under decennier. Det har varit riskkapitalbolag, kompetenscentra, teknikparker, entreprenörutbildningar, regionala högskolor, bättre infrastruktur, nätverks- och klusterbyggande allt beroende på sanningen för dagen.

Mot tolkningen att det rådande intresset för designfrågor inom näringspolitiken bara är en modenyck, det senaste halmsträet i det ständiga sökandet efter verk samma näringspolitiska instrument, står uppfattningen att designaspekten verkligen har blivit allt viktigare då det gäller produktutformning. Design och andra estetiska värden förefaller också ha fått en ökad betydelse för människornas samlade livsmiljö. Det är inte svårt att hitta rader av värtaliga uttryck för denna tolkning.

Man pekar t.ex. på att marknadspotentialen är enorm för välutvecklade produkter i den alltmer globaliserade världen. Pris och prestanda är inte de enda viktiga parametrarna när det gäller att konkurrera om de stora konsumentgrupperna i takt med att konsumenternas ekonomi förbättrats. Konkurrensmedlet design, som i och för sig inte bara handlar om estetik utan lika mycket om funktion, blir allt viktigare. Detsamma gäller för övrigt även produkter som används i olika produktionsprocesser – även grävmaskinisten vill ha en snygg maskin. Det handlar ju faktiskt om hans arbetsmiljö.

Ericssons misslyckande i förhållande till Nokia tillskrivs bl. a. Nokias överlägsenhet när det gäller att ta hänsyn till design. IKEA:s och H&M:s stora framgångar är också direkt kopplade till tydliga och högkvalitativa

designkoncept. Att vanligt hederligt renat brännvin omvandlats till en av världens absolut största spritmärken kan tillskrivas flaskans design och en lyckat marknadsföring. Dock finns det fortfarande, främst bland små och medelstora företag, en viss obenägenhet att anlita professionella industridesigner i produktutvecklingen. Här finns uppenbarligen en potential för utveckling.

Ytterligare ett skäl till att det ligger nära till hands att lyfta fram design är att svensk eller "skandinavisk" design länge har haft ett mycket gott rykte och en stark ställning. Redan under 1900-talets första decennier var "Swedish grace" ett begrepp. Den framgångsrika kopplingen mellan produktion och konst i porslinsfabriker och de smäländska bruken avkastade högklassiga produkter signerade Hald, Grate, Wallander, Käge m. fl. 1950-talet betecknas ofta som en storhetstid både när det gäller möbler och andra hushållsföremål, med namn som Bruno Mathsson och Sigvard Bernadotte. Under senare år har ergonomiskt välutformade pro-

dukter blivit en stark nisch för svensk design. Det finns alltså en bra grund att bygga på.

Varför Stockholm?

Det är naturligt att finansierarna bakom denna studie vill betona Stockholms roll i Sverige när det gäller design. Även om stora delar av produktionen – t.ex. glas, möbler och verkstadsprodukter – inte ligger i Stockholmsregionen finns många utvecklingsfunktioner och många verksamma konstnärer, enskilda designer och designföretag i huvudstadsregionen. Det är därmed inga överord att hävda att Stockholm är Sveriges designhuvudstad. Här finns också de flesta designutbildningarna. Stockholm är också säte för de nationellt verksamma organisationerna SVID och Svensk Form. Här finns det största utbudet av produkter som normalt brukar kallas för "designade"⁴.

Stockholm eller Stockholms län är förvisso inte den enda region i landet som nu försöker ta ett samlat grepp på designfrågorna. Runt om i Sverige pågår olika design-

Framgångsrikt koncept

Ett av Sveriges och Stockholms mest framgångsrika företag är H&M. På huvudkontoret i Stockholm arbetar närmare 100 modedesigner. Bilden nedan är från sommarkampanjen 2003.

⁴ Jag återkommer senare till frågan om vad som ska innefattas i begreppet design, men väljer att så här inledningsvis inte komplicera saken.

projekt. Även i våra grannländer satsas mycket på designfrämjande aktiviteter och större designcentra etableras i huvudstäderna. Detta kan i det här sammanhanget ses som en sporre för Stockholmsregionen.

Mål, syfte och ambition

Även om det finns gott fog för påståendet att Stockholm är Sveriges designhuvudstad finns det hos många en känsla av att mer skulle kunna göras för att tydliggöra detta förhållande. Och kanske inte bara tydliggöra något som redan finns, utan att verka för att Stockholm verkligen kommer att göra skäl för epitetet Sveriges designhuvudstad och kanske också Nordens designhuvudstad.

Designkluster

Förhoppningen med det programarbete som börjar med denna förstudie är att det ska bidra till att *främja och synliggöra regionens designkluster* och de som verkar inom designområdet.

Först en not om begreppet kluster. Med kluster avses en ansamling, en förtätning. Det har kommit att användas vid lokala, regionala och nationella tillväxtanalyser.⁵ Ett kluster består av många företag som arbetar inom ett likartat verksamhetsområde inom ett

geografiskt område. Företagen är inte bara inom samma bransch utan består också av företag som levererar viktiga insatsvaror eller viktiga kunder.

Närheten mellan företagen gör att det uppstår ett samspel mellan dem som både präglas av konkurrens som stimulerar till samverkan. En nyckel till sådana områdens framgång är den lokala eller regionala arbetskraftens kompetens. Ofta förläggs specialutbildningar till området i fråga för att ytterligare förstärka den kunskapsrika miljön. Området drar till sig ytterligare kompetent arbetskraft och företag. Världens mest kända kluster heter Hollywood. I Sverige finns tydliga kluster i Småland – glasriket – och i Kista inom IT-området.

Designanvändning och designprocess

Ambitionen är också att *främja användningen av design* som en viktig komponent i produktutveckling och i utformning av offentliga miljöer. För företagens del kan ökad användning av design höja produkternas värde och förbättra deras konkurrenskraft. Ökad användning av design inom offentliga miljöer kan ses som en välfärdspolitisk ambition.

I programdokumentet "Framtidens industri", mer känd som Bennet-rapporten sägs bl. a.

Varför design?

Gammalt hederligt renat svenskt brännvin har gjort en osannolik klassresa från att förknippas med en sup på parkbänken till en sip Absolut på Park Avenue Sky Bar. Allt tack vara ny design på flaskan och en effektiv marknadsföring.

Design som funktion och utseende hos produkter blir allt viktigare som konkurrensmedel. För företag som utvecklar, tillverkar och marknadsför produkter och tjänster betyder design mer än form och utseende. Den inkluderar funktion, tillverkningsbarhet- och produktionskostnad. Kvaliteten i och omfattning av industrins nyttjande av design behöver öka.

Det finns likheter mellan begreppen kvalitet och design. För de flesta personer avser dessa båda begrepp slutliga egenskaper hos en produkt eller tjänst. De som är verksamma inom respektive område betonar i stället processen. En kvalitetssäkrad produkt eller tjänst har tagits fram i en process som innehåller ett antal kontrollpunkter och formaliserar vissa krav, främst på dokumentation. Förhoppningsvis innebär detta också att produkten har en hög kvalitet, men det är ingen fullständig garanti.

På samma sätt menar många att design ska ses som en del i företagets strategiska produkt- och affärsutvecklingsprocesser. Man anser att design måste komma in på ett mycket tidigt stadium i processen, inte som något kosmetiskt på slutet. Så här skriver Hedvig Hedqvist i ett avsnitt i en nyutkommen designbok där etableringen av Stiftelsen Svensk Industridesign behandlas:

Flera industridesigner klagade på brist på förståelse för deras speciella kunskaper. De vill inte bli inköplade för sent i arbetsprocessen med endast uppdraget att ge produkten ett säljande hölje.⁶

Idealt leder designprocessen till att företagets tekniska och ekonomiska förutsättningar kombineras med kundens krav samtidigt som estetiska och funktionella kvaliteter byggs in i produkten. I det senare ingår den samlade upplevelsen av en produkt, t.ex. även den taktila och den audiella. Även i många tjänster finns inslag av produkter eller fysiska objekt som förknippas med tjänsten. Det gäller t.ex. besöksnäringen, resor, underhållning och IT.

Rune Monö, som av många betraktas som nestorn inom designområdet ger följande definition:

Designarbete innebär gestaltning av huvudsakligen serietillverkade nytttoprodukter för att anpassa dem till människan och hennes miljö, dvs. att gestalta och samordna tekniska, ekonomiska, ergonomiska, sociala, estetiska och andra faktorer i ett system med främsta syfte att förbättra och förstärka en riktig upplevelse av systemets faktiska, totala värde för brukaren och öka lönsamheten för tillverkare och marknadsförare.⁷

Marknadsföring av Stockholm

En vackrare stad kan också ses som en metod att göra Stockholmsregionen till ett än mer attraktivt turistmål. Därmed kan design bli en ingrediens i "varumärket Stockholm", vilket bidrar till att *marknadsföra Stockholmsregionen* både gentemot turister och mot internationella företag.

Exempelvis kan nämnas att Stockholms stad under några år har sökt profilera Stockholm som en modern, urban miljö där många företag inom det man kallar TIME-sektorn arbetar. Därmed avses Telekommunikation, IT, Media och Entertainment. Också här har ambitionen varit att tydliggöra de kompetenser som finns inom TIME-sektorn och att genom konferenser, seminarier, utställningar och andra manifestationer visa för omvärlden att Stockholm är en intressant plats för personer och företag verksamma inom dessa områden. Design skulle passa bra in som ett komplement till denna familj.

Designcenter

En åtgärd som både skulle utgöra ett synligt uttryck för regionens designkluster och fungera som en turistattraktion vore ett *designcenter* av något slag. Ett sådant center skulle kunna fungera som ett forum för information och marknadsföring till en bredare publik om design i alla dess aspekter. Det skulle också kunna

⁵ Porter, M: The competitive advantage of Nations, London 1990. Se också NUTEK:s rapport Kluster och klusterpolitik, 1998.

⁶ Hedqvist, Hedvig, 1900 2002. svensk form och internationell design. Sid 190

⁷ Monö, Rune. 1976. Maskiners form och gestalt – industridesign. Stockholm. Mekanförbundet

Två studenter vid Stockholms Universitet har bitvis parallellt med detta arbete skrivit en uppsats som handlar om hur design kan användas som ett verktyg för ökad konkurrenskraft för företag inom vissa kluster i Stockholmsregionen. Deras rapport kan beställas från SVID, www.svid.se

fungera som en replikpunkt för olika företag och parter verksamma inom designområdet och därigenom också kunna bidra till syftet att öka företagets användning av design.

Det kan här vara värt att citera en del av ett särskilt yttrandet som bifogades till det beslut

som Stockholms näringslivsnämnd fattade när det gällde bidrag till föreliggande studie. Yttrandet utgör en positiv förstärkning av beslutet, inte någon kritik⁸.

Vi behöver nya mötesplatser för designbranschen. Människor som är aktiva inom olika delar av designområdet behöver träffas, utbyta idéer samt presentera förutsättningar och trender. Här finns en viktig funktion att fylla och vi behöver dessutom ett designcentrum i Stockholm.

Arbetets uppläggning

Arbetet, som utförts av Peter Gorpe, gorpe research ab, har främst gått ut på att intervjua personer med goda insikter inom designområdet samt personer med andra relevanta kunskaper. SVID, Svensk Form och Stockholms Stad har givit förslag till intervjupersoner. Allteftersom intervjuandet fortskridit har de intervjuade i sin tur lämnat fler namnförslag. Sammantaget har över 70 personer intervjuats, de allra flesta genom ett personligt möte som varat i mellan en och två timmar. I några fall har intervjuerna skett per telefon. I Bilaga 1 namnges de intervjuade.

De intervjuade representerar olika delar av samhället såsom utbildning och forskning, musei- och kulturvärlden, designföretag och enskilda designere, intresse-

och branschorganisationer, offentlig förvaltning samt privata företag för vilka design spelar stor roll. Jag har således inte enbart intervjuat personer som är direkt verksamma inom designområdet utan även personer som befinner sig i områdets närhet eller som på olika sätt har kommit i kontakt med design.

Intervjuerna har inte följt ett strukturerat schema utan anpassats efter den intervjuades särskilda verksamhet och erfarenhet. Intervjuande är inte bara en metod att skaffa fakta och synpunkter. Det är också en "tankemetod". Intervjun blir i bästa fall ett samtal som inbjuder både intervjuad och intervjuare till reflektion. Som intervjuare tvingas man själv formulera sig, inte bara i form av frågor, utan också i form av hypoteser och antaganden som man vill testa. Ord som "insikt" och "förståelse" är väl så viktiga som "fakta" och "kunskap". Och intervjuandet är en metod att arbeta sig fram mot sådan insikt.

Parallellt med intervjuande har jag letat mig fram på olika hemsidor och läst eller i vart fall bläddrat i olika rapporter, utredningar och eleganta designböcker. De som jag har haft tillgång till redovisas i bilaga 2.

Två studenter vid Stockholms Universitet, Sofia Fogelfors och Anna Budzynski, har bitvis parallellt med detta arbete skrivit en uppsats som handlar om hur design kan användas som ett verktyg för ökad konkurrenskraft för företag inom vissa kluster i Stockholmsregionen. Deras rapport kan beställas från SVID.

Under arbetets gång har jag haft kontinuerlig kontakt med Hans A. Tell på SVID samt med företrädare för Svensk Form, Länsstyrelsen och Stockholms stad. Särskilt har Ivar Nordqvist på Länsstyrelsen bidragit med värdefulla kommentarer. Arbetet påbörjades i mitten av februari 2003 och avslutades i mitten på maj 2003.

Ett särskilt inslag i förberedelsearbetet var en workshop som SVID och Svensk Form arrangerade den 17

mars 2003. Där deltog 50 personer hämtade från ungefär samma krets som de jag intervjuat. Nedan citeras en kort sammanfattning.

Syftet med samtalet var att ge inspel till förstudien för ett designprogram för Stockholmsregionen – inte bara för Stockholms innerstad. Det finns många designinitiativ runt om i landet och Stockholm måste samordna sina resurser, för att bli designhuvudstad och internationellt nav för design. Regeringen har just inlett det nationella programmet "Design som utvecklingskraft", som bygger på utvecklingsinsatser inom näringsliv och samhälle, förstärkt forskning om och med design, samt manifestationer av Sverige som ger form åt den innovativa omtanken. I Stockholm krävs ett program som möjliggör:

- *en tydligare samlad identitet för Stockholmsregionen, men också förutsättningar för en livskraftig debatt om vad design är och betyder för oss*
- *pilotsatningar på näringslivs- och samhällsområden, för att skapa inspirerande exempel där design bidragit till konkurrenskraft och utveckling till de många människornas gagn*
- *särskilda satsningar på att föra in designmetodik i upphandlingsprocesser, för att säkerställa att människors användande och tillgänglighet ställs i centrum*
- *gemensam mötesplats som kan föra in designs utvecklingskraft i näringsliv och samhälle – och arbeta med kulturella frågor – som en spindel med lyskraft i ett stort nätverk av andra verksamheter*
- *starkare kommunikation mellan berörda verksamheter och större flöden av internationella kompetens- och idéutbyten, för att bidra till kreativa gränssnitt som ger utveckling både med och av design*
- *att ribban läggs högt och att vi kraftfullt går från ord till handling!*

Ovanstående är hämtat från den dokumentation av Workshopen som gjordes av Ulf Mannervik, SMG. Dokumentationen kan beställas från SVID.

Rapportens uppläggning

Rapporten kan sägas innehålla tre delar. Den första och mest omfattande är en faktadel. Den består av fyra kapitel där *kapitel 2* behandlar designaktörer och aktiviteter på andra håll än Stockholm – ett slags omvärldsbild. *Kapitlet* är ganska kortfattat. *Kapitel 3* är det mest omfattande och beskriver relevanta offentliga aktörer inom Stockholmsregionen. *Kapitel 4* beskriver på motsvarande vis den privata sektorn. När det gäller att beskriva olika företag och branscher där design är viktigt kan man i en rapport av det här slaget endast skrapa på ytan. *Kapitel 5* sätter in det nu påbörjade programarbetet i ett tidsmässigt sammanhang. Där beskrivs t.ex. tidigare försök att skapa ett designmuseum och hur olika designcentra varit och farit. Vidare beskrivs en rad olika projekt och satsningar som de tidigare nämnda aktörerna gjort under senare år och – i viss mån – vad som planeras.

Nästa del av rapporten – *kapitel 6* – redovisar åsikter och önskemål som kommit fram under intervjuerna. Där förs också en mer problematiserande diskussion där olika synsätt och ambitioner ställs mot varandra. Vidare diskuteras användningen av designbegreppet och vilka förväntningar som kan knytas till ett offentligt stött regionalt program.

Rapportens sista del är framåtblickande. I *kapitel 7* skisseras möjliga inslag i ett program. Jag har valt att vara ganska konkret och exemplifiera på projektnivå för att därmed underlätta en fortsatt ganska handfast diskussion om programinslag.

I rapportens avrundande och korta *kapitel 8* föreslås en tidsplan för det fortsatta programarbetet. Här kopplas också Stockholmsregionens designprogram till det nationella designprogrammet och till det regionala tillväxtprogrammet.

STOCKHOLM I SVERIGE, I NORDEN OCH I EUROPA

Kapitel 2

I påannonseringen av arbetet med ett designprogram för Stockholmsregionen har sagts att Stockholm ska bli norra Europas designhuvudstad inom några år. I detta kapitel sägs något om designaktiviteter i landet i övrigt och – helt kort – några andra länder i Nordeuropa. Den presentation som ges i detta kapitel kan förhoppningsvis fungera som jämförelsepunkter för Stockholmsregionen och inspirera till fortsättning eller utveckling. Om målet ska uppnås krävs krafttag.

Andra länder och städer

Om Milano är möbeldesignens huvudstad och Paris Europas modecentrum vilka är de övriga konkurrentstäderna i norra Europa när det gäller modern design? Intressanta länder och städer att jämföra med kan vara Storbritannien/London, Nederländerna samt våra nordiska grannländer Finland/Helsingfors och Danmark/Köpenhamn.

Det finns av tradition många likheter mellan de nordiska länderna. Det internationellt fortfarande livskraftiga begreppet "Scandinavian Design" vittnar om detta. Både i Danmark och i Finland finns politiska ambitioner att bygga vidare på detta goda rykte – inte minst grundlagt under 1950-talet med Arne Jacobsen och Alvar Alto som portalfigurer.

England och London

I England har form- och designområdet i högre grad än i andra länder varit integrerat i kulturliv och i politik sedan lång tid tillbaka⁹. Det var här den s.k. Arts and Crafts-rörelsen bildades på 1860- och 1870-talen. Den fick ett stort inflytande i övriga Europa i slutet av 1800-talet och har på ett avgörande sätt påverkat ut-

vecklingen i t.ex. Sverige. I London grundades 1852 det första konstindustrimuseet i världen Victoria & Albert Museum. London var också först med ett renodlat museum som visar formgivningens utveckling inom massproduktionen, Design Museum som öppnade år 1989.

Storbritannien har på många sätt även varit en föregångare när det gäller designundervisning. Här finns både de flesta och några av världens mest ansedda designutbildningar. Detsamma gäller för den designteoretiska och den designhistoriska forskningen. Enbart i England finns drygt 3000 designkonsultföretag med över 20 000 verksamma designers och de utgör en snabbt växande bransch, med en ökande omsättning på mellan 20–40 procent per år.

Det är dock inte helt möjligt att jämföra svenska och brittiska utbildningar eller antalet verksamma konsulter inom design, eftersom design i det engelska språket har en mycket vid innebörd, som närmast kan översättas med planering eller konstruktion.

Premiärminister Tony Blair lyfte upp design på den politiska dagordningen i samband med millennieskiftet. En utställning av vad brittiska företag har presterat när det gällde nyskapande design visades i Millenniumdomen och vandrar nu runt i världen. Begreppet Cool Britain har förändrats till Creative Britain. Till denna kreativa bild av Storbritannien hör design, vid sidan av andra innovativa näringar och forskning.

I London grundades 1852 det första konstindustrimuseet i världen – Victoria & Albert Museum. London var också först med ett renodlat museum som visar formgivningens utveckling inom massproduktionen – Design Museum.

Nederländerna

I den statliga utredningen Statens insatser för form och design SOU 2000:75 sägs om Nederländerna¹⁰

Nederländerna är ett av de mest livaktiga länderna i Europa, när det gäller industriell och grafisk design samt konsthantverk. Här finns en öppenhet för experiment som egentligen inte har någon motsvarighet i andra europeiska länder. De holländska formgivarna har ett okonventionellt sätt att närma sig och förhålla sig till material och deras design har ofta ett konceptuellt, idémässigt innehåll. Det finns en acceptans för nya formspråk och en utbredd tolerans för avantgardistiska strömningar i Nederländerna, som i få andra europeiska länder.

I Nederländerna har det politiska intresset för design i huvudsak varit kulturpolitiskt. Fler stödordningar är gemensamma för konst och design. Man delar t.ex. ut individuella stipendier. Men vid vissa tillfällen har näringsdepartementet (eller motsvarande) också engagerat sig i frågan.

År 1990 presenterades ett politiskt handlingsprogram för design, vilket i linje med rekommendationerna från det holländska kulturrådet, innebar att ett holländskt designinstitut grundades år 1993.

Tyskland – Stuttgart som exempel

Jag har inte gjort några systematiska sökningar efter designverksamheter i andra nordeuropeiska länder, men har under utredningsarbetet stött på det Design Center i Stuttgart som etablerades år 1999. Stuttgart är huvudstad i delstaten Baden-Württemberg. Stockholm och Stuttgart är ungefär jämstora och Baden-Württemberg och Sverige likaså.

Inom centret finns utställningslokaler, bibliotek, konferens- och seminarielokaler. Här erbjuds rådgivning till medelstora företag och till designer som söker producenter. Ett lite annorlunda inslag är programmet

Designers XChange som är ett intentionellt utbytesprogram där designer verksamma i delstaten kan få hjälp med praktik utomlands. Omvänt vänder man sig till designer i andra länder för att erbjuda praktik eller tillfällig anställning inom delstaten.¹¹

Danmark och Köpenhamn

År 1997 presenterade den danska regeringen ett fyra-årigt program för designfrämjande riktat mot näringslivet, den offentliga sektorn och utbildningsområdet. Målet för programmet var bl. a. att fler företag skulle förstå fördelarna med att anlita professionella designer. Små och medelstora företag kan söka bidrag vid köp av tjänster hos Institutet för Designrådgivning. Det motsvarar ungefär de designgenomgångar som SVID har kunnat erbjuda mindre företag (se vidare kapitel 3).

En annan del i programmet var att göra offentliga institutioner och inköpare bättre designköpare. Detta åstadkoms med hjälp av skriftlig information, kurser och uppsökande verksamhet.

Satsningarna inom utbildningsområdet riktar sig mot dem som arbetar med produktutveckling, industriell design och grafisk design. Man söker utveckla samarbetet mellan olika utbildningar, förbättra praktik-möjligheterna, ge ökade möjligheter till resestipendier och skapa nya centra där danskt näringsliv och forskningsinstitutioner kan samarbeta.

Den organisation som används som redskap för stora delar av genomförande av den danska designpolitiken är Dansk Design Center (DDC). Dess uppgift är att främja god design inom näringslivet och samhället i övrigt samt att marknadsföra dansk design nationellt och internationellt. DDC har cirka 30 medarbetare.

DDC flyttade år 2000 in i ett nybyggt designcenter vid Rådhusplatsen mitt i Köpenhamn. Centret har en yta på drygt 3 000 kvadratmeter och har finansierats till hälften av näringslivet och till hälften av regeringen.

¹⁰ Denna utredning behandlas mer utförligt i kapitel 5

¹¹ www.design-center.de

Syftet med DDC är att skapa en samlings- och utställningsplats för design – en både dansk och internationell mötesplats. Hälften av de utställningar som visas i lokalerna kommer från andra länder. Huset rymmer bibliotek, arkiv, kafé och butik. Verksamheten riktar sig både till de professionella designgrupperna och till allmänheten. Det finns även sedan länge ett konstindustrimuseum i Köpenhamn vid sidan av designcentret.

Det finns en hemsida för Dansk design där man bl. a. kan läsa nedanstående entusiastiska kommentar från en professor från Stanfords institution för design, Barry Katz¹².

As a historian of 20th century design, I am acutely aware of the distinctive contributions made by Danish designers to the theory and practice of modern design. INDEX holds out the promise of revitalizing that tradition and carrying forward into the 21st century.

Inom utbildnings- och forskningsområdet håller sig Danmark också väl framme. På Konstakademien i Köpenhamn finns både en avdelning för utbildning av möbeldesigner, industridesigner och grafiska designer, och ett forskningsinstitut inom dessa områden. Man gör inte en lika tydlig bodelning mellan funktion och konstnärlig gestaltning som i den svenska designdebatten. Exempelvis är det danska järnvägsbolaget, Dansk Statsbaner (DSB), ur designsynpunkt långt mer framstående än svenska SJ.

I den statliga utredningen Statens insatser för form och design avslutas avsnittet om Danmark med följande ord.

I den danska designpolitiken betraktas design som ett strategiskt verktyg för att utveckla företagen och deras lönsamhet. Ambitionen är också att öka allmänhetens intresse. Diskussionen och debatten kring konsthantverket befinner sig på en annan och högre nivå än i Sverige. Konsthantverket som företeelse är betydligt

bättre förankrat och integrerat i det danska kulturlivet än i det svenska. Det beror dels på att det finns statligt finansierade institutioner som bas, dels på att hantverkskunnandet sedan länge haft en starkare ställning i det danska samhället än i det svenska.

Finland och Helsingfors

Finland brukar i svensk designdebatt ofta lyftas fram som en förebild, när det gäller statens engagemang för att främja design och arkitektur. Liksom i Danmark finns sedan några år ett nationellt designprogram, *Muotoilu 2005*, författat och sammanställt av chefen för Konstindustrimuseet i Helsingfors. Programmet berör både den offentliga förvaltningen och den privata sektorn.

I strategin ingår en intensiv satsning på forskning och ett nära samarbete mellan utbildningarna och näringslivet. Utbildningarna för designer, formgivare och konsthantverkare håller redan i dagsläget hög klass. Programmet är inriktat på en radikal utökning av de studerande vid designutbildningarna. Statliga anslag ska framför allt gå till satsningar på utbildning och forskning.

Finsk design har naturligtvis draghjälp av starka varumärken som Artek och Marimekko. Nokias exempelösa internationella framgång tillskrivs bl. a. företags medvetna satsning på design. I strategin ingår också att fortsätta att satsa mycket på designutställningar utomlands, på designpriser, informations- och publikationsverksamhet.

Finska industrier, som arbetar med designer, är i likhet med designerna själva föremål för ett omfattande stöd. Designrådgivning integreras med annan information till företagen och ges i anslutning till de teknik- och näringslivscentra som finns på olika ställen i landet. Det finns ett Design Forum Finland med lokaler för tillfälliga utställningar. Dessutom finns ett konstindustrimuseum i Helsingfors.

Planerna som lagts fast i Muotoilu håller nu på att förverkligas. Kring Konstindustriella skolan och Arabia-fabriken i Helsingfors växer nu ett så kallat Designium upp. Det ska enligt planerna bli Östersjöområdets ledande centrum för konstindustri, liksom för den nya informationsteknologin med industrier för film- och CD-produktion. Konstindustriella högskolan samarbetar med Handelshögskolan och Universitetet i Helsingfors. Här ska ett teknikmuseum byggas, en industri- och designpark inrättas och ett konstindustri- och designcenter etableras. Den Konstindustriella högskolan kommer att byggas ut. Här kommer, enligt planerna, finnas den största koncentrationen av designverksamheter i Norden.

Norge och Oslo

Norge har inte samma starka designtradition som Finland, Sverige och Danmark. Det finns dock tre konstindustriella museer i landet – i Trondheim, i Bergen och i Oslo. Även där har ett nationellt program för design tagits fram. Stöd ges till mindre företag som behöver designhjälp mm. Norsk Form är en organisation där design och arkitektur samverkar. I de lokaler

där Norsk Form verkar finns även intresseorganisationerna för designer och arkitekter. Verksamheten kommer att utvidgas och ett nytt designcenter planeras på Aker Brygge som är Oslos intressantaste stadsmiljö. Möjligen kan sägas att de norska satsningarna mer handlar om att också få upp Norge på den skandinaviska designkartan tillsammans med övriga nordiska länder.

Designsatsningar i andra delar av Sverige

Göteborg och Västra Götalandsregionen

Högskolan för design och konsthantverk vid Göteborgs universitet (HDK)

HDK är jämte Konstfack en av landets äldsta designutbildningar. Här finns utbildningsprogram bl. a. för grafisk design, inredningsarkitektur, produktdesign och industridesign. Högskolan tillhör den konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet.

HDK ligger i centrum av Göteborg i välutrustade och nyligen renoverade lokaler i omedelbar närhet till andra utbildningar inom samma fakultet och till Chalmers. Högskolan har täta kontakter med industrin, inte minst regionalt. Dessutom finns det ett stort engagemang från kommunen att göra Västsverige till ett designcentrum. Högskolan är också aktiv i olika slags manifestationer i staden, deltar i utställningar, mässor arrangerar symposier, workshops etc.

Röhsska museet

Röhsska museet var från början avsett som ett konstindustrimuseum och är fortfarande Sveriges enda egentliga designmuseum, inriktat på konsthantverk, formgivning och industridesign. Det grundades redan 1916 och baseras i huvudsak på olika privata donationer, men det är Göteborgs kommun som är huvudman.

Röhsska museets ambition är att täcka hela det breda designområdet, från det unika konsthantverket till den

Sveriges enda designmuseum

Röhsska museet i Göteborg är Sveriges enda egentliga designmuseum. Det baserades från början på en donation men drivs nu av Göteborgs kommun. Bilden visar den s.k. arkitekturhallen med sitt dekorerade tak.

FOTO: MIKAEL LAMMIGÅRD

Röhsska museet

massproducerade industridesignen, både den historiska och den samtida. 1997 tilldelades museet av staten ett nätverksansvar för formgivning och konsthantverk. Genom nätverket har museet byggt upp sina kontakter med andra museer och utställningslokaler i Sverige.

Röhsska museet ligger mitt i centrala Göteborg. Byggnaden är på cirka 6 000 kvadratmeter, varav ca 3 000 kvadratmeter upptas av ett flertal basutställningar och cirka 1 000 kvadratmeter disponeras för tillfälliga utställningar, som uppgår till 15–20 per år och visar allt från konsthantverksprodukter till massproducerad industridesign. I byggnaden finns ett auditorium med 180 sittplatser, ett flertal föremåls- och bokmagasin, bibliotek, gästbostad, cafeteria och designbutik. Samlingarna uppgår till cirka 50 000 föremål, därtill kommer en boksamling med 30 000 verk.

HDK ligger på tomten närmast Röhsska museet. Den hette ursprungligen Slöjdföreningens skola och fanns på plats när museet byggdes och de båda institutionerna har alltid haft ett nära samarbete. Museets samlingar och utställningar är enkelt tillgängliga för studenterna på skolan. Examensutställningar visas varje år på museet.

Röhsska ansvarar också för utseende av pristagare till Torsten och Wanja Söderbergs pris åt nyskapande och framstående gärning inom konsthantverk och design. Priset tillkom med anledning av 100-årsdagen av Torsten Söderbergs födelse den 4 november 1994.

Lindholmens Science Park vid Norra Älvstranden

På de tidigare varvsområdena vid Norra Älvstranden pågår nu uppbyggnad av en ny och spännande stadsmiljö påminnande om Docklands i London. En del av den nya stadsdelen är Lindholmens Science Park där ambitionen är att skapa en attraktiv miljö för tillväxtföretag inom ”moderna” branscher – IT, media, design – och utbildnings- och forskningsverksamhet. Här några exempel:

- En ny högskoleingenjörsutbildning inom design och produktutveckling har just startat. Den nya utbildningen är tvärvetenskaplig med integrerade kurser i naturvetenskap, maskinteknik och design. Designprogrammet utvecklas i samverkan med industrin och genomförs i närhet till utvecklingsföretag i Lindholmen Science Park.
- Programmen Art and Technology och Intelligent

Långt före Stockholm...

Svensk Form har flera aktiva regionföreningar. I Malmö lyckades den regionala föreningen etablera ett Form/Design Center redan för 40 år sedan.

Bilden är från utställningen Next-02, ett samarbete mellan SVID, Svensk Form och Form/Design Center.

Systems Design vid IT-universitetet har fått nya lokaler på Lindholmen. Verksamheten drivs i en nyrenoverad varvsbyggnad i Lindholmen Science Park. Förutom studieplatser finns även en stor utställningshall där studenternas kreationer ska exponeras. Ambitionen är att skapa ett västsvenskt centrum för design, konst och teknologi.

Till området har också lokaliserats flera verksamheter med inriktning på design, t.ex. kontors- och forskningsbyggnad för Ericsson Mobile Data Design AB. Bakom Lindholmen Science Park AB står Göteborgs stad, Chalmers, IT- universitet och näringslivet. Enligt hemsidan är Lindholmen Science Park redan idag Nordens största designcentrum. Ett flertal designbolag har etablerat sig här och sammanlagt arbetar ett hundratal personer med industriell design och formbestämning.¹³ Det största designföretaget, tillika störst i Sverige, är Caran med inriktning på industridesign och fordonsutveckling

I Västra Götaland har regionen tillsammans med Göteborgs stad och Länsstyrelsen satsat över en miljon årligen de senaste fyra åren på designfrämjande åtgärder. Man gör nu en kartläggning av olika aktörer i

regionen. Västra Götalandsregionen undersöker möjligheterna att skapa ett designens hus.

Malmö och Lund

Form/Design Center i Malmö

Svensk Form vars verksamhet kommer att beskrivas mer i senare kapitel har flera aktiva regionalföreningar. Särskilt bör den i Skåne och Blekinge nämnas.

Form/Design Center har funnits sedan 1964 och är Sveriges äldsta designcenter. Centret ligger i Hedmanska gården vid Lilla Torget i Malmö. Det har blivit något av kulturcenter i Malmö. I huset finns dels vissa permanenta samlingar dels bedrivs en livlig utställningsverksamhet – 25 utställningar förra året – och annan kulturell verksamhet. I lokalerna finns även en designbutik och café. Den totala ytan är ca 800 kvm.

Designcentret fungerar som en mötesplats för formgivare, allmänhet och företagare. Designcentret har närmare 200 000 besökare per år.

Centret finansieras av kommunen, som också äger själva lokalerna och sätter en förmånlig hyra, region Skåne, staten genom Kulturrådet samt näringslivet. Näringslivet bidrar genom att vissa designföretag mot

Satsning på ny kunskap

I samband med att Ingvar Kamprad gjorde en donation på 250 miljoner kronor till Lunds Tekniska Högskola etablerades en egen institution för designvetenskaper inrymd i det nybyggda Ingvar Kamprad Center.

¹³ www.lindholmen.se

ersättning får ställa ut sina produkter i lokalerna. Själva urvalet av produkter står dock designcentret för.

Lund med Kamprad Center

Den första industridesignutbildningen vid Lunds Tekniska Högskola startade 1995, då knuten till byggande och arkitektur. I samband med att Ingvar Kamprad gjorde en stor donation till LTH beslöts att etablera en egen institution för designvetenskaper.

Hösten 2002 flyttade institutionen in i nya lokaler – Ingvar Kamprad Designcentrum. Lokalerna är både spännande utformade rent arkitektoniskt och väl utrustade, t.ex. med nya tekniskt avancerade laboratorier. Experimenthallar byggs nu upp, bl.a. Virtual Reality lab.

Designutbildningar på andra håll i landet

Det ökade intresset för design avspeglas i att ett stort antal högre utbildningar numera bedrivs inom landet. Ofta är dessa utbildningar inte så breda som de som bedrivs i på Konstfack eller i Göteborg eller Lund.

Vid Mälardalens Högskola ges t.ex. en 120-poängsutbildning i Expo- och eventdesign. Det innebär att man gestaltar rum och miljöer för informativa syften. Studenterna utgår från en modell i datorn och bygger, riggar, sätter ljus och arrangerar utställningar, montrar och evenemang.

I Växjö ges en treårig designutbildning med inriktning på glas. I Växjös närhet finns Glasriket med de världsberömda glasbruken. Här finns också Sveriges Glasmuseum och det internationella Glasforskningsinstitutet (Glafo). Den nya designutbildningen med inriktning mot glas hör till institutionen för teknik och naturvetenskap.

I Hällefors drivs en 40 veckors preparandutbildning som berättigar till vidareutbildning som designer. Flertalet av de elever som gått denna utbildning kommer senare in på designhögskolor.

Därutöver har man på många håll i landet startat kombinationsutbildningar där design är en del. Dessa utbildningar har en annan huvudinriktning – vanligen teknisk eller ekonomisk – men innehåller betydande inslag av design. I några fall har designmomenten tillförts redan befintliga utbildningar. I andra fall rör det sig om relativt nya utbildningar, där design redan från början ingått som en väsentlig del.

Högskoleverkets utredning listar följande utöver vad som erbjuds i Stockholmsregionen. Dessa beskrivs i Kapitel 3.¹⁴

- Civilingenjörsutbildning i Teknisk design (180 poäng) vid Chalmers tekniska högskola.
- Civilingenjörsutbildning i Industriell arbetsmiljö (180 poäng) vid Luleå tekniska universitet.
- Högskoleingenjörsutbildning till Utvecklingsingenjör (160 poäng) vid Mitthögskolan (Örnsköldsvik).
- Högskoleingenjörsutbildning i Industriell design (120 poäng) vid Luleå tekniska universitet.
- Högskoleingenjörsutbildning till Innovations- och designingenjör (120 poäng) vid Karlstads universitet.
- Högskoleingenjörsutbildning i Produktutveckling med industriell design (120 poäng) vid Högskolan i Jönköping.
- Högskoleingenjörsutbildning i Konstruktion och design (120 poäng) vid Högskolan i Halmstad.
- Högskoleingenjörsutbildning till Designingenjör (120 poäng) vid Högskolan i Skövde.
- Högskoleingenjörsutbildning i Maskinteknik med inriktning mot design och konstruktion (120 poäng) vid Högskolan Kristianstad.
- Högskoleingenjörsutbildning i Maskinteknik med inriktning mot produktutveckling och design (120 poäng) vid Växjö universitet.
- Högskoleingenjörsutbildning i Grafisk teknologi (120 poäng) vid Högskolan Dalarna (Borlänge).

- Innovationsprogrammet med inriktning mot Teknik/design (120 poäng) vid Mälardalens högskola (Eskilstuna).
- Högskoleingenjörsutbildning till Polymeringenjör (120 poäng) vid Högskolan Kristianstad.

Vidare har vid flera högskolor utvecklats en kortare utbildning (vanligen 40 poäng) i Design Management för tekniker, ekonomer och designer. Sådan utbildning finns bl. a. vid Växjö universitet och Högskolan i Kalmar.

Andra aktiviteter

På många håll i landet görs satsningar på – eller bygger man vidare på existerande resurser för – design. Några av Svensk Forms regionala föreningar är mycket aktiva och verkar för att etablera Form/design centra. Det gäller t. ex. Östergötland och Jämtland. Vissa ligger inom kulturområdet och representeras främst av några regionala museer med olika ämnesprofil. Andra satsningar ska mer ses som en kombination av näringspolitik och kulturpolitik. Beskrivningen av museerna nedan är hämtad från SOU 1999:123

Kalmar konstmuseum

Kalmar Konstmuseum är det museum som ägnat

formgivning och konsthantverk större intresse än många andra regionala museer. År 1978 tog museet på sig uppgiften att börja samla det skissmaterial som bohagsindustrier och enskilda formgivare annars skulle kasta bort. Idag består detta unika "Arkiv för Svensk Formgivning" av 50 000–60 000 föremål, det vill säga skisser av enskilda svenska och i vissa fall även nordiska konsthantverkare, formgivare, industri-designer och arkitekter. Cirka 3 000 skisser, ritningar och tygprover samlas årligen in. Därutöver görs tillfälliga utställningar.

Kulturen i Lund

Områdena konsthantverk, konstindustri och formgivning ingår som delar av museet Kulturen i Lund. Museet har stora samlingar av konstindustri och konsthantverk. Under senare år har 1900-talets form och design prioriterats i nyförvärv och utställningsverksamhet. Museikompetens och tyngdpunkt i samlingarna är framför allt keramiska produkter, silverföremål och textilier.

Textilmuseet i Borås

Textilmuseet i Borås är ett specialmuseum för textil- och konfektionsindustrin – Sveriges enda i sitt slag

Gamla anor

Svenskt glas har en lång tradition där glaskonstnärer som Hald och Grate satte en standard som de smäländska glasbruken har lyckats bibehålla. Erika Lagerbielke har formgivit glasen på bilden för Orrefors.

FOTO: ROLAND PERSSON

och med Nordeuropas största samlingar av industri-
textil. Museets rötter går tillbaka till tidigt 1900-tal
och det ingick länge som en del i Borås Museum.
Samlingarna har framför allt tillkommit utifrån ett
teknik- och kulturhistoriskt perspektiv. Här finns en
maskinpark som beskriver hela processen från råvara
till färdig metervara. Dessutom finns flera hundratusen
textilprover, cirka 300 000 prover av metervaror, cirka
2 000 dräkter, samt cirka 10 000 enstaka plagg och
accessoarer från 1850-talet och fram till i dag. De till-
fälliga utställningarna under senare år har genom-
gående varit inom form- och designområdet.

Smålands glasmuseum i Växjö

Smålands glasmuseum är en del i det glaskluster som
finns i Småland. Museet anser sig ha ett nationellt
ansvar för ämnesområdet glas. En stor del av museets
verksamhet handlar om att forska kring, dokumentera
och levandegöra den svenska glasnärings, dess pro-
duktion, arbetsprocesser och sociala förhållanden.

Formens Hus i Hällefors

Formens Hus är en stor regionalpolitisk satsning i
Örebro län. Projektet finansieras av EU strukturfond
Mål 2, Hällefors Kommun samt Länsstyrelsen i Örebro
län. Huset byggs i etapper och är delvis färdigt. Huset
beräknas vara helt klart till 2005. Svensk Form och
SVID deltar aktivt i arbetet bl. a. när det gäller att forma
innehållet i verksamheten. För SVID och Svensk Form
utgör Formens Hus ett lokalt nav inom den östra
regionen.

Syftet med verksamheten i Formens Hus i Hällefors
är att vara en länk mellan industri och formgivning. I
huset kommer man att bedriva utställningsverksamhet
och pedagogisk verksamhet med utställningarna som
bas. Målgruppen är företag, utbildningsanordnare,

barn och ungdom samt allmänheten. Genom verksam-
heten ska huset fungera som en mötesplats för det
kreativa samtalet kring form- och designfrågor. For-
mens Hus ska också vara en inspirerande arbetsplats
för designföretag som etablerar sig i Hällefors. Man
har också ambitionen att på sikt bli en internationell
mötesplats för form- och designfrågor.

Vandalorum i Värnamo

En bit utanför Värnamo har sedan 35 år tillbaka en
grupp konstnärer samarbetat bl. a. med utställnings-
verksamhet. Samverkan sker nu inom ramen för en
stiftelse där kommun och landsting deltar. Ett flertal
stora utställningar har arrangerats och planerna på en
större satsning har gradvis växt fram. Man kommer
uppföra en grupp byggnader, bl. a. ett museum som
ska spegla nordisk samtidskonst med särskild hänsyn
till Smålands konstarkivs samling av småländsk
konst. Men byggnaderna ska också inrymma andra
konstarter som musik, teater, film, form och design. I
samarbetet med Växjö universitet kommer design-
utbildning att bedrivas i de nya lokalerna. Industri-
design kommer att få en framträdande plats. Tanken
är att museum Vandalorum ska vara en flerfunktionell
mötesplats.

Stiftelsen Vandalorum har nyligen fått åtta miljoner
i bidrag från Kulturdepartementet för att fortsätta eta-
bleringen.

Var sak har sin tid

Föremål berättar om sin tid och dess estetiska ideal. Den
gamla dammsugaren på bilden finns på Nationalmuseum.
Den nya robotdammsugaren Tribolite fick Utmärkt Svensk
Form hedersnämning 2002. Den är designad av I.
Ljunggren och E. Piper Mäkitalo för Electrolux.

OFFENTLIGA AKTÖRER I STOCKHOLMSREGIONEN

Kapitel 3

I detta kapitel ges en översiktlig bild av i huvudsak offentliga organ med hemvist i Stockholmsregionen som på ett eller annat sätt kan sägas ingå i "designfamiljen". Somliga av dessa är nationella, t.ex. museer och högskolor medan andra är mer regionalt och lokalt förankrade. Tanken är att ge en relativt kortfattad beskrivning av var och en av de presenterade parterna. Vissa av de organisationer som beskrivs är inte statliga eller kommunala, men hör ändå så nära ihop med de olika organisationsblocken att de passar bäst in i detta kapitel. Det gäller t.ex. samfinansierade organ eller skolor med privat huvudman. I nästa kapitel beskrivs den privata sektorn och dess organisationer.

I detta kapitel beskrivs i allmänna ordalag vad respektive aktör arbetar med. I Kapitel 5 behandlas något utförligare en rad specifika aktiviteter som har särskild betydelse för frågan om ett regionalt designprogram.

Museer

De flesta museer som kort beskrivs här är nationella, men eftersom de ligger i Stockholm har de sin givna plats i denna kartering av intressenter och aktörer inom designområdet.

Nationalmuseum

Nationalmuseums samlingar inom formområdet omfattar hela perioden från 1500-talet fram till och med i dag och består av cirka 30 000 föremål. Kontinuerligt köps både konsthantverk, konstindustri och industri-design in, cirka 150 föremål per år. På 1960-talet började man samla på industridesign vid sidan av konsthantverket och konstindustri.

En del stora designutställningar har presenterats under årens lopp. Grafisk design, bland annat i form av reklamaffischer, visades redan på 1930-talet och

Den permanenta utställningen "Den moderna formen 1900–2000" presenterar ca 600 föremål och ger en stilhistorisk översikt av konsthantverk, konstindustri, industridesign och grafisk design.

sedan 1933 införlivas alla exemplar av de böcker som fått utmärkelsen Svensk Bokkonst i samlingen. 1957 lyftes industridesign fram i utställningen "Fem formgivare".

Under senare år har ett flertal utställningar haft design som tema, t.ex. "Från revolution till nya uttryck, Svensk industridesign 1968–1988" 1988, "Vår grafiska miljö" 1990, "Reterernity" 1996, "Design Sigvard Bernadotte" 1998, "Orrefors 100 år" 1998, "Utmärkt Svensk Form" 1999, "10-Gruppen 30 år" 2000 och "Identitet 2001". Nationalmuseums konsthantverk- och designsamling utförde designdelen i utställningen "Utopi & verklighet: Svensk modernism 1900–1960" som visades på Moderna museet och på Bard Graduate Center i New York 2002.

Nationalmuseums konsthantverksavdelning har av tradition huvudsakligen haft sina lokaler på andra våningen. Den större delen av detta plan har sedan 1973 varit reserverad för den permanenta utställningen.

Sedan länge har det dock funnits ett behov av revidering och förnyelse av den permanenta utställningen. 1999 öppnade den permanenta utställningen "Den moderna formen 1900–2000". Denna presenterar ca 600 föremål och ger en stilhistorisk översikt av konsthantverk, konstindustri, industridesign och grafisk design. Tonvikten ligger på svenskt material från 1917 till idag. Utställningsytan för denna del är 800 kvadratmeter. Den 28 augusti 2003 öppnar perioden 1500–1740 och under senhösten 2004 öppnar perioden 1740–1916.

Arkitekturmuseet

Också i Arkitekturmuseets samlingar och arkiv finns exempel på design. Det är framför allt ritningar och

bildmaterial på interiörer och möbler formgivna av SAR arkitekter. Men annars är det arkitekturen, miljöerna i sig, snarare än de formgivna detaljerna och inredningarna som varit Arkitekturmuseets huvudintresse. Museets bildarkiv är en viktig källa för designhistorisk forskning. Materialet är även värdefullt i utställningssammanhang.

Tekniska museet

Tekniska Museet bevakar teknikhistoriskt intressanta ting, det vill säga sådana uppfinningar eller artefakter – maskiner, apparater, fordon – som är tekniskt nydanande. Några av dessa har också designmässiga kvaliteter och stilhistoriskt värde utöver att vara tekniskt intressanta produkter. Det gäller t.ex. dammsugare, telefoner, kylskåp, radioapparater, järnvägsvagnar och industrimaskiner. Tekniska museet har haft många temautställningar där design spelar stor roll.

Nordiska museet

I Nordiska museet är föremålen samlade ur ett kulturhistoriskt perspektiv och presenteras bland annat i form av möblerade bostadsrum eller som delar av miljöer från olika epoker. Några speciella hänsyn till designaspekter tas inte i dessa sammanhang. I och med att Nordiska museet har till uppgift att "bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige, företrädesvis tiden efter år 1540." betraktar museet design och formgivning som en integrerad del i verksamheten.

Gustavsbergs porslinsmuseum

På porslinsmuseet i Gustavsberg visas stora delar av porslinsfabrikens produktion allt från serviser dekorerade med elefantmönster och lotusbårder från 1830-talet över flytande blå dekorer från 1850-talet, Wennerberg serviser från Stockholmsutställningen 1897, Blå Blommönstret och Pyro till den moderna Nobelservisen.

Andra museer

Det finns också andra exempel på museer som är intressanta ur design- och konsthantverkssynpunkt, t.ex. hem som förvandlats till museer och ibland även kompletteras med nya föremål: Hallwylska Museet, Prins Eugéns Waldemarsudde, Millesgården och Thielska Galleriet.

Formmuseets Vänner

Formmuseets Vänner bildades 1989 för att verka för tillkomsten av ett museum i Stockholm för konsthantverk, konstindustri och industridesign. Som kommer att visas i kapitel 5 har sådana försök gjorts ett flertal gånger tidigare, men hittills utan framgång.

Högre utbildning och forskning

I detta och nästa avsnitt beskrivs både de rena designutbildningarna – Konstfack, Beckmans m. fl. – och andra utbildningar inom vilka det finns inslag av design eller där designaspekter har uppmärksammats under senare år. Från de rena designutbildningarna i Stockholm examineras ungefär 100 elever årligen.

Konstfack

Konstfack är landets äldsta och största konstnärliga högskoleutbildning med program som spänner från fri konst, över konsthantverk till design, totalt nio utbildningsprogram. Primärt finns designutbildning inom områdena Grafisk design och Illustration, Industriedesign, Inredningsarkitektur och möbelformgivning, Keramik- och Glasformgivning, Metallformgivning samt Textilformgivning. Utbildningen är uppdelad i kandidat- och magisterprogram, de senare är beslutade men inte helt genomförda ännu inom alla utbildningslinjer. Här ges några lite utförligare beskrivningar av några av områdena.

Institutionen för *industridesign* är inriktad på ut-

formning och planering av industriellt tillverkade produkter, system av produkter och hela miljöer. En industridesigner väger samman funktionella, estetiska, ergonomiska, tekniska, miljö- och marknadsmässiga krav till en väl fungerande helhet. Följande ämnesområden ingår i utbildningen: formstudier, designmetodik, funktionsstudier och analyser av produkters och systems funktion, användning och nytta. Vidare får eleverna tekniska kunskaper om material, konstruktion och verkstadsarbete som utgör förutsättningen för industriell produktion. Viktigt för en industridesigner är att i ord, bilder och ritningar presentera ett designförslag, så att det enkelt och entydigt kan tolkas av uppdragsgivare och brukare.

Institutionen samarbetar med mindre företag och satsar på att ge dessa mer kunskap om designprocessen, samtidigt som studenterna får mer kunskap om produktion och övriga villkor i mindre tillverkningsindustri.

Utbildningen av *inredningsarkitekter och möbelformgivare* är en yrkesförberedande, konstnärlig, teknisk och samhällsorienterad utbildning. Tonvikten är lagd på planering och utformning av närmiljön. Utbildningen av inredningsarkitekter leder främst till arbeten inom byggsektorn med planering, projektering och övergripande gestaltning av närmiljön i samarbete med i första hand byggnadsarkitekter. I yrkesutövningen ingår även produktutveckling av möbler för hantverksmässig eller industriell tillverkning. Gemensamt för de flesta arbetsuppgifterna inom närmiljöområdet är att samordna och specificera olika krav från brukare, beställare och övriga i samhället. Inredningsarkitekten ska kunna visa en planerad, fysisk verklighet innan den produceras, vilket ställer stora krav på färdigheter i bl. a. ritning, teckning, målning och tredimensionell gestaltning.

De yrkesinriktade studierna består av både teoretiska ämnen och praktiska uppgifter där tekniska, ekonomiska, samhälls- och marknadsorienterade kunskaper

varvas med konstnärlig utveckling inom ramen för huvudämnet.

Institutionen för *grafisk design och illustration* erbjuder två utbildningar som kan läsas i följd eller var för sig: ett kandidat- och ett magisterprogram. Kandidatprogrammet är på tre år. Utbildningen är yrkesorienterad och behandlar grafisk design och illustration i dess vidaste bemärkelse, med fokus på idé och kommunikation. Datorerna är i dag utan jämförelse det viktigaste verktyget för såväl grafiska formgivare som illustratörer. Fortfarande innehåller dock utbildningen inslag av de traditionella hantverk som är institutionens arv och ursprung (blysnittning, foto etc.).

Institutionen för *textil* erbjuder en femårig magisterutbildning. De tre första åren utgör ett kandidatprogram. Godkänd konstnärlig kandidatexamen ger behörighet till de två följande årens magisterprogram. Det är även möjligt att komma in direkt på magisterprogrammet för de som har konstnärlig kandidatexamen från annan konsthögskola i Sverige eller utomlands, eller har motsvarande behörighet på området.

Allmänt gäller för Konstfacks olika områden att

närmare en tredjedel av utbildningen bedrivs utanför den egna institutionen. På den gemensamma plattformen Färg och Form/Gemensamma konstnärliga studier möts studenterna från de olika design- och hantverksinstitutionerna i såväl fria studier som grundläggande konstnärlig utbildning (bland annat anatomi, färglära, perspektiv, figurteckning, konstteori och konst- och designhistoria). Konstfack har ett omfattande program för studentutbyte med skolor över hela världen. Vanligtvis sker utbyte på höstterminen i trean.

Beckmans

Beckmans School of Design startades 1939 i Stockholm av Anders Beckman och Göta Trägårdh som var framstående inom reklam respektive mode. Utbildningen på Beckmans kretsade från början kring reklam, mode och illustration. Samtliga lärare var aktiva och kända inom sina respektive branscher och eleverna kom snabbt i nära kontakt med den verklighet som rådde på designkontor och i ateljéer. Beckmans är en privat skola och viktiga intressenter är designtunga företag som IKEA och H&M. Detta ger eleverna på skolan särskilt goda förutsättningar att etablera kontakter i näringslivet.

Mode och reklam är fortfarande två viktiga utbildningslinjer, sedan tio år kompletterade med Form, en linje för produktformgivning och inredningsarkitektur.

Samtliga lärare är fortfarande aktivt verksamma inom sina egna designdiscipliner och gästlärare utgör en väsentlig del av skolans klimat. Kontakten med omvärlden hålls aktuell genom samarbetsprojekt med företag och institutioner. Från och med årsskiftet 2002/03 har Beck-

Vilsam form

Det finns många designutbildningar i Stockholmsregionen. Vid Carl Malmsten Centrum för Träteknik och Design utbildas möbeldesigner och här finns Carl Malmstens ritningsarkiv med mer än 20 000 riktningar och skisser. På bilden en av Malmstens klassiska stolar.

FOTO: LARS HÖFLUND/BILOMÅKÄRVA

mans skola examensrätt och får därmed högskolestatus. Den treåriga utbildningen är nu statligt finansierad och blir därigenom avgiftsfri för studenterna.

Gemensamt för de tre utbildningslinjerna på Beckmans är att man varvar teori och praktik samt att man parallellt under hela studieperioden bedriver studier i designhistoria och teori samt konstnärlig träning.

Reklam & grafisk form avser områdena reklam, grafisk formgivning, foto, film och media med fokus på idé, bild och kommunikation. I ämnet ingår bland annat kommunikation, typografi, illustration, foto och film och konstnärlig träning.

Utbildningen i Mode ingår bland annat mode- och mönsterdesign, modetekning, kostym- och dräkt-historia, drapering och datakunskap.

Utbildningen i form har sin tonvikt på industriell tillverkade produkter och rumsgestaltning. Här ingår bland annat verkstadsstudier, materiallära, ergonomi, ljuslära och ekologi.

Carl Malmsten Centrum för Träteknik & Design
vid Linköpings universitet

Carl Malmstens utbildningar finns numera inom Linköpings universitet även om själva utbildningen ligger på Söder i Stockholm. De olika programmen är möbeldesign, möbelsnickeri, möbeltapetsering, möbelkonservering samt gitarrbyggeri. Utbildningarna omfattar 120 poäng och avslutas med kandidatexamen. Här beskrivs utbildningen i möbeldesign.

- Utbildningen är inriktad på industriell möbelproduktion i framförallt trä. Målsättningen är att göra studenterna till fritt skapande möbeldesigner med bred kunskapsbas och stor självinsikt. En viktig del i utbildningen är att utveckla en förståelse för möbelhantverkets kvaliteter och uttryck för att kunna kombinera möbelhantverket med teknologin i industriella tillverkningsprocesser.

- Utbildningen behandlar det traditionella möbelhantverkets material, tekniker och stilutveckling och studerar möbeldesignens verktyg och metoder. Stor vikt läggs vid att utveckla studenternas förmåga att analysera, visualisera och gestalta samt att förmedla insikt i hur branschen och marknaden fungerar.

I utbildningen går praktik och teori hand i hand. Den praktiska förmågan och förståelsen för material och form tränas genom projekt i samarbete med svensk möbelindustri. Praktiskt arbete med modell- och prototyp-tillverkning i egna verkstäder och praktik på designkontor och inom möbelindustrin kombineras med teoretiska studier.

I anslutning till utbildningslokalerna finns Carl Malmsten Forum. Där visas objekt från Carl Malmstens produktion tillsammans med arbeten av studenter från skolan. Här finns också Carl Malmstens ritningsarkiv omfattande mer än 20 000 skisser och ritningar. CM Forum syftar till att inspirera unga formgivare som vill gå vidare i Carl Malmstens filosofi, formspråk och produktion.

KTH

Programmet *Design och produktframtagning* är ett nytt utbildningsprogram i civilingenjörsutbildningen på KTH. Här ges en utbildning som handlar om att kombinera teknisk kunskap med estetiska och miljömässiga aspekter. Utbildningen ger kunskap om hela produktkedjan, från idé till färdig produkt, där konsumentens behov är styrande under hela processen. Utbildningen innehåller grunderna i design och produktframtagning samt i naturvetenskapliga ämnen och matematik, maskinkonstruktion och industriell produktion. Under de tredje och fjärde åren kan studenterna fördjupa sig i endera mekatronik, industriell produktion eller integrerad produktutveckling. Tänkta

arbeten efter examen är konstruktör, produkt- eller produktionsutvecklare eller projektledare som också har designkompetens.

KTH kommer under hösten 2003 att arrangera en stor internationell forskarkonferens på temat *Research for Practice – innovation in products, processes and organization* där design i produktionsframtagningen kommer att vara ett bärande tema.

Arkitekturutbildningen innehåller mycket stora delar design. I själva verket förekommer det ibland att arkitektur ses som en delmängd av designbegreppet. I arkitekturutbildningen kombineras konstnärliga, strukturella och tekniska färdigheter för att formge interiörer, byggnader, städer och landskap. Utbildningen styrs delvis av EU-direktiv som innebär att arkitekturutbildningen i Europa på sikt kommer att bli standardiserad. Utbildningen förmedlar kunskaper om gestaltning, arkitekturhistoria och –teori samt konstruktion. Det är dock värt att notera att inredningsarkitekter inte utbildas på KTH utan på Konstfack.

Till KTH:s nya *program för samhällsbyggnad* har förts tidigare utbildningar i väg- och vatten, samhällsplanering, fastighetsekonomi mm. Utbildningen inriktas mot yrkesverksamhet som stadsplanerare, trafikingenjör, byggnadskonstruktör eller anläggningsprojektör. Utbildningen innehåller inledningsvis en kombination av matematik, naturvetenskap och samhällsbyggnadsteknik samt samhällsvetenskap och humaniora. Senare i utbildningen väljs vissa specialområden.

Byggteknik och design som ges på KTH Syd i Haninge är en utbildning där skissträning och arkitektur kombineras med ingenjörskonst. Utbildningen är både teoretisk och färdighetsinriktad där man lär sig att kombinera arkitektens arbetsmetoder med kunskap om hur olika yrkesroller och arbetsuppgifter samordnas i byggprojekt. Utbildningen är inriktad på arbeten inom planering, projektering, produktion samt ekonomisk

förvaltning av byggnader och anläggningar. Studenterna kan välja mellan inriktning på Design (projektering, formgivning) och Produktion eller Ekonomi.

Efter högskoleingenjörsexamen finns möjlighet till vidare studier, bl. a. på Magisterutbildningen "Design & byggande" (60p) som ges i samarbete med Arkitekturhögskolan.

Utbildningen *Innovation och design* som ges på KTH Syd i Södertälje kombinerar traditionella ingenjörämnen och kurser inom t.ex. färg och form, industri-design och personlig utveckling. Studenterna arbetar i högskolans verkstad med friformningsmaskiner, där man kan gå från skiss till färdig prototyp på några timmar. Möjliga arbeten efter utbildningen är produktutvecklare, designer, konstruktör, säljare inom flera olika branscher eller egen företagare.

KTH Syd har för avsikt att i höst ge en 20-poängskurs inom området "Lighting and Design". I år planeras de i kursen ingående fullskaleproven rörande 'Belysning i staden', som tidigare är genomförts i Stockholms innerstad, att utföras i Haninge. I slutet av augusti 2003 kommer KTH Syd i Haninge att vara värd för den internationella konferensen "Lighting detectives" som samlar internationella ljus- och belysningsexperter till seminarium och experimenterande under temat '*Lighting in Residential Neighbourhoods*'. Inbjudare och värd för arrangemanget är stiftelsen "Ljusforum", som numera har sitt säte vid KTH Syd, Haninge.

På KTH Vallhallavägen finns *Engineering Institute* som bedriver uppdragsforskning och uppdragsutbildning. Inom centret samarbetar institutionen för maskin-konstruktion med institutionen för industriell produktion. När det gäller att skraddarsy en utbildning eller ett utvecklingsprogram för ett företag samverkar institutet med Konstfack och Handelshögskolan.

Särskilt intressant i sammanhanget är projektet *proDesign*, som finansieras av KK-stiftelsen (KK-stif-

telsen beskrivs senare i detta kapitel). Detta projekt bedrivs på flera ställen i Sverige och samordnas av Chalmers. Tanken är att ta fram utbildningsmaterial och bedriva utbildning i industriell produktframtagning. Målgruppen är i första hand medelstora företag.

Konsthögskolan

Konsthögskolans Arkitekturskola erbjuder ettåriga påbyggnadsutbildningar med inriktningar på arkitektur och restaureringskonst. Man vänder sig i första hand till arkitekter, men även till andra näraliggande yrkesgrupper såsom antikvarier, ingenjörer och andra med inriktning på praktisk byggnadsvård.

Stockholms Universitet, Företagsekonomi

Inom den företagsekonomiska institutionen har man under många år ägnat stort intresse åt gränsöverskridande verksamhet. Tanken är att det finns mycket för företagsekonomer att hämta från både filosofi och konst i olika former. Denna grundsyn avspeglas på flera håll inom undervisning och i forskning. Exempel på kursblock är t.ex. *The age of design*, *Design as a competitive tool*. Vissa 20-poängsuppsatser och andra forskningsarbeten har behandlat design.

Tillsammans med Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan och Karolinska Institutet bedrivs forskning som är utpräglat tvärfacklig och som har som syfte att överbrygga klyftan mellan kultur och ekonomi. Flera avhandlingar med viss relevans för designområdet har producerats eller är under arbete.

Institutionen samordnar sedan ca tio år det s.k. TED-programmet (teknik, eko-

nomi, design) i samarbete med KTH och Konstfack. I programmet arbetar tvärfackliga studentgrupper med att ta fram en konkret produkt. Vid varje kurstillfälle väljs ett tema. Ett exempel kan vara "safe shopping". Utbildningen ger tio poäng.

Södertörns Högskola

På Södertörns högskola ges programmet teknik, ekonomi och design. Det är en 120 poängsutbildning som ger en grund för arbete inom produktutveckling, kommunikation och olika marknadsföring. Huvuddelen av utbildningen avser ekonomi och samhällskunskap, men därutöver deltar lärare från Konstfack, Beckmans, KTH m. fl. i design- och teknikblocken.

Hösten 2003 startar Södertörns högskola i samarbete med KTH Syd *lärarytbildning i design*. Utbildningen omfattar sammanlagt 60 platser. De nya programmen utbildar lärare till grundskolan och gymnasieskolan inom två ämnesområden; Design och form samt Data, nätverk och kommunikation i mänsklig miljö. Utbildningen omfattar mellan 180 och 220 poäng, beroende på inriktning, varav KTH:s ämnen utgör 100 poäng. Ämnet design finns i dag som valbar inriktning för eleverna på gymnasieskolans teknikprogram men är relativt ovanligt som ämnesinriktning inom lärarytbildningen i Sverige.

Belönad formgivning
Sedan några år tillbaka delar Svensk Form ut utmärkelsen Ung Svensk Form. År 2001 gick priset till denna cykel som är formgiven av Johan Persson, No Picnic.

FOTO: KENT JOHANSSON

Stockholm School of Entrepreneurship

Stockholm School of Entrepreneurship (SSES) är ett samarbete i form av en ideell förening mellan Handels-högskolan i Stockholm, KTH, Karolinska Institutet och Konstfack, som har kommit in i samarbetet för ca ett år sedan. SSES har som mål att bidra till att Stockholms-regionen blir en ledande innovativ och kunskapsrik ekonomisk region.

SSES erbjuder studenter och forskare vid dessa högskolor kurser inom sina respektive områden samt ämnen av mer institutionsöverbyggande karaktär. Tanken är att utbildningen ska bidra till att deltagarna vidgar sina referensramar och att de lär sig av varandra. Målgruppen är främst studenter och forskare som har ambitionen att jobba entreprenöriellt i form av eget företagande eller utveckling inom existerande företag. I dagsläget deltar ca 500 studenter eller forskare i SSES programutbud.

Förutom att delta på skraddarsydda kurser för SSES erbjuds studenter och forskare att delta i vissa kurser som ges inom de olika högskolorna. Det är som Konstfack har deltagit i samarbetet har visat att det finns ett stort intresse från studenter och forskare från de andra deltagande högskolorna att delta i kurser med designinriktning.

Förutom kurser erbjuder SSES också starthjälp för studenter eller forskare som vill starta eget. Man har s.k. affärlaboratorier, arbetar med fallstudier mm.

Centrumbildningar

Keramiskt resurscentrum (KRC)

KRC är en nybildad organisation inom Konstfack som verkar för forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och vidareutbildning inom det keramiska fältet. KRC vill lyfta fram keramiska idéer och projekt som förenar konstnärliga kvaliteter, teknisk utveckling, funktionella krav och behov. KRC vill också verka för samarbete

och kunskapsutbyte mellan högskola, samhälle och näringsliv. Intressenter i resurscentret är, förutom Konstfack, SL, Höganäs som är landets enda tillverkare av keramiska plattor, Svenska Keramikinstitutet, Byggkeramikrådet, Plattsättningsentreprenörernas Riksförening och Kakelföreningen samt Stockholms kommun, Gatu- och fastighetskontoret.

Interaktiva Institutet

Interaktiva Institutet är ett multidisciplinärt forskningsinstitut som arbetar i gränslandet mellan konst, teknik, vetenskap och företagande. Institutet är uppbyggt kring forskningsgrupper med olika kompetensprofil runt om i landet. Tre av grupperna liksom samordningsfunktionen finns i Stockholm. Grundtanken är att blandningen av olika discipliner kan skapa helt ny verksamhet. Ambitionen är att utveckla innovativa idéer och prototyper och att skapa koncept för nya digitala produkter, tjänster och företag.

Institutet både liknar och skiljer sig från forskningsvärlden. Man delar grundtanken att samhällsutvecklingen förutsätter att det finns utrymme för ett fritt och obundet tänkande, både strukturerat och lekfullt. Universiteten som värd för detta slags tänkande har likväl sina begränsningar genom sina fast rotade ämnesområden. Verkligt tvärvetenskapligt arbete kräver att deltagarna lösgör sig rent organisatoriskt från universitetsinstitutionerna. Institutet skiljer sig vidare från universiteten genom att verksamhetens slutprodukt inte primärt är rapporter eller modeller utan färdiga prototyper. Slutligen deltar konstnärer, musiker och designer tillsammans med naturvetare, pedagoger, ekonomer m. fl. i forsknings- och utvecklingsarbetet. Man överbryggar därmed ett gap mellan de konstnärliga disciplinerna med sin mer hantverksbaserade tradition och övriga mer kognitivt eller tekniskt orienterade vetenskapsgrenar.

Centrum för teknik i vården

Inom denna helt nyetablerade tvärvetenskapliga centrumbildning kommer forskning att bedrivas om sambanden mellan design, byggd miljö, teknik och medicin. Centret ligger i Flemingsberg i anslutning till Huddinge sjukhus. Huvudintressenter är Karolinska Institutet och KTH-Syd. Syftet är att främja hälsoutvecklingen genom att utveckla bättre vårdmiljöer. I detta ligger att bygga upp kunskap om hur teknik, arbetsmetoder, byggnadsutformning, organisation och processer samt övriga miljöfaktorer i vården kuggar in i varandra och hur de kan förbättras, var del för sig eller om samspelet kan bli bättre.

Grafiskt Centrum i Tumba

Grafiskt Centrum är en byggnad och en organisation som fungerar som en samlingsplats för olika slags utbildningar inom det grafiska området. Såväl Stockholms Universitet som Södertörns Högskola har förlagt viss verksamhet där.

Annan utbildning

Berghs

Berghs School of Communication är nog mest känd som reklamskola. Men utbildningarna och de fristående kurser som ges är bredare än så. PR, reklam samt journalistik och medier sammanfattar skolans tre generella kunskaps- och kompetensområden. Skolan erbjuder idag tre utbildningsformer: två- eller ettåriga diplomutbildningar, fristående kurser och uppdragsutbildningar.

Ett exempel på en diplomutbildning är Mediedesign, en tvåårig diplomutbildning med inriktning på visuell gestaltning av innehåll i traditionella och nya medier. Den leder till arbete som art director eller grafisk formgivare i redaktionell miljö, på designbyrå eller annat företag som kommunicerar innehåll med hjälp av

design. Stort utrymme ägnas åt typografi och andra grafiska uttrycksmedel.

Ett exempel på fristående kurser är Design management som handlar om att planera och utveckla visuella uttryck för affärsstrategiska syften, att gestalta affärsstrategier och kärnvärden med ambition att stärka en företagsidentitet och nå lönsamhet. Ambitionen är att den som är design manager kan koordinera alla typer av visuella uttrycksmedel, till exempel produktdesign, förpackningsdesign, miljödesign, grafisk design och arkitektur.

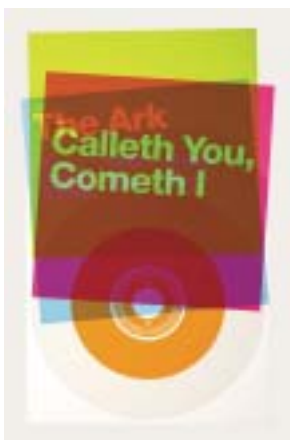
Forsbergs Grafisk design och copy

Forsbergs är en privat utbildningsanordnare som både erbjuder kvällskurser och kurser på heltid i ett eller två år. Utbildningen i grafisk design innehåller olika typer av grafisk formgivning såsom tidningsdesign, förpackningsdesign och reklam. Utbildningen i copywriting handlar om kommunikation och tar upp begrepp som varumärkesstrategi, positionering, koncept och copyplattform. Utbildning ges på flera ställen i landet. I Stockholm genomgår ca 30 elever den tvååriga utbildningen i grafisk design.

Gymnasieutbildningar

Näringslivets intresse för design har ökat och design som yrke har blivit populärt bland ungdomar. Detta har uppmärksammats inte bara på högskolenivå utan även inom gymnasieutbildningen. Högskoleverket har föreslagit att ett särskilt gymnasieprogram för design ska erbjudas.

Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna begränsade kartläggning ta reda på det kompletta utbudet av utbildningar med viss designinriktning i länets skolor. Det kan dock nämnas att KTH i Södertälje under några år har bedrivit utbildning för gymnasielärare. Design i gymnasieutbudet kan kopplas till flera olika

Utmärkt form

Svensk Form delar ut utmärkelsen Utmärkt Svensk Form inom olika designkategorier. Ovan: Neil Prydes barnflytväst, formgiven av Caran Design. Till vänster CD-omslag av Ricky Tillblad, 24 HR International.

inriktningar, t.ex. produktutveckling och design, datorstödd konstruktion med CAD/CAM-teknik och design eller mer estetiskt inriktade mot konst, bild, och design. Andra exempel är textil hantverksutbildning i form av gymnasieskolornas industri- och hantverksprogram. Också inslag av grafisk design förekommer i olika medieprogram, som blivit mycket populära under senare år.

Exempel på gymnasier i Stockholmsregionen som erbjuder program med betydande designinslag är Tyresö gymnasium (produktion och design), Thorildsplans gymnasium (modell- och skissteknik) samt Fredrika Bremergymnasiet i Haninge.

Nyckelvikskolan

Nyckelvikskolan ger grundläggande utbildning i konsthantverk och formgivning på eftergymnasial nivå. Utbildningen är ettårig och är ganska konstnärligt inriktad men också inriktad på att ge eleverna god materialkunskap, om textil, keramik, metall, trä, bild och grafisk form. Många av eleverna går vidare till högre utbildningar på Konstfack, arkitektur, Beckmans och liknande. Ungefär 200 elever per år går igenom utbildningen.

Studieförbunden

De olika kursverksamheterna har utbildningar med designinslag i varierande grad. Traditionellt hantverk finns vanligtvis. Därutöver erbjuds ofta kurser med inriktning mot reklam och grafisk design och web-design, som dock i denna kartläggning inte ses som tillhörande kärnan i design. Medborgarskolan erbjuder en kurs i design och möbelformgivning och Folkuniversitetet har flera långa utbildningar inom designområdet, såsom illustration och grafisk design, keramik, metall samt inredning och formgivning.

Designfrämjande aktörer på nationell nivå¹⁵

Under denna rubrik beskrivs först de två organ som har som huvuduppgift att främja design, nämligen SVID och Svensk Form. Därefter beskrivs en rad organ som i olika hög grad använder design som ett av flera instrument i sin näringslivsfrämjande eller Sverigefrämjande verksamhet.

Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID)

Stiftelsen Svensk Industridesign verkar för att företag och organisationer i större utsträckning ska bli medvetna om designens betydelse som konkurrensmedel och integrera design professionellt i sina verksamheter.

Stiftelsen bildades 1989 av dåvarande SIND, nuva-

¹⁵ I detta kapitel beskrivs organisationerna i sina huvuddrag. I kapitel 5 beskrivs vissa av de verksamheter som de svarat för under senare år.

rande NUTEK, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och Föreningen Svensk Form. Vid bildandet låg fokus på industridesign, som namnet ger uttryck för. Idag arbetar SVID med att vidga sin verksamhet till att visa på design som utvecklingskraft för både näringsliv och offentlig verksamhet. Målgrupp är svenskt näringsliv och offentlig verksamhet, designer, samt högskolor och universitet.

SVID verkar i hela landet med såväl egna regionkontor (idag fem stycken) som samverkanskontor med olika regionala aktörer. Genom kontakter och rådgivning får företagen en praktisk vägledning i fråga om hur design bör upphandlas och integreras i utvecklingsarbetet. SVID bedriver också såväl nationella som regionala projekt i samverkan med olika aktörer där designmetodiken och designkunskapen är utvecklingskraften.

SVID finansieras genom ett årligt uppdrag från Näringsdepartementet. Utöver det statliga årliga uppdraget bedriver SVID projektverksamhet med finansiering från näringslivet, regionala organisationer t ex länsstyrelser och regionförbund samt EU. Nationella projekt kan även ha ytterligare statlig finansiering. SVID har en representant i Svensk Forms styrelse.

Svensk Form

Svensk Form är en ideell förening vars främsta syfte är att genom opinionsbildning främja utvecklingen av form och design. Kriterier som är viktiga när man analyserar form och design är användarbehov, estetisk kvalitet, funktion och miljömässiga hänsyn, originalitet etc. Opinionsbildningen sker genom tidskriften FORM, seminarier, aktiviteter såsom "Formens dag" som består av en formsafari till Stockholms olika designskolor, föreläsningar och framtagande av läromedel. Svensk Form tar också fram stora utställningar som används nationellt och internationellt. Ett antal av dessa beskrivs i kapitel 5 under rubriken Svenska Institutet.

En mycket publik aktivitet är det årliga designurvalet "Utmärkt Svensk Form", en utmärkelse som delas ut till formgivare, designer och producenter, samt "Ung Svensk Form", som riktas till yngre designer och formgivare. Utmärkelsen "Utmärkt Svensk Form" har funnits sedan 1983 och premierar sedan dess årligen svenska produkter som utmärker sig i fråga om funktion, ergonomi, designprocess, estetik och/eller pris.

Svensk Form har sedan några år tillbaka också en företagspool som kan utgöra en stomme i ett nätverk av företag inom designområdet. Hittills ingår ett 70-tal företag i poolen, varav ungefär hälften har verksamhet i Stockholms län.

Föreningen har ett omfattande bibliotek och bildarkiv, som hålls tillgängligt för forskare och studenter. Bildarkivet innehåller svartvita originalbilder, dels från de stora utställningar som föreningen deltagit i sedan sekelskiftet, dels på enskilda formgivares arbeten.

Svensk Form fick år 2002 regeringens uppdrag att skapa en nationell mötesplats för form. Målsättningen med uppdraget är att Svensk Forms verksamhet ska bli ännu mer publik, att allmänhetens kunskap om formgivning och design ökas, att föreningen får till stånd framåtsyftande projekt inom området, förmedlar erfarenheter från till exempel framgångsrika design-satsningar, samt höjer myndigheters kompetens att som beställare ta hänsyn till formgivning och design.

Svensk Form har sedan hösten år 2000 sina arbetslokaler på Skeppsholmen. Där finns också en utställningsyta på ca 170 kvm för tillfälliga, mindre utställningar – Design Forum. Därutöver finns en mindre cafeteria och viss försäljning samt tidigare nämnda bibliotek och bildarkiv.

Svensk Form har också regionalföreningar i ett flertal län. Däremot finns ingen Stockholmsförening. I föregående kapitel omtalades Form/ Design Center i Malmö. Svensk Form har en representant i SVID:s styrelse.

Svenska Institutet

Svenska institutet (SI) är en statlig myndighet med uppgift att sprida kunskap om Sverige i utlandet och att svara för utbyte med andra länder inom kultur, utbildning, forskning och samhällsliv i övrigt. I denna verksamhet ska institutet främja svenska intressen. En stor del av verksamheten bedrivs i samarbete med svenska ambassader och konsulat över hela världen.

SI tar fram trycksaker om olika sakområden som kan intressera en internationell publik. Det gäller i hög grad design där SI tagit fram ett flertal faktablad, broschyrer och även boken, *Swedish Design*, i vilken allt från glas, möbler, inredning och handikappdesign till grafisk formgivning och industridesign presenteras. Boken har givits ut i ett flertal omarbetade upplagor.

Exportrådet

Exportrådet utför i princip alla tjänster som syftar till att etablera och utveckla ett företag och dess produkter, tjänster och idéer på nya marknader. Rådets tjänstemän hjälper företag, särskilt mindre och medelstora, att göra förutsättningsanalyser, marknadsplaner, konkurrentanalyser och produktanpassningar. Exportrådet arbetar också genom svenska ambassader, konsulat och handelskammare.

Exportrådet utformar branschprogram som stöd för marknadsföringen av Sverige internationellt. Till branschprogrammen kopplas samverkansgrupper med

företagsföreträdare. Idag finns 14 samverkansgrupper med olika inriktning. För flera av dessa har design stor relevans.

NUTEK

Näringslivs- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) fördelar de årliga statliga medlen till SVID och tillsätter en ledamot i SVID:s styrelse. Några egna designfrämjande aktiviteter utöver detta bedrivs dock inte.

IVA

IVA är en av SVID:s stiftare och tillsätter två av ledamöterna i SVID:s styrelse. IVA:s allmänna syfte är att fungera som en gränsöverskridande brobyggare mellan näringsliv, forskning, förvaltning och olika intressegrupper. Man ordnar föreläsningar, konferenser, forskarutbyten och olika projekt. Akademien arbetar med att belysa strategiska frågor som på olika sätt berör teknikens möjligheter och problem i samhället, liksom teknikens ekonomiska konsekvenser och förutsättningar för hållbar utveckling. Man har i olika sammanhang engagerat sig i designfrågor.

Statens kulturråd

Statens kulturråd är central myndighet inom kulturområdet med uppgift att förverkliga den statliga kulturpolitiken. Detta görs bl. a. genom stöd till olika former av kulturell verksamhet såsom museer, utställningar

Mer utmärkt form

Ytterligare ett exempel på produkt som fått utmärkelsen Svensk Form. Yogurtflaskorna är formgivna av Lowe Brindfors och Mitte Blomqvist.

och kulturtidskrifter. Delar av anslagen till Svensk Form fördelas via Kulturrådet. En annan verksamhet som stöts av Kulturrådet och har anknytning till designområdet är konsthantverk.

Vinnova

Verket för innovationssystem, Vinnova, stödjer forskning som stimulerar till förnyelse inom näringsliv och offentlig förvaltning. Ett innovationssystem består inte bara av själva forskningen utan också av de nätverk och de processer som bidrar till att resultaten kommer till användning. Eftersom design är en integrerad del av produktutvecklingsprocessen och nära förknippat med innovationer kan det finnas områden där Vinnova skulle kunna bidra finansiellt. Eventuella ansökningar om innovationer och design torde dock behöva kanaliseras via högskolorna. Vinnova utser en representant i SVID:s styrelse.

KK-stiftelsen

KK-stiftelsen är en av de stiftelser som skapades med löntagarfondsmedel. Stiftelsens uppdrag är att stärka Sveriges konkurrenskraft och tillväxt genom kunskaps- och kompetensutveckling. En ledstjärna i arbetet är att stimulera till gränsöverskridande möten för att inspirera människor att tänka i nya banor och utveckla ny kunskap.

KK-stiftelsens verksamhet är mångfasetterad. Det finns flera områden där stiftelsen kan bidra till projekt eller mer långsiktig verksamhet där design ingår. Det kan avse bidrag till samverkan mellan högskolor, samverkan mellan högskolor och näringsliv eller stimulans till mindre företag i form av utbildning i produktutveckling. I det senare fallet har 50 miljoner kronor avsatts till projektet proDesign som bl. a. går ut på att bidra till att skapa kundvärden genom innovationer och industridesign. Jfr. texten om KTH i kapitel 3. Ett annat

exempel är den s.k. upplevelseindustrin där KK-stiftelsen finansierar ett stort projekt. Design ingår där som ett område.

Stiftelsen Framtidens kultur

Stiftelsen Framtidens Kultur är också en löntagarfondsstiftelse. Stiftelsens syfte är att främja ett vitalt kulturliv såväl i Sverige som helhet som på enskilda orter. Stiftelsens kapital ska gradvis förbrukas. Stiftelsen kan ge stöd till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt. Stödet ska stimulera det regionala kulturlivet i vid mening och syfta till att stärka tillväxt och utveckling. Lokala och regionala intressen bör engageras i och bidra till projekten. Stiftelsen prioriterar projekt som bidrar till regional utveckling. I Stockholm har bl. a. Forum för Form fått ekonomiskt stöd. Se vidare kapitel 5.

Nordiska Samarbetsorganet för Handikappfrågor

NSH – Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor – är en nordisk institution under Nordiska ministerrådet med ansvar för en rad program, projekt och stöd. NSH tar initiativ till och driver nordiska projekt inom hjälpmedel, informationsteknologi och telekommunikation. Arbetet resulterar bl. a. i nordiska rekommendationer, guidelines och kravspecifikationer. Exempel är rapporterna "Design för alla – Om tillgänglighet vid renovering av kulturhistoriskt intressanta byggnader" och "Den moderna resan". NSH ger också ut tidskriften Form & Funktion, som till stor del handlar om design med särskild inriktning på tillgänglighet för alla.

EIDD

Också på europeisk nivå finns en samarbetsorganisation som arbetar med tillgänglighet på europeisk basis. EIDD står för European Institute for Design and Disability, som sedan 1996 också har en svensk organisation.

Föreningen arbetar inom området design, arkitektur och funktionshinder och vill genom opinionsbildning uppmärksamma frågor om tillgänglighet. EIDD Sverige har byggt upp en nationell plattform för ”design för alla” (universal design).

Hjälpmedelsinstitutet

Hjälpmedelsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning. Institutet stimulerar forskning och utveckling, provar och upphandlar hjälpmedel, medverkar till kunskaps- och metodutveckling, informerar och utbildar. Hjälpmedelsinstitutets huvudmän är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.

Främjande aktörer i Stockholms stad

De organ som beskrivs i fortsättningen av detta kapitel har inte design som huvudområde. De arbetar däremot med främjande åtgärder över ett vidare fält och kan vara intressanta som finansiärer eller som på annat sätt stödjande parter i ett fortsatt arbete med ett regionalt designprogram. Inom Stockholms stad finns det flera intressenter som har betydelse för designområdet. De viktigaste beskrivs kort nedan.

Stockholms Näringslivskontor

Stockholms Näringslivskontor (SNK) stöttar företag inom staden med konkreta uppgifter såsom markfrågor inom stadens olika s.k. företagsområden. SNK bedriver också mer allmänt företagsfrämjande verksamhet. SNK (och dess föregångare SML, Stockholms Mark- och lokaliseringbolag) har t.ex. genom rådgivning och kontaktförmedling stöttat uppfinnare och andra innovatörer, bl. a. inom ramen för projektet Förnyelse Stockholm.

Man har vidare bedrivit projekt för att stimulera skol-

ungdomar att intressera sig för teknik och innovationer. En stor satsning under senare år har varit inriktad på det ”moderna” näringslivet som beskrivs som TIME-sektorn, d.v.s. telekommunikationer, IT, media och entertainment. Det är inte svårt att tänka sig att design inom olika områden kan infogas i denna familj.

Business Arena Stockholm

Nära knutet till SNK är Business Arena Stockholm (BAS) som ägs gemensamt av de flesta kommuner i Stockholms län, av ytterligare några kommuner i angränsande län samt av vissa privata intressenter. BAS har som uppgift att marknadsföra regionen – t.ex. som en kunskapsrik och innovativ region – och verka för att internationellt verksamma företag etablerar sig i regionen.

Stockholms kulturförvaltning

Kulturförvaltningen ansvarar bl. a. för Kulturhuset, Liljevalchs konsthall, stadens olika bibliotek samt kulturskolan. Vidare fördelas stöd till frilansande kulturutövare och fria grupper. I det här sammanhanget är Kulturhuset mest intressant. Kulturhuset har inga fasta utställningar, även om det har funnits förslag i den riktningen. Kulturhuset har två utställningsytor på 800 kvm resp 300 kvm. Därutöver finns utrymmen i trapphus och andra mindre utrymmen som kan användas för utställningsändamål. Sedan verksamheten startade 1974 har det visats en rad stora utställningar med tydlig inriktning på design och konsthantverk. Ambitionen har ofta varit att närma sig ämnet på ett problematiserande och fördjupande sätt. I nedre delen av Kulturhuset bedriver butiken Designtorget kommersiell verksamhet.

Stockholm Visitors Board

Stockholm Visitors Board (SVB), tidigare Stockholm

Information Service (SIS) är stadens organ för främjande av turism och internationella affärskontakter. Uppgiften kan sägas vara att utmejsla och sprida "varumärket" Stockholm. Under senare år har man lagt stor vikt vid att lyfta fram det moderna, urbana och kosmopolitiska i Stockholm. Här ingår branscher som IT, musik, hotell och restaurang men också en aspekt som design. När det gäller internationella konferenser är det viktigt att framhålla regionens starka kunskapsområden. Sverige och Stockholm har länge hävdat sig mycket bra inom det medicinska området, mycket tack vare Karolinska institutet.

SVB arbetar mycket genom utländska journalister. I samband med ett större arrangemang, t.ex. en mäs­sa eller en internationell konferens arrangerar SVB studiebesök, seminarier och träffar med företrädare för företag och organisationer. Ett exempel är möbelmässan i Älvsjö (se vidare nästa avsnitt). Allmänt gäller att den bästa marknadsföringen är att utländska journalister skriver i sina egna tidningar snarare än att Sverige eller Stockholm publicerar eget material. Designfrågor är mycket tacksamt och leder ofta till ingående och positiva artiklar.

Stockholmsmässan

Stockholmsmässan i Älvsjö är Nordens största mässområde. Stockholmsmässan startade under namnet S:t Eriksmässan redan 1941. Mässan ägs av Stockholms stad och Stockholms Handelskammare. Mässan är ett eget bolag med över 200 anställda som utvecklar, driver och marknadsför fler än 50 regelbundet återkommande mässprojekt. Man inte bara upplåter plats för olika utställare utan producerar även vissa utställningar eller inslag i mässorna i egen regi.

Verksamheten innefattar allt från publika mässor till profilerade fackmässor för en avgränsad bransch. Förutom Möbelmässan har fackmässorna Textilmässan,

Formex, Tekniska mässan och Byggmässan liksom de publika mässorna Bilsalongen, Hem och Antikmässan betydande designinslag.

Totalt besöks Stockholmsmässan av ca en miljon personer per år. Varje år genomförs dessutom över 1 000 kongresser, konferenser och seminarier. När det gäller möbelmässan är den i Stockholm jämförbar med de i Paris, Milano, Köln och New York. Andelen internationella besökare ökar och uppgick vid mässan i februari 2003 till ca 20 procent. På Stockholmsmässans hemsida beskrivs mässan så här:

Ingen inredningsmäs­sa i Europa har vuxit så snabbt i omfattning, besökarantal och med en utpräglad profiler­ing på högkvalitativ nordisk design som Stockholm Furniture Fair. Visst möts man av nordisk design runt om i världen men det utgör endast en bråkdel av vad nordisk design representerar. Stockholm Furniture Fair är den inredningsmäs­sa där allt som nordisk design står för finns samlat. Även Stockholm som stad har placerat sig på världskartan som en av de ledande städerna vad avser design, musik, IT och mat. Och under mäs­sdagarna är det mängder av aktiviteter runt om i staden med design som huvudtema.¹⁶

Stockholmsmässan har i samarbete med den italienska designtidningen Interni låtit trycka en handbok – Design Guide Stockholm – som dels beskriver olika "showrooms" för inredningsdesign i Stockholm dels ger en mer allmän guide till Stockholm. Guiden trycks i 80 000 exemplar och fungerar som marknadsföring för såväl möbelmässan som Stockholm i allmänhet.

Stadsbyggnadskontoret

I den mån frågan om uppförande av ett designmuseum eller en ny byggnad för ett design center kommer att aktualiseras kommer naturligtvis stadens olika planerande organ in i bilden, i första hand stadsbyggnadskontoret.

¹⁶ www.stockholmfurniturefair.com

Främjande aktörer i Stockholms län

Övriga kommuner i regionen

Liksom inom Stockholms stad finner man intressenterna inom detta område främst inom näringslivs-, kultur- och utbildningsområdena. Interesseorganisation för länets kommuner är Kommunförbundet Stockholms län (KSL). Tiden har inte medgivit någon närmare analys av länets övriga kommuner.

Länsstyrelsen i Stockholm

Länsstyrelsen bedriver viss näringslivsfrämjande verksamhet i länet. Länsstyrelsen har också i uppdrag att hålla samman det s.k. regionala tillväxtprogrammet (RTP). Det regionala designprogrammet är tänkt att utgöra ett block i detta program. Länsstyrelsen har också en samordnande roll i regionen, t.ex. när det gäller fysisk planering. Uppgiften är särskilt att säkerställa att hänsyn tas till olika riksintressen vad avser miljö, kulturmiljö, kommunikationer m.m.

Landstinget i Stockholms län

Landstinget i Stockholms län är som vårdhuvudman och som huvudman för kollektivtrafiken en stor köpare av produkter där design är viktigt. Dessa roller behandlas i ett annat avsnitt i detta kapitel. Inom landstinget finns också Regionplane- och trafikkontoret (RTK) som ansvarar för den övergripande fysiska planeringen inom regionen. RTK ansvarar för den nyligen antagna s.k. Regionala utvecklingsplanen (RUFS) som även innehåller sociala och ekonomiska aspekter på den regionala utvecklingen.

ESF-rådet i Stockholms län

Den Europeiska Socialfonden har det s.k. Mål 3 programmet som handlar om att stötta kompetensutveckling i främst mindre företag samt bidra till projekt och program som kan minska arbetslöshet. Det finns regio-

nala ESF-kontor i varje län. Mindre företag kan i ett första steg få bidrag för företagsanalyser som ska leda till att eventuella kompetensbrister identifieras. I nästa steg kan bidrag ges till åtgärder för att rätta till bristerna. I den mån bristande kunskap om hur design kan användas inom verksamheten är ett problem kan således Mål 3 finansiering vara möjlig.

ESF-rådet kan också ge visst stöd till bildande av nätverk mellan små företag. Eftersom många designer arbetar ensamma eller i mycket små företag kan det också här finnas en finansieringsmöjlighet.

ALMI Företagspartner

ALMI har i uppgift att bidra till mindre företags tillväxt. Detta sker i huvudsak genom att företag som bedöms ha en tillväxtpotential får hjälp med lån som kan ges med ett något större risktagande än vid vanliga banklån och som kombineras med sådana. I regionalpolitiskt prioriterade regioner i Sverige har ALMI särskilda program för att främja mindre företags användning av design. ALMI i Stockholm har dock under senare tid inte haft de ekonomiska förutsättningarna att bedriva detta slags verksamhet. Tidigare under 1990-talet har ALMI, tillsammans med Länsstyrelsen och SVID genomfört flera designprojekt för mindre företag. Till detta kommer att det ofta finns en koppling mellan innovationer som stöds av ALMI och design.

Teknikbrostiftelsen i Stockholm (TBSS)

Teknikbrostiftelserna som är helstatliga har till uppgift att understödja och ta initiativ till olika former av samverkan mellan högskolor och näringslivet. Det gäller att understödja högskolornas s.k. tredje uppgift, nämligen att föra ut den akademiska kompetensen till samhället i stort. TBSS har hittills främst arbetat med KTH, KI samt Stockholms Universitet.

PRIVATA AKTÖRER I STOCKHOLMSREGIONEN

Kapitel 4

I det här kapitlet presenteras först olika intresseorganisationer som kan tänkas engageras i ett fortsatt arbete med ett designprogram för Stockholmsregionen. Därefter ges en mycket summarisk beskrivning av företag som är verksamma inom designområdet eller som tillverkar eller säljer produkter där design utgör en viktig komponent.

Ambitionen med denna kartläggning är inte att fånga upp alla designers och företags inom olika designområden såsom industridesign, grafisk design, inredningsdesign, textildesign, modedesign, design management m. fl. SVID har som en separat aktivitet givit uppdrag till en konsult att göra en kartläggning över hela landet där samtliga designers och deras regionala fördelning framgår. Den utredningen beräknas vara klar till årsslutet. En preliminär beräkning tyder på att antalet uppgår till ca 3 000–4 000.

Intresseorganisationer för företag och anställda

Stockholms Handelskammare

Stockholms Handelskammare är det regionala näringslivets branschövergripande organisation i Stockholms län. Handelskammaren har över 2000 företag som medlemmar. Handelskammarens syfte är att göra Stockholm till en ännu bättre plats för företagen. Handelskammaren har i flera frågor agerat aktivt tillsammans med offentliga regionala organ för att främja utvecklingen i regionen. Handelskammaren är delägare i Stockholmsmässan tillsammans med Stockholms Stad.

Stockholms Hantverksförening

Stockholms Hantverksförening är intresseorganisation för de, vanligtvis mindre, företag inom länet som är

verksamma i traditionella småindustri- och hantverksyrken. Föreningens syfte är att värna om hantverks- och småföretagen, att bedriva aktiv näringspolitisk verksamhet, att främja hantverket, yrkesutbildningen och yrkesskickligheten. Bland medlemmarna finns allt ifrån de traditionella skråhantverkarna som korgmakare och förgyllare till representanter för mer moderna hantverksyrken som elinstallatörer och nya hantverksformer inom IT-området. Hantverksföretag med tydlig inriktning på formgivning och design är t.ex. guld- och silversmeder, möbelsnickare och keramikere.

Företagarnas Riksorganisation

Företagarnas Riksorganisation (FR) är Sveriges största företagsorganisation räknat i antalet medlemmar. Stockholmsföreningen har drygt 8.000 medlemmar. FR arbetar för att förbättra småföretagens villkor i samhället och för att hjälpa sina medlemmar med kontakter mm. I Stockholms län finns 25 lokalföreningar.

Svenskt Näringsliv

Svenskt Näringsliv organiserar både stora och små företag. Antalet medlemmar i Stockholms län är drygt 10 000, varav de flesta är småföretag. Svenskt Näringsliv har övertagit SAF:s funktion som arbetsgivareförbund. I övrigt arbetar Svenskt Näringsliv med att ta tillvara näringslivets intressen på lokal nivå och stötta företag i deras utveckling. Svenskt Näringsliv har t.ex. engagerat sig starkt i kompetensutvecklingsfrågor. Man bedriver också samverkansprojekt med skolor, t.ex. Ung företagsamhet. Svenskt Näringsliv utser två ledamöter i SVID:s styrelse.

De fackliga organisationerna

De fackliga organisationerna LO och TCO har regionala enheter i Stockholms län. LO har bl. a. engagerat sig i ett samarbetsprojekt med SVID – *Sverige i God Form*. Projektet syftade till att få igång en diskussion på arbetsplatserna om hur en satsning på formgivning skulle kunna bidra till att utveckla det egna företaget. De fackliga organisationerna har därutöver av tradition ett starkt intresse av att maskiner, verktyg och arbetsplatser utformas på ett sätt som minimerar risken för arbetsskador. Eftersom en viktig del av främst industridesign är att utforma ergonomiskt goda produkter utgör arbetstagarorganisationerna en mycket viktig intressent inom designområdet.

Arbetsmiljöforum och Föreningen för Arbetarskydd

Arbetsmiljöforum är ett regionalt kunskaps- och vägledningscentrum som förmedlar kunskap om olika arbetslivsfrågor och stimulerar nätverksbyggande mellan forskare, konsulter, företagshälsovård, företag, förvaltningar och organisationer. Arbetsmiljöforum har bildats av Svenskt Näringsliv, LO, TCO, Yrkesinspektionen, Landstinget, Företagarna samt Föreningen för arbetarskydd, i vars lokaler på Södermalm i Stockholm Arbetsmiljöforum har sin verksamhet.

De Handikappades Riksförbund

Det finns flera organisationer inom handikappområdet. I föregående kapitel nämndes EIDD och Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor. Det finns riksorganisationer för neurologiskt handikappade (NHR) och De Handikappades Riksförbund (DHR) som är en organisation för människor med rörelsehinder. DHR har en regional organisation i varje län. Den centrala organisationen arbetar med fokus på riksdag, regering och centrala myndigheter medan distrikten arbetar gentemot sina respektive landsting. Frågor om till-

gänglighet samt frågor om utformning av alla slags bruksartiklar så att de kan användas av handikappade är viktiga områden för NHR och DHR.

Intresseorganisationer för designverksamma

Föreningen Svenska Industridesigner (SID)

Föreningen Svenska Industridesigner, SID bildades för ca 40 år sedan. De delar av föreningens verksamhet som avsåg promotion för industridesign, för att lära svensk industri utveckla konkurrenskraftiga produkter med hjälp av industridesign samt att initiera bättre utbildning och forskning, togs över av SVID vid dess bildande.

SID:s medlemmar är såväl yrkesverksamma som studerande vid designhögskolorna. Av föreningens medlemmar är ca 100 studerande. Totala antalet medlemmar är ca 430. Sedan 1996 omfattar SID även textildesigner med industri som uppdragsgivare. Antalet textilmedlemmar utgör i dagsläget ca 100. Bland de yrkesverksamma medlemmarna är 43 procent egenföretagare, 40 procent delägare i designkontor och 17 procent anställda. Det är mindre vanligt att designer som är anställda vid designkontor i storföretag är medlemmar i SID. För att bli ordinarie medlem i SID måste man ha genomgått högskoleutbildning och ha dokumenterad yrkeserfarenhet.

SID vill med sin verksamhet visa att industridesign är en nyckelkompetens för att estetiskt och funktionellt gestalta mötesplatsen mellan användare och produkt. Produkter som från första början utvecklas för användarens aktiviteter blir konkurrenskraftiga på marknaden och därmed lönsamma investeringar för företagen.

SID har regional verksamhet (SID Väst, SID Syd/Småland, SID Stockholm). Av medlemmarna är ca hälften verksamma i Stockholmsregionen. Utöver uppgiften att vara en intresseorganisation för designer förmedlar SID läraruppdrag när designaspekter ska tas

upp i tekniska och ekonomiska utbildningar vid högskolor och i gymnasier.

Sveriges Arkitekter

Sveriges Arkitekter är intresseorganisation för alla Sveriges arkitekter, inredningsarkitekter, landskapsarkitekter och fysiska planerare. Sveriges Arkitekter bildades den 1 juli 2002. Samtidigt upplöstes organisationerna SAR, SIR, LAR, FPR och Arkitekt Förbundet.

Sveriges Arkitekter arbetar bland annat för att stärka arkitektrollen genom större delaktighet och ett tydligare ansvar i plan-, bygg- och förvaltningsprocessen. Antalet yrkesaktiva medlemmar i riket är något under

7 000. Det finns 15 lokalföreningar, varav den i Stockholms län har ca 3 000 medlemmar.

Till föreningen finns också knutet fyra s.k. akademier för arkitektur, landskapsarkitektur, inredningsarkitektur och fysisk planering. Akademiernas uppgift är att vara ett ämnesutvecklande forum för debatt, erfarenhetsutbyte och kraftsamling kring yrkesideella frågor inom respektive profession. Akademierna verkar för att initiera och genomföra utåtriktade kulturprojekt inom sina respektive professioner så som utställningar, seminarier, konferenser eller publikationer. Av särskilt intresse i det här sammanhanget torde akademien för inredningsarkitektur vara.

Funktionell form...

Design är för många personer förknippat med glas, möbler, bilar och andra kanske lite "glassiga" föremål. Men design handlar om god funktion. Utveckling av hjälpmedel för personer med olika funktionshinder är ett viktigt område. Allt eftersom åren går kommer de flesta att bli mer eller mindre funktionshindrade. Då kommer rullatorn väl till pass. Denna visades i samband med utställningen *Design for everybody*. Designer Morgan Ferm för Etac.

FOTO: JAKOB LINDBERG

Prisad design

Teknikföretagen (f.d. Sveriges Verkstadsindustrier) delade för första gången år 2003 ut det nyli- gen instiftade Stora Designpriset på 250 000 kronor. Priset gick till Volvo XC90. Flera designere har medverkat i arbetet som letts av designchefen Henrik Otto på Volvo Personvagnar AB.

Föreningen Svenska Tecknare

Denna förening är en facklig organisation för landets yrkesverksamma illustratörer och grafiska formgivare. Föreningen har till uppgift att tillvarata medlemmarnas yrkesintressen både juridiskt, ekonomiskt och ideellt. Svenska Tecknare har ca 1150 medlemmar spridda över hela landet. Svenska Tecknare är medlem i ICO-GRADA, som är ett internationellt samarbetsorgan för professionella grafiska designorganisationer och arbetar med att skapa forum för erfarenhetsutbyte såsom tävlingsregler, etiska regler, standardkontrakt.

KIF

Föreningen Sveriges konsthantverkare och industriformgivare (KIF) organiserar konstnärer och konsthantverkare som arbetar med tillämpad konst. Föreningens medlemmar arbetar till största delen i egna verkstäder och ateljéer. De traditionella materialen är glas, keramik, metall, textil och trä. Med konsthantverket som bas varierar arbetet från bruksgods till unika verk i offentlig miljö. En del medlemmar arbetar därutöver som formgivare inom industrin, som anställda eller på frilansbasis.

KIF bildades 1961 och vill genom sitt arbete förbättra den ekonomiska och sociala situationen för sina med-

lemmar. KIF vill också sprida kunskap om gott svenskt konsthantverk och god formgivning, bl. a. genom att påverka riksdag, kommun, landsting och massmedia.

Branschorganisationer

Svenska Moderådet

Svenska Moderådet är ett samarbetsforum för den svenska mode- och textilbranschen. Rådet producerar olika typer av marknads- och trendinformation, håller föredrag och seminarier och samarbetar med en mängd olika företag, institutioner, designskolor och museer.

Moderådet ägs av Agenturföretagens Förbund, STIL, Sko- & Textilhandlarna, TEKO-industrierna, Teko-industriföreningen samt Stockholmsmässan. Rådet kan sägas vara modebranschens organ för omvärldsanalys. Man analyserar och informerar om det internationella modets utveckling, om färg, form och material för kläder, accessoarer och heminredning. Rådet producerar analyser, idéböcker, färgkartor och marknadsrapporter, som används av ca 1 500 företag i Sverige och Skandinavien.

Därutöver håller moderådet informationsseminarier för hela branschen eller för enskilda företag och organiserar branschevenemang, visningar och utställningar i Sverige och utomlands.

Moderådet åtar sig designuppdrag via "Svenska Moderådets Designteam".

Moderådet strävar efter att profilera och stärka den svenska mode- och textilbranschen samt verkar för god formgivning och design i samarbete med designskolor, museer och andra institutioner.

Föreningen Svenskt Mode

Föreningen Svenskt Mode är en avknoppning av moderådet dit vissa av de mindre tydligt affärsmässiga aspekterna av verksamheten förts. Bakom föreningen står samma intressenter som bakom Moderådet. Uppgiften är bl. a. att representera svenska modeintressen i nationella och internationella sammanhang. Det kan t. ex. handla om gränsöverskridande aktiviteter där aktörer inom flera olika upplevelseindustrier samverkar. Föreningen verkar också för att främja utbildningen inom området och för att fördjupa allmänhetens kunskaper inom textil- och modeområdet.

Sveriges Reklamförbund

Sveriges Reklamförbund är en branschorganisation för fristående företag som huvudsakligen är verksamma inom marknadskommunikation. Sveriges Reklamförbund AB har 360 medlemsföretag och omsätter 20 miljoner kronor per år. Medlemsföretagen finns inom alla typer av marknadskommunikation. Bland medlemmarna finns förutom reklambyråer även mediebyråer, eventbyråer, sales promotionbyråer, designbyråer och PR-byråer. Sveriges Reklamförbund äger 30 procent i Berghs School of Communication (som beskrevs i föregående kapitel). Branschen är mycket starkt koncentrerad till storstäderna, särskilt Stockholm.

Sveriges Möbelindustriförbund

Sveriges Möbelindustriförbund (SMI) är branschförbundet för alla svenska företag som tillverkar och

marknadsför möbler. SMI har till uppgift att främja medlemmarnas intressen, bl. a. genom att förmedla branschanpassad utbildning, sprida kunskap och information till medlemsföretagen och till andra intressenter, främja samarbete och utveckling mellan medlemsföretagen. SMI arrangerar tillsammans med Stockholmsmässan årligen Möbelmässan i Stockholm.

Möbelproduktionen i Stockholm är tämligen begränsad. Däremot är en stor del av landets möbeldesigner verksamma i Stockholm och arbetar åt företag i Småland och på andra håll i landet eller i andra länder.

Teknikföretagen (f.d. Sveriges Verkstadsindustrier)

Den 14 maj 2003 bytte Sveriges Verkstadsindustrier (VI) namn till Teknikföretagen. Teknikföretagen är industrins intresseorganisation. Föreningen verkar för att stärka medlemmarnas långsiktiga lönsamhet och internationella konkurrenskraft. Man har 3 000 medlemsföretag med 300 000 anställda och representerar företag inom data, IT, elkraft, telekommunikation och elektronik, industrimaskiner, instrument och optik, metallindustri samt bil- och transportmedelsindustri. Exempel på stora medlemsföretag med verksamhet i Stockholm är Atlas Copco, Autoliv, Electrolux, Ericsson och Scania.

Region Stockholm omfattar något mer än Stockholms län. Även Uppsala och delar av Sörmlands län samt Gotland ingår. I regionen finns närmare 700 arbetsplatser med 60 000 anställda. I regionen finns också lokala samarbetsgrupper. Företagen på orten /området träffas för att diskutera gemensamma frågor och utbyta erfarenheter.

År 2003 delas för första gången det Stora Designpriset på 250 000 kr ut vid föreningens årsstämma. Priset har tillkommit på initiativ av Teknikföretagen tillsammans med SVID och Svensk Form. Inför utdelningen av det Stora Designpriset gjordes en enkät till

300 medlemsföretag i Stockholmsregionen med över åtta anställda. Enkäten visar att huvuddelen ännu inte arbetar med industridesign.

Utställningshallar och "show-rooms"

Nedan anges dels några utställningshallar som etablerats av branscher eller flera företag i samverkan. Det finns också flera showrooms som är knutna till enskilda företag. Två av dessa omnämns kort.

Stockholms Modecentrum och Fashion District

Stockholms Modecentrum AB har funnits i ca tio år och är ett handelshus, d.v.s. en permanent plats för handel och möten för modebranschen. Centret är lokaliserat till ett modernt hus på Liljeholmen. Eftersom det finns fler företag inom modebranschen i närmiljön har man lanserat begreppet Stockholm Fashion District, som således inbegriper mer än själva modecentrum. Det är ett försök att synliggöra ett lokalt kluster på Liljeholmen.

På en sammanlagd yta av 30 000 kvadratmeter representeras över 1000 etablerade varumärken och 350 företag. Företagen i huset exponerar sina varumärken för potentiella köpare som har fördelen av att allt finns samlat på ett och samma ställe. Utöver löpande visningar och försäljning arrangeras modevisningar under särskilda modeveckor. Merparten av köparna finns i Mälardalen. I samband med modeveckorna kommer dock köpare från hela landet, övriga nordiska länder samt Ryssland.

Svenskt Möbelcenter

Svenskt Möbelcenter är en permanent utställning för branschfolk inom offentlig inredning med ca 4 500 kvadratmeter utställningsyta och tjugotalet utställande företag. Företagen marknadsför i princip alla typer av inredningar såsom möbler, textil, belysning och teknik

för café/restaurang, skola, kontor, konferens, äldreboende, hotell mm. Centret ligger på Storängsbotten.

Svenskt Möbelcenter ägs av företagen och är en serviceorganisation till dessa. De största kundgrupperna är arkitekter, återförsäljare, inköpare inom stat och kommun, landsting och näringsliv. Svenskt Möbelcenter deltar årligen i den stora möbelmässan i Älvsjö med egen utställningar inom ramen för mässan. Därutöver arrangeras varannan månad mindre aktiviteter riktade till olika grupper.

Förutom Svenskt Möbelcenter finns många ställen där möbler och annan inredning visas upp inom Stockholmsregionen. Den i kapitel 3 nämnda designguiden för Stockholm som utformas av den italienska tidskriften Interni listar under "Furniture showrooms" 25 adresser¹⁷.

Svensk Byggtjänst

Svensk Byggtjänst är en organisation som servar byggbranschen och den intresserade allmänheten med information om all slags byggtrustning. På Regeringsgatan, strax bakom NK, finns permanenta utställningslokaler på en yta om 2200 kvadratmeter. Där finns varor från ca 300 utställande företag. Där finns även bokhandel och diverse kataloger.

Volvo showroom

Volvo showroom ligger vid Kungsträdgården. Där presenteras de senaste Volvomodellerna. I utställningshallen brukar också regelmässigt visas andra utställningar, såväl designinriktade som rent konstnärliga.

Stockholm Design Shop

Detta är ett nytt showroom för offentlig inredning, beläget i hörnet Karlavägen/Sibyllegatan. Det har etablerats av möbelföretagen Materia Stockholm och Klaessons Möbler.

Stockholmsregionens näringsliv

Differentiering och importhamn

Stockholmsregionens näringsliv domineras av handel och tjänster. Vad som är utmärkande för regionens näringsliv är främst den stora differentieringen. Här finns de flesta näringsgrenar som över huvud taget finns i Sverige. Regionen är landets främsta plats för internationaliserade företag. Regionen är en mötes- och marknadsplats för svenska och internationella företag. Ny teknik förs ofta in i landet via Stockholm. De svenska designer som är internationellt verksamma har som regel sin verksamhet förlagd till Stockholm. Dessa bidrar till idéflödet mellan den internationella designutvecklingen, den i Stockholm och den i landet i övrigt.

På tjänstesidan finns en stor del av landets kunskapsbaserade företagservice och finansiella verksamhet. Till den förra kategorin hör konsulter inom teknik och ekonomi, reklam och marknadsföring. Här ingår också designföretag och enskilda designer som arbetar på frilansbasis. Stockholm är också ett ovedersägligt centrum för konstnärlig och annan skapande verksamhet liksom för vetenskap och olika centrala lednings- och utvecklingsfunktioner.

Stockholm har fördelen att vara en relativt liten storstad. Det innebär att det i regionen finns de viktiga spetsfunktioner och specialiteter som brukar finnas i stora städer. Men regionen är inte så stor att personer inom varje specialgrupp har fullt upp med att så att säga umgås inbördes. Det är lätt att träffas över etablerade gränser, antingen dessa är vetenskapliga eller konstnärliga. Detta är fördelaktigt ur innovationssynpunkt. Det är ofta i skärningspunkten mellan olika kompetensområden som nytänkande uppstår.

Några kluster

I en studie från 1998 identifierades fem kluster som särskilt starka i Stockholmsregionen, nämligen

- mediarelaterade företag
- marknadsförings- och reklamföretag
- finansiell verksamhet
- informations- och kommunikationsteknologi
- kontorsutrustning¹⁸

Därutöver avgränsades några ytterligare, men inte fullt så starka, kluster nämligen

- Transport och resetjänster
- Övriga affärstjänster och
- Medicin och hygien

Under senare tid har också musikklustret inom regionen uppmärksammats.¹⁹

Storföretagens roll

Även om industrisektorn relativt sett är betydligt mindre i länet än i landet i övrigt ligger många av de stora industriföretagens huvudkontor samt deras FoU och marknadsfunktioner i regionen. Inom vissa av dessa företag finns också egna designer. I den mån de inte har egna designer upphandlar de designtjänster från designföretag eller ingenjörsföretag med designkompetens. Även om industrisysselsättningen inte är så stor – procentuellt sett – i Stockholmsregionen skapar dessa utvecklingsfunktioner en betydande marknad för s.k. industrinära tjänster.

Även större handelsföretag eller företag i service-sektorn kan ha egna designer eller ha behov av att anlita externa designer för att utveckla egna varumärken eller på annat sätt profilera sitt företag. Exempel är Åhléns och SAS. De stora handelsföretagen utgör också viktiga skyltfönster för produkter som tillverkas på andra håll inom – och utanför – landet. För tillverkare av produkter med högt designinnehåll, antingen de kommer från Småland eller Norrland, utgör en exponering i huvudstaden en omistlig del av marknadsföringen. Rader av butiken med hög designprofil bidrar också till att stärka bilden av Stockholm som designstad.

¹⁸ Regioner, handel och tillväxt, Rapport nr 6 1998, Regionplane- och trafikkontoret

¹⁹ Braunerhjelm, P & Helgesson, C. Madonnan och musikklustret – en studie av Stockholms musikkluster. Ekonomisk debatt 2003:1

Många av de globalt verksamma företagen har flyttat sina huvudkontor från Stockholmsregionen... Electrolux har flyttat delar av sin utveckling, inklusive design, till Italien och Duni har flyttat marknadsfunktioner, inklusive design, till Tyskland respektive Belgien.

En oroande tendens måste dock nämnas. Det är väl känt att många av de globalt verksamma företagen har flyttat sina huvudkontor från Stockholmsregionen. I och med att dessas helt dominerande marknader ligger utanför Sverige finns det också en

risk för att även andra strategiska funktioner flyttas närmare de stora marknaderna. Det gäller både produktutveckling och marknadsföring, inklusive design. Exempel där detta skett är Electrolux som flyttat delar av sin utveckling, inklusive design, till Italien och Duni som flyttat marknadsfunktioner inklusive design till Tyskland respektive Belgien.

Branscher i Stockholmsregionen

I detta avsnitt listas några branscher i regionen där design spelar en i vissa fall stor roll för företagens konkurrenskraft.

Mode

Mode är en av Sveriges största branscher, såväl vad gäller försäljning som produktion. Sveriges export av kläder är också omfattande – även om importen naturligtvis är större. H&M är i en klass för sig med närmare 100 designer stationerade i centrala Stockholm, men det finns också många andra framgångsrika företag i Sverige. Många av dessa har sin huvudsakliga verksamhet förlagd till Stockholm. Det gäller t.ex. Twilfit, Filippa K, Björn Borg och Tiger. Traditionellt har annars Sveriges textila centrum legat i Borås och Sjuhäradsbygden. I och med att branschen förskjutits från tillverkning till produktformgivning har Stockholmsområdet blivit alltmer framträdande.

Grafisk industri och reklam

Grafisk design har självklart stor betydelse för denna bransch. Som nämdes ovan utgör reklam och media starka kluster inom regionen. Det finns drygt 1 000 reklambyråer i landet med sammanlagt närmare 7 000 anställda. Hälften av dessa finns i Stockholm.

Upplevelseindustrin

Under senare år har det blivit populärt att gruppera samman flera branscher eller verksamheter som till stor del kännetecknas av att de levererar en upplevelse i kombination med varor och tjänster. Det gäller branscher som traditionellt rubriceras som kultur och fritid, hotell och restaurang, resebyråer mm. Men till denna familj kan också föras arkitektur och industridesign, datorspel, media, mode och musik. Gemensamt för dessa verksamheter är att konsumenter medvetet eller omedvetet söker ”upplevelsefaktorn” i varje produkt/tjänst. Det är därför ett viktigt konkurrensmedel för företagen inom dessa områden att utforma denna upplevelsefaktor så att den skiljer sig från mängden.

Konsumentvaror

Det är konsumentvaror som används i hemmiljö eller kontorsmiljö som är de mest utpräglade produkterna med högt designinnehåll. Det gäller bohag av olika slag såsom möbler, husgeråd, elektriska apparater, telefoner och hemelektronik m. m. Produktionen av detta slags varor har för länge sedan i allt väsentligt flyttat ut från Stockholmsregionen. Kvar finns dock i många fall produktutveckling, inklusive design och marknadsföring.

Kooperativa förbundet har genom bl. a. Gustavsbergs industrier tidigare spelat en stor roll för svensk design. Numera är dock KF:s roll mer blygsam. Det finns också flera kända möbeldesigner som är verksamma i Stockholm även om produktionen sker på annat håll i landet.

Det gäller även i viss mån glasdesign. I regionen finns också en stor grupp konsthantverkare som både designar och tillverkar sina produkter.

Konsthantverk

Det finns ett flertal konsthantverkskollektiv i Stockholm som har byggt upp en gemensam försäljningsorganisation. De mest kända torde vara Konsthantverkarna, Blås och Knåda samt Nutida svenskt silver.

Fordon

Centrum för Sveriges bilindustri ligger i Västsverige. Scantias lokalisering till Södertälje gör dock att även denna bransch förtjänar att lyftas fram. Scania är ett av de relativt få stora industriföretag i regionen som har en egen designavdelning.

Livsmedel och förpackningar

Stockholmsregionen kännetecknas kanske inte främst av dessa branscher. Även om livsmedelsindustrin har starka fästen i Sydsverige, liksom förpackningsindustrin, t.ex. genom Tetra Pak, finns det dock en hel del stora företag inom dessa branscher i Stockholmsregionen. Det gäller t.ex. Cerealis och olika företag inom KF-gruppen samt företag inom Axel Johnson gruppen, t.ex. Servera.

Läkemedel och medicinsk teknik

Stockholmsregionen är mycket stark när det gäller läkemedel – särskilt om Uppsala inkluderas. De stora är naturligtvis Pfizer (Pharmacia) och AstraZeneca. Detsamma gäller medicinsk teknik och annan utrustning som används i vården. Ett av de större företagen, Siemens Medical Solutions håller dock, enligt uppgift, på att flytta stora delar av utvecklingsverksamheten till Tyskland.

Bioteknologi

Bioteknologi är en stark bransch i Stockholm–Uppsala-regionen. Designinnehållet i branschen torde variera starkt. I vissa fall rör sig verksamheten på protein och DNA-nivå och saknar intresse i det här sammanhanget. I andra fall tillverkas apparater och analysutrustning där designaspekten är viktig. Ett mycket stort företag med utvecklingsresurser i Stockholmsregionen (Tumba) är Alfa Laval Agri.

Designföretag, byråer och konsulter

”Designbranschen” låter sig inte så lätt definieras. Det har att göra med att det finns så många olika slags design. En del vetter mot *grafisk industri, reklam och marknadsföring*. Företag som arbetar med profilprogram och varumärken och det som ibland kallas för ”branding” hör dit. Exempel på designföretag som bl.a. arbetar i detta block är Brindfors Design, känt som företaget bakom lanseringen av Absolut Vodka. Andra byråer är Jaxvall Design och Ytterborn & Fuentes.

Andra konsultföretag som kan vara mer eller mindre inkopplade på designfrågor är sådana som gör utställningsarrangemang, arrangerar mässor och ”events” av olika slag. De flesta av dessa företag arbetar också mycket IT-intensivt och tar fram hemsidor eller andra produkter och tjänster med stort IT-innehåll. Exempel är Futurniture och Hesselboms Universum.

Ett tämligen annorlunda designblock utgörs av de företag som arbetar med *mode* och accessoarer. Ofta handlar det här om enskilda designer eller mycket små företag. De stora modeföretagen har oftast egna designer, men kan också köpa in mönster och modeller från de små företagen.

De flesta *arkitektbyråer* arbetar i ett gränsland till design. Något förenklat kan sägas att design avser föremål som man kan flytta på medan arkitektur avser sådant som sitter fast i byggnaderna. Ett gränsområde

är inredningsarkitektur, som lika gärna kan kallas inredningsdesign. Några av de mest kända inredningsarkitektfirmorna i Stockholm är Claesson Koivisto Rune (CKR) och Tomas Sandell.

Många arkitekter arbetar också med formgivning av diverse inventarier från dörrhandtag till lampor. Erik Asmussens arkitektkontor i Järna är ett företag med en sådan inriktning. Asmussen har utvecklat totala miljöer som in i minsta detalj avspeglar en specifik människosyn där estetiska värden, färger och rumsupplevelser tillmäts särskild betydelse. Begreppet organisk funktionalism brukar användas.²⁰

De designföretag som arbetar med industridesign är i vissa avseenden s.a.s. grannar med allmänna *ingenjörsföretag* som arbetar med konstruktion och produktutveckling. Här finner vi företag såsom Designaktiebolaget Propeller, No Picnic, Myra och Ergonomidesign. Det senare är f.ö. ett exempel på ett företag som arbetar i en sektor som skulle förtjäna en egen beteckning – ergonomi och *arbetsmiljö*. Hit kan även räknas de som arbetar med utveckling av handikaphjälpsmedel och andra tillgänglighetsfrågor. De renodlade företagen inom industridesign är tämligen små. De största har 20–25 anställda.

Handel

Stockholmsregionen är genom sin storlek landets i särklass viktigaste handelscentrum. Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna kartläggning se närmare på företag som har betydande försäljningsställen i regionen. Dessa utgör en viktig del av regionens attraktionskraft. Här kan en namnkavalkad kanske räcka för att förmedla ett intryck: IKEA, H&M, Home (som säljer Electrolux produkter), Designtorget, Nordiska Galleriet, ROOM, Ordning&Reda, David Design, Asplund, Bookbinders Design, Boda, Orrefors, Svenskt Tenn, Westerdahls möbler och Robygge i Järna. Flera

av dessa företag har också designer knutna till sig eller anlitar regelbundet designer och konstnärer för att utveckla sitt sortiment.

Vissa handelsföretag har också ett eget sortiment som designas av företaget och tillverkas speciellt för företaget. IKEA är naturligtvis mest känt. IKEA har en stor egen designavdelning i Älmhult, men de utnyttjar till stor del designer verksamma i Stockholmsregionen. De har, liksom H&M, ett nära samarbete med Beckmans. Också Åhléns har en stor egen designverksamhet.

En intressant form av privat designinsats är Designtorget. De förenar stöd för unga formgivare genom att erbjuda snabb försäljningsmöjlighet samtidigt som affärslokalen i sig har något av gallerikaraktär. De uppstod för övrigt i kölvattnet av en utställning som arrangerades av Futurniture år 1993 och fick kulturstöd av Kulturhuset genom gratis lokaler men blev sedan etablerade aktörer och finns nu på tre ställen i Stockholm.

Det är inte ovanligt att företag inom vissa nischer väljer att lokalisera sig nära varandra för att därigenom utgöra ett extra attraktivt mål för kunderna. Kända internationella exempel är finansbolagen på Wall Street i New York och tidningar på Fleet Street i London. Enskilda fastighetsägare kan vara aktiva för att få kunder av likartat slag. I andra fall har företagen själva sökt en lokalisering nära varandra.

Exempel i Stockholm är auktionshus på Arsenalsgatan, Antikhandlare på Upplandsgatan, resebyråer på Sveavägen nära korsningen Kungsgatan. Även inom designområdet finns liknande tendenser t.ex. på Humlegårdsgatan där man finner Alessi, Bang & Olufsen, Rum och Kök, Robygge, House och Bruka.

Fastighetsägare i de nybyggda husen på Malmskillnadsgatan har i annonser gått ut med ambitionen att upplåta lokaler till företag med designprofil.

VAD HAR GJORTS TIDIGARE OCH VAD ÄR PÅ GÅNG?

Kapitel 5

Ett designprogram för Stockholmsregionen måste utformas med tanke på vad som har gjorts och tänkts tidigare och vad som är under planering. Vi börjar inte från början även om det inte har funnits ett samlat program för design. I det här kapitlet beskrivs kortfattat pågående, i vissa fall avslutade, och planerade designrelaterade aktiviteter i riket och i Stockholmsregionen.

Drömmen om huset i huvudstaden

Det finns mycket från den svenska designhistorien som man gärna vill visa upp och mycket att bygga vidare på. Det sträcker sig från produkter som inspirerats av Carl och Karin Larssons hemmiljöer över Swedish grace, och 1950-talets glansperiod med "Scandinavian Design" till ergonomiskt väl genomtänkta industriprodukter och bärselar för baby.

Återkommande teman i designdebatten har varit frågan om en plats för att visa detta. Det gäller såväl ett särskilt nationellt designmuseum som en mer regional plats, ett designcentrum i Stockholm, antingen i samma hus som ett museum eller separat.

Många försök att skapa ett designmuseum

Frågan om särskilda utrymmen för design – eller konstindustri respektive konsthantverk för att anknyta till tidigare terminologi – har aktualiserats ett flertal gånger.

Redan 1868 grundade Svenska Slöjdföreningen landets första konstindustrimuseum. Samlingarna överlämnades till Nationalmuseum 1884 och blev stommen i museets konsthantverksavdelning. På 1910-talet, när Richard Berg var överintendent på

Nationalmuseum gjordes ett försök att skapa ett särskilt konstindustrimuseum för dessa samlingar och det som tillkommit under åren. Man kom så långt att pengar som samlats in till Richard Bergs 60-årsdag användes för projekteringen av ett nytt hus för samlingen. Flera lokaliseringar diskuterades, först vid Hovslagargatan, senare bl. a. på Djurgården.

Inget av förslagen förverkligades och det skulle dröja till slutet på 1940-talet innan frågan aktualiserades på nytt. Då diskuterades lokaliseringar på Skeppsholmen, i anslutning till Konstfack på Gärdet eller dåvarande Blancheteatern vid Kungsträdgården. Nästa gång diskussionen tog fart var på 1970-talet. Då ägnade sig en årskull arkitekturstudenter åt uppgiften att rita ett separat museum på tomten bakom Nationalmuseum.

Det senaste försöket startade på slutet av 1980-talet med en ambition att färdigställa en ny byggnad till Nationalmuseums 200 års jubileum år 1992. I detta sammanhang bildades föreningen Formmuseets vänner. Siktet var nu inställt på det gamla Amiralitetshuset på Skeppsholmen. En särskild utredare undersökte för några år sedan möjligheterna att ge Moderna Museet och Arkitekturmuseet ett samlat ansvar för att visa upp modern formgivning och design. Inte heller detta ledde till någon förändring av nuvarande arbetsfördelning mellan museerna eller något designmuseum.

Frågan om ett designmuseum är fortfarande levande, även om en tillbakablick kan verka desillusionerande. För närvarande pågår en undersökning i Fastighetsverkets regi om möjligheten att bygga om vissa lokaler på Skeppsholmen. Siktet är därvid inställt på att belysa om dessa byggnader skulle kunna användas till såväl

formmuseum som ett center. Jag återkommer till denna fråga i det avslutande kapitlet.

Design center i Stockholm som varit och farit

År 1959 öppnades "Svensk Form – Design Center AB", i direkt anknytning till Konstfackskolans nya byggnad vid Valhallavägen i Stockholm. Den huvudsakliga verksamheten var utställningar, som visade nytt bohag, nya konstindustriföremål och industridesignprodukter. Sex av medlemmarna i Svenska Slöjdföreningens (nuvarande Svensk Form) producentsektion var ägare och finansärer.

Ansvar för verksamheten övertogs 1966 av Svenska Slöjdföreningen, som emellertid upplevde att lokalerna låg alltför avlägset från Stockholms centrum. 1967 kunde föreningen inviga ett "Form Design Center" i city, i ett av höghusen vid Sveavägen, med 100 kvadratmeter för tillfälliga utställningar i gatuplanet och 350 kvadratmeter i källarplanet för den permanenta utställningen, som skulle bytas tre gånger per år. Ekonomiska problem tvingade "Form Design Center" att stänga 1969.

Under sommarmånaderna fanns 1974–1982 en visningslokal för design i Kungsträdgården. Också andra näraliggande ställen fungerade tillfälligt som visningslokaler, bl. a. Sverigehuset. Under en tid fanns också det s.k. Konsthantverket en utställningslokal i Kulturhusets tredje våningsplan.

1982 genomförde en grupp med representanter från Svensk Forms styrelse och de olika yrkesorganisationerna inom designområdet en utredning om behovet av ett permanent Design Center i Stockholm. Två år senare fick föreningen tillsammans med Statens Industriverk (SIND) ett anslag på nio miljoner för att driva en försöksverksamhet under tre år. 1985 kunde därmed ett designcenter, "Design Center Stockholm" på Norrlandsgatan, öppna igen. Invigningsutställningen var "Därför design".

1989 övertog Stiftelsen Svensk Industridesign verksamheten. Men 1991 beslöt ledningen att lägga ned utställningslokalen för att istället specialisera sig på designrådgivning till industrin.

Statliga initiativ

Även om designfrågor länge varit ett ämne som intresserat både allmänhet och politiker gavs frågan under senare delen av 1990-talet ytterligare ett lyft på den politiska dagordningen. Design sågs som ett område för utveckling av det nya och modernare näringslivet tillsammans med IT, media och musik. I samband med förberedelserna för Arkitekturåret²¹ 2001 arbetade en statssekreterargrupp fram ett förslag till handlingsprogram för arkitektur och formgivning (Ds 1997:86).

Proposition 1997/98:117

Med detta förslag och visst annat material som bakgrund, lade regeringen fram propositionen 1997/98:117. *Framtidsformer för arkitektur, formgivning och design*. Propositionen ledde bl. a. till att Svensk Form gavs ett nationellt uppdrag inom formgivning och design samt att Röhsska museet i Göteborg fick medel för att bygga upp ett nätverk inom konsthantverk, formgivning och design.

I övrigt var förslagen främst inriktade på att förstärka medvetenheten om arkitektoniska kvaliteter inom olika samhällsområden, att utveckla samverkan mellan olika utbildningar, att uppmuntra produktion av utställningar, att uppmuntra till näringslivets användning av design som ett konkurrensmedel mm.

Riksdagen ställde sig under våren 1998 bakom propositionens förslag. Ungefär samtidigt lämnade regeringen den *Storstadspolitiska propositionen (1997/98:165)* där man aviserade det tidigare nämnda förslaget om ett arkitekturår 2001. Där lyfte man särskilt fram vikten av att förbättra det offentliga rummet i storstaden.

Arkitekturåret 2001

Dessa båda propositioner ledde senare bl. a. till uppdrag till en rad statliga myndigheter att på olika sätt inom sina respektive samhällssektorer verka för god arkitektur, formgivning och design. Det gällde t.ex. att myndigheterna i deras egenskap av inköpare av diverse utrustning i högre grad skulle väga in estetiska och kulturella aspekter.

En annan del i arkitekturåret var en ovanligt elegant sammanfattande skrift om prop. 117 från kulturdepartementet. Där redogjordes bl. a. för de ändringar som gjorts i plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg vilka understryker vikten av att estetiska hänsyn ska in i bedömningen. Detta kan i och för sig delvis ses som en kodifiering av en utveckling som ganska länge präglat vägbyggandet i landet. En av de utställningar som arrangerades under arkitekturåret avsåg f.ö. olika prisbelönda vägar.

I skriften framhölls också att en viktig del i arkitektur och design är tillgänglighet för alla. Det ställer skärpta krav på bruksföremål, allmänna platser och byggnader, IT-produkter och tjänster, för att de så långt möjligt ska vara tillgängliga och användbara för alla människor.

Att staten ska vara en förebild när det gäller att upphandla arkitektur, formgivning och design betonades. Man uttrycker också förhoppningen att kommuner och landsting agerar på ett likartat sätt.

I Arkitekturåret ingick också en rad olika projekt, utställningar och andra arrangemang. Flera av dessa avsåg design, antingen tillsammans med arkitektur eller specifikt riktade mot design. Riksutställningar, Svensk Form och SVID har anlitats för att ta fram olika utställningar. En utställning som visades både utomlands och i Sverige och väckte stor uppmärksamhet var *3D+ Design on stage*. Där kombinerades design med dans, rörelse och musik. En annan aktivitet vara att elever på Konstfack ägnade ett terminsprojekt åt

framtida universitetsmiljöer, både vad avser byggnader som helhet och rum och möbler.

Tanken bakom satsningen på ett särskilt arkitekturår var att mängden av aktiviteter skulle ge en stor tyngd åt helheten och därmed skapa ett ökat tryck inom politikområdet.

I en utvärdering bedömdes Arkitekturåret 2001 med de förutsättningar som givits som mycket framgångsrikt. Det gäller särskilt de aktiviteter som vände sig till allmänheten²². Det mediala intresset var stort. Bomässan Bo01 i Malmö med 160 000 besökare är ett exempel.

Form- och designutredningen

Proposition 117 ledde också till att två nya utredningar initierades. I februari 1999 tillsattes en ny utredning med uppgift att göra en grundlig kartläggning och samlad beskrivning av formgivnings- och designområdet. Utredningen har producerat två betänkanden. *Mötesplats för form och design*. (SOU 1999:123) samt *Statens insatser för form och design* (SOU 2000:75).

Den första av dessa mynnade ut i förslaget att skapa en ny institution som genom utställningar och kunskapsuppbyggnad skulle främja design- och formgivningsområdet. Institutionen skulle²³

... i utställningar visa den historiska utvecklingen, samtida tendenser och framtidsscenarier inom designområdet och därmed bidra till en ökning av intresset för området... Vara en mötesplats och ett kunskapscentrum där man belyser, granskar, debatterar och skapar medvetenhet om design.

Institutionen skulle ha formen myndighet. Den skulle dock inte ha egna samlingar utan skulle arbeta genom samverkan med andra institutioner såsom museer och arkiv, universitet och högskolor, näringsliv och designfrämjande organisationer. Myndigheten skulle fungera som ett kunskapscentrum med uppgift att stimulera forskning och dokumentation inom designområdet.

²² Uppföljning och utvärdering av de statliga verksamheterna under Arkitekturåret 2001, Statskontoret PM Dnr 2000/85-5

²³ SOU 1999:123 sid. 143-144

Form- och designutredningen har bland annat lett till att regeringen har satt av vissa medel för utställningsverksamhet och andra designrelaterade aktiviteter på ambassader och beskickningar. Såväl Svenska Institutet som Exportrådet har fått medel för särskilda internationella satsningar.

En viktig verksamhet skulle vara att ta fram utställningar som visas i hela landet. Ett nyckelbegrepp i beskrivningen av den nya institutionen är ”mötesplats”. Myndigheten föreslogs bli lokaliserad till Stock-

holm med tanke på närheten till den stora mångfalden av institutioner av betydelse för området. Detta var också naturligt med tanke på att den nya myndigheten till stor del skulle bildas genom en sammanslagning av SVID och Svensk Form. Utredningen påpekade att det dessutom sedan länge funnits ett eftersatt behov av en sådan mötesplats i Stockholm.

I utredningens slutbetänkande summerade utredningsmannen ett antal utmaningar som han bedömde att den framtida form- och designpolitiken måste möta. De citeras nedan (något förkortat)

1. *Det gäller för det första att skapa förutsättningar för ökad samordning och en bättre struktur – på både nationell och regional nivå. Förebildliga exempel i omvärlden är framförallt Danmark och Finland.*
2. *Den andra utmaningen är att synliggöra form- och designfrågorna. Särskilda platser är i det sammanhanget mycket betydelsefulla.*
3. *För det tredje är det nödvändigt att säkerställa god kvalitet på utbildningen inom området.*
4. *Den fjärde utmaningen ligger i att ytterligare stimulera små och medelstora företag att utnyttja professionell designkompetens.*
5. *För det femte måste institutioner etableras som garanterar vad jag vill kalla ett form- och designminne. Musei- och arkivsituationen är i det sammanhanget central.*

6. *En sjätte utmaning består i att förbättra det internationella form- och designarbetet. Det handlar om att mer strategiskt utnyttja svensk formgivning och design för att stärka Sverige bilden, men även om att skapa förutsättningar för att främja exporten av svensk designkompetens.*
7. *Den sjunde utmaningen – som till viss del är utgångspunkten för det statliga åtagandet – är att skapa en ökad medvetenhet hos allmänheten.*

Med utgångspunkt i dessa utmaningar föreslogs bl. a. följande:

- Staten ska föregå med gott exempel genom att initiera och utveckla undervisning kring upphandling, omfattande även form och design. Utredaren föreslår därför att Försvarets materielverk, tillsammans med Föreningen Svensk Form, utvecklar ramarna för en sådan undervisning. Liknande uppdrag har Dansk Design Center tilldelats av danska staten.
- Staten ska erbjuda formgivare och designer fler möjligheter att visa sina produkter i statens lokaler. Unga designer, formgivare och konstnärer ska få ökade möjligheter att delta i internationella sammanhang.
- Designer, formgivare och konstnärer ska få ökade möjligheter att presentera sina verk i de lokaler som svenska staten förfogar över utomlands.
- Staten bör ta initiativ till tävlingar för form och design eller på andra sätt engagera formgivare, designer och konstnärer.
- Regeringen bör inrätta ett form- och designråd i syfte att stärka form- och designpolitiken. Rådets arbete bör ledas av Kulturministern och ha representanter för form- och designinstitutioner och näringslivet.
- Regeringen bör inrätta regionala formcentra för att förstärka den regionala form- och designverksamheten. Rådgivning till mindre företag, t.ex. i

form av designgenomgångar eller annan rådgivning skulle kunna erbjudas från dessa centra. Där kan också kontakter mellan regionala högskolor och näringsliv stimuleras

- Regeringen bör ge Högskoleverket i uppdrag, som en fortsättning på verkets tidigare utredning om designutbildningarna i Sverige, att göra en översyn över behovet av nya designutbildningar.
- Resurser bör avsättas för ett forskningsprogram med ekologisk inriktning, i vilket design ska utgöra en viktig del.
- Regeringen bör inom ramen för anslaget till Svenska Institutet styra om medel för att stärka svensk design och form i Europa, Nordamerika och Ostasien. Eftersom form och design i så hög grad handlar om synliga objekt eller grafiska uttryck, spelar utställningar en central roll och är ett effektivt medel för att främja Sverige bilden.
- Regeringen bör ge Exportrådet i uppdrag att undersöka möjligheten att initiera ett branschprogram för form- och designområdet. Ett branschprogram utgörs av ett antal företag och organisationer som gått samman för att företa gemensamma internationella aktioner.

Högskoleverkets utredningar

Högskoleverket fick i uppdrag att utvärdera olika designutbildningar. Analysen ledde till att verket gick vidare med att granska kvaliteten av vissa utbildningar. Tre slutsatser har visst intresse i det här sammanhanget. Man konstaterar:

- att ansvaret för att identifiera, möta och tillgodose nya behov av högskoleutbildning främst ligger på de olika högskolorna. Särskilt när det gäller fortbildning och vidareutbildning av olika slag är det naturligt att de behov som uppstår tillgodoses genom insatser på lokal nivå.

- att den institutionella organisationen kan innebära hinder för samverkan mellan arkitekt- och designutbildningarna samt mellan dessa och andra utbildningar på samma ort. Dessa institutionella hinder innebär att någon samplanering av de utbildningarna inte kan förekomma och därmed inte heller några gemensamma utbildningsmoment.
- att omfattningen av FoU inom designområdet generellt sett är för låg.

Genomförande hittills

Förslaget i det första delbetänkandet om en ny myndighet stöddes inte av merparten av remissinstanserna och har lagts åt sidan, i vart fall tills vidare. Vissa regeringsbeslut har dock tagits med anledning av utredningen.

Svensk Form har fått ett förnyat uppdrag att vara nationell mötesplats. Till det uppdraget knöts ett tre-årigt särskilt anslag.

I övrigt har regeringen givit ett uppdrag till SVID och Svensk Form att ta fram ett förslag till ett nationellt program. Ett sådant program har gjorts (se senare avsnitt). I februari 2002 avsatte regeringen 20 miljoner kronor som ett första steg i genomförandet av programmet.

Regeringen har satt av vissa medel för utställningsverksamhet och andra designrelaterade aktiviteter på ambassader och beskickningar. Såväl Svenska Institutet som Exportrådet har fått medel för särskilda internationella satsningar. Man kan också säga att utredningen har lett till att designfrågorna förts upp på den politiska dagordningen och därmed uppmärksammats medialt.

Ett par regionala formcentra börjar också ta form, dock ej något i Stockholm. Det beror bl. a. på att det är regionalpolitiska medel kombinerat med strukturfondsmedel som använts i de aktuella fallen. Sådana medel saknas i huvudstadsregionen.

Därutöver har medel avsatts för en svensk-finsk samling kring design, den Finsk-Svenska Akademin. Akademinns syfte är att använda och kombinera resurser i Finland och Sverige för att skapa en högre kunskap om och en djupare förståelse hos företagsledningar, politiker, makthavare och opinionsbildare för design som ett strategiskt verktyg. Akademin är ett ideellt samarbetsorgan på högsta nivå i samhället. Dess medlemmar representerar näringsliv, professionella designere, högskolor, politiska beslutsfattare mm, som skapar eller utnyttjar industridesign. Den avser att erbjuda fora för erfarenhetsutbyte, initiativ och kontakter inom området.

Man ska verka för att öka kunskapen om hur design kan utnyttjas och hur arbetet med design kan ledas

inom företagen, öka förutsättningarna för designere att samarbeta med näringslivet, verka för höjd nivå på utbildningen av designledare och designere genom i första hand vidareutbildning mm.

Flera av de förslag som form- och designutredningen lämnade har dock inte föranlett någon åtgärd.

Exportrådet

Exportrådet lämnade år 2000 ett förslag till Kulturdepartementet och till UD om ett nytt branschprogram för form och design. Dessa har dock inte tagit ställning till förslaget.

Fr o m januari 2002 driver Exportrådet ett mindre program för den sk upplevelseindustrin där femton delområden ingår. Design är ett av dessa. Än så länge

handlar det mest om mindre designsatsningar inom ramen för upplevelseindustriprogrammet. Exempel på aktiviteter hittills är projekten Swedish Style in Tokyo, Möbelmässan i Milano samt Swedish December i Paris.

Svenska Institutet

Svenska Institutet (SI) arbetar löpande med åtgärder utomlands i syfte att främja Sverige bilden. Under Arkitekturåret 2001, när dessutom Sverige höll i EU-ordförandeskapet, fanns goda möjligheter att synliggöra den svenska formgivningen. Det internationella intresset för svensk design var stort och aldrig tidigare har svensk arkitektur och design lanserats lika kraftfullt och koncentrerat i Europa som under 2001.

Utöver det löpande arbetet kan här nämnas att Svenska institutet i samarbete med UD, Exportrådet, Svensk Form och de svenska utlandsmyndigheterna har utformat en omfattande designstrategi som omfattar fyra utställningsprojekt som produceras av Svensk Form och genomförs i olika länder. Projekten finansieras huvudsakligen av Svenska institutet och UD, men kompletteras också med seminarier, föreläsning, möten etc. i utlandsmyndigheternas och Exportrådets regi.

Design for Every Body

Design for Every Body visar svenska designade föremål som fungerar väl för oss alla – vare sig vi är funktionshindrade eller ej. Syftet med denna utställning är att utifrån samtida svensk design skapa opinion och

debatt i utlandet om hur miljö och produkter formar villkoren för människans vardag i samhället. Design for Every Body premiärvisades i Sydney på Object Gallery i samband med Paralympics

Marknadsföring
Svenska Institutet har i många sammanhang marknadsfört Sverige som ett designland. I Zürich visades utställningen From Sweden with love... on Swedish and Swiss design.

2000. Därefter visades utställningen bl. a. i Bratislava, och Budapest. En aktualiserad variant av utställningen kommer att visas på många andra ställen i världen, t.ex. Belgrad, Toronto och Mexiko City.

Excellent Swedish Design

Excellent Swedish Design bygger på ett för Europa anpassat urval produkter från Svensk Forms nationella utställning Utmärkt Svensk Form 2002. Samtliga produkter finns för export. Utställningen syftar till att stärka bilden av samtida svensk design samt att öka de kulturella och kommersiella kontakterna mellan företrädare för designsektorn i Sverige och Europa. Utställningen visas i Dublin, Milano och Zürich under våren 2003. Andra orter i planeringen är Reykjavik och Rom.

Improving Life – The Design of Swedish Innovations

Urvalet utställningsföremål baseras delvis på boken *Swedish Innovations* som Svenska Institutet gav ut hösten 2002. Improving Life är en utställning med ett ganska brett tema som handlar om svensk design, teknik och industri. Utställningen är tänkt att fungera som en plattform för professionella möten mellan svenska och internationella företrädare från design- och teknikområdet. Första plats är S:t Petersburg år 2003. Senare tas utställningen till Sao Paulo, Buenos Aires och andra orter i Sydamerika.

Care of Sweden

Under 2003 projekteras Care of Sweden i nära samråd med de svenska utlandsmyndigheterna i USA och Exportrådet. Syftet med utställningen är att utveckla kontakter mellan den svenska och amerikanska designsektorn inom kultur, samhälls- och näringsliv samt utbildning. Utställningen är uppbyggd kring ledorden "caring, innovative and entertaining". "Caring" inne-

Inledningsvis kommer insatserna i programmet *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet* att koncentreras på några näringslivssektorer. Svensk Form kommer att ta fram utställningar och andra manifestationer i samband med Designåret 2005.

fattar designrelaterade begrepp som "environment and ergonomics". "Innovative" representerar "technology and innovations" och "entertaining" står för nutida fenomen som "lifestyle and identity". Urvalet av föremål och produkter är särskilt anpassat för

arbete. *Exportdesignåret 2006*, och åren därefter, ska manifestera Sverige som ledande inom nyskapande design. *Publika evenemang och andra kommunikationsinsatser ska lyfta fram resultat kring tillväxt och utveckling samt spegla omtankens kultur och fördelar i vårt samhälle.*

USA-marknaden genom Exportrådet.

Designaktörernas insatser

De aktörer som avses under denna rubrik är de direkt designfrämjande, nämligen SVID och Svensk Form.

Design som utvecklingskraft

Som nämnts tidigare har SVID och Svensk Form fått ett uppdrag av regeringen att utforma ett nationellt designprogram. Här anges, något redigerat, huvudinslagen i det föreslagna programmet – *Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet*.

□ Utvecklingsområde – näringsliv.

Några näringslivsområden har valts som tillämpningsfall. Exempel är fordon, medicinsk teknik, förpackningar. Riktade insatser inom dessa branscher ska bidra till utveckla attraktiva varor och tjänster.

□ Utvecklingsområde – samhälle.

Här har bl. a. områden som friskare arbetsliv, bättre sjukvård och mer kundorienterad, nyskapande samhällsservice valts ut. Tanken är att man genom designinsatser kan stärka det offentliga förmåga att vara föredömlig, även i rollen som arbetsgivare och i sin upphandling av varor och tjänster.

□ Manifestationer – Sverige ger omtanken form.

Det av regeringen beslutade Designåret 2005 föreslås få fokus på ett friskare arbetsliv och nya attityder till

□ Forskning och utbildning.

En beredningsgrupp för en starkare, samordnad forskning inom design i kontakt med andra forskningsområden – Designforsk – föreslås. Den insatsen rymmer även stöd för utveckling av design som ämne och pedagogik på högskole-, gymnasie- och grundskolenivå. Vidareutbildning erbjuds för yrkesverksamma inom designområdet.

□ Ekonomi och genomförande.

Den totala budgeten är i genomsnitt 250 miljoner kronor per år från och med år 2003. Finansiering föreslås ske med 25 miljoner kronor per år från EU, 35 miljoner kronor per år i regionala medel, 83 miljoner kronor per år från näringslivet, samt 107 miljoner kronor per år statliga medel.

Stiftelsen Svensk Industridesign, SVID, och Föreningen Svensk Form driver programmet tillsammans under förutsättning att ekonomiska medel ställs till förfogande. SVID och Svensk Form utvecklar och förstärker de ledningsfunktioner och nätverk som behövs för att genomföra programmet.

I februari 2003 beviljade regeringen 20 miljoner kronor till programmet. Inledningsvis kommer arbetet att koncentreras på några näringslivssektorer – fordon och förpackning har preliminärt utsetts. Vidare kommer Svensk Form att ansvara för att ta fram utställningar och andra manifestationer i samband med Designåret 2005. Medel har också avsatts för studiecirkelar på arbetsplatserna i LO:s regi om betydelsen av design i det egna företaget²⁴.

Under våren 2003 har ett antal projekt ur programmet

valts ut som kommer att starta redan under innevarande år. Dessa projekt beskrivs kortfattat i bilaga 3.

I kapitel 8 förs en diskussion om relationen mellan det nationella programmet och det regionala.

Svensk Form – exempel på aktiviteter

Svensk Form grundades 1845 – då med namnet Svenska Slöjdföreningen. Utställningsverksamheten har alltid spelat en viktig roll för föreningen. Somliga av dessa utställningar har även haft stor betydelse för formdebatten och ibland för den estetiska utvecklingen i Sverige. Kända exempel är Hemutställningen på Liljevalchs 1917, Stockholmsutställningen 1930, H55 i Helsingborg och NordForm 90 i Malmö. En annan viktig del av Svensk Forms verksamhet är att hantera arbetet kring utmärkelsen Utmärkt Svensk Form och Ung Svensk Form. Vidare producerar föreningen utställningar för många olika ändamål, t.ex. de tidigare nämnda för Svenska Institutets räkning.

Svensk Form ger årligen ut en design- och shoppingguide för Stockholm som trycks i ca 40 000 exemplar och sprids till hotell och andra ställen där turister kan nås.

Allmänt kan sägas att Svensk Form bedriver löpande

verksamhet genom sin tidskrift, utställningar, debatter och seminarier och Utmärkt Svensk Form, delvis i motsats till SVID, vars verksamhet är mer projektorienterad.

Som tidigare nämnts finns inte någon lokalavdelning av Svensk Form i Stockholm, men många av de nationella aktiviteterna äger rum i Stockholm. Planer finns på att dra igång en Stockholmsförening.

Stiftelsen Svensk Industridesign – nationellt

SVID arbetar över hela landet och bedriver såväl nationella som regionala projekt. De senare finansieras av Länsstyrelser, EU, kommuner, olika stiftelser, NUTEK och ALMI.

Småföretagsinitiativet

Detta projekt finansierades med EU-medel (Socialfonden) och med stöd från Almi och genomfördes 1998–2000. Syftet var att väcka intresse för design även hos små och medelstora företag. Inom ramen för projektet fick ca 150 företag först en kostnadsfri ”designgenomgång” tillsammans med en erfaren industridesigner. Därigenom fick företagen grundkompetens för att självständigt kunna samarbeta med en industridesigner. Till starthjälp för sådant samarbete

Ekodesign

Mora Armatur fick stora energipriset 1999 för sin kran som sparar varmvatten. Produkten ingår i SVID:s projekt Ekodesign.

²⁴ Detta är en uppskalning av en försöksverksamhet som bedrivits av SVID och LO och som beskrivs senare i detta kapitel.

har företagen kunnat ansöka om en "designcheck" på högst 25 000 kronor för att anlita en professionell designer. Företaget måste själv betala minst lika mycket. Femton företag i Stockholmsregionen deltog.

Sommardesignkontoret.

Sommardesignkontoret bygger på grundtanken att få näringslivet och högskolevärlden att komma närmare varandra. I projektet som pågått sedan 1997 får företagen, främst små och medelstora, möta de unga studenternas värderingar och kunskaper om vad design är. Designstudenter och andra studenter kommer i kontakt med "verkligheten".

Konkret sker detta bl. a. så att ett designkontor etableras under sju veckor på sommaren i ett antal kommuner/regioner. Vid detta kontor anställs 6–8 studenter från olika högskolor/universitet (design, teknik, arkitektur, ekonomi) och får jobba med korta idéorienterade uppdrag. Därutöver görs designgenomgångar i företag med hjälp av erfarna designer, öppna designföreläsningar, workshops mm.

Lokal/regional projektägare (kan vara IUC, ALMI, högskola, kommun) är arbetsgivare. En erfaren designer finns med som vägledare och bollplank. Studenterna jobbar gränsöverskridande i team med de olika uppdragen (i regel 6–10 uppdrag på ett designkontor). Studenterna bidrar till kompetenshöjning hos företagen och får själva ett slags praktikarbete, där de också lär av varandra. En utvärdering av projektet visar att 70–80 procent av uppdragsgivarna direkt går vidare med idéerna, i flera fall med etablerade designer.

I Stockholms län har hittills endast Södertälje kommun deltagit.

Sverige i god form

Sverige i god form är ett projekt som SVID genomför tillsammans med LO. Syftet är att anställda inom in-

dustrin ska kompetensutvecklas inom designområdet. Projektet har lett till att en grundbok samt ett studiematerial har tagits fram²⁵. Studiematerialet baseras delvis på erfarenheterna från två referensföretag. Detta arbete finansierades bl. a. av Statens Kulturråd.

Barn+Design

En person som är barn i dag är konsument och beslutsfattare i morgon. Medvetenhet om produkters funktion och kvalitet bör skapas i skolan för att förbereda morgondagens köpare och designer. Därför genomfördes detta projekt i Stockholms skolor, på IKEA i Stockholm och Hannover samt med Ericsson Mobile Communications. Projektet har inspirerats av Design Council som ville få engelska skolbarn att börja se och tänka efter hur produkter blir till.

Så här beskrivs projektet på SVID:s hemsida:

Vid årsskiftet 1997–98 fick samtliga skolor i Stockholm två affischer där elever och lärare uppmanades att förbättra befintliga produkter. Till eleverna löd uppmaningen; "Vi behöver din hjälp!" och till lärarna riktade vi uppropet; "Hjälp oss att ta vara på dina elevers rika skapandeförmåga".

Tidigt på vårkanten hade vi fått in idéer om produktförbättringar från ett femtontal skolor. Vi gick igenom idéerna med yrkesverksamma designer från flera discipliner och vi insåg att för barnen finns en helt ny värld att upptäcka. En värld där produkterna plötsligt får ett eget liv. Där medvetenheten om att örat på koppen inte behöver se ut som det gör, eller kanske tvärtom, förstå vikten av att en kopp har ett öra.

Tolv skolor i Stockholmsområdet har deltagit i projektet. Varje skola har haft besök av en designer som har förklarat grunderna i design. Skisser och modeller har utvecklats tillsammans med designern och den egna läraren. Förutsättningen har varit besöket av designern.

Design som ämne ligger nära ambitionen att arbeta

gränsöverskridande och med målet inställt på förståelse för samband istället för att kunna svara på frågor.

Arbetet i skolorna resulterade i ca 150 produkter i form av skisser och modeller.

Eko-design

EkoDesign handlar om miljöanpassad produktutveckling. Tretton företag har med hjälp av specialutbildade designers och miljöspecialister gått igenom och anpassat sina produkter och arbetsmetoder. Syftet har varit att stimulera utvecklingen i mindre och medelstora företag genom att skapa goda pedagogiska exempel. Inspirationen kommer från Holland där flera framgångsrika eko-designprojekt genomförts. Eko-designprojektet har pågått från 1998 till och med våren 2000 och har finansierats av NUTEK, Näringsdepartementet, SVID, EU:s Småföretagsinitiativ och deltagande företag.

SVID i Stockholm

SVIDs verksamhet i Stockholm ingår i region Mellan

som omfattar sju län. Förutom Stockholm ingår Gotland, Sörmland, Uppsala, Västmanland, Örebro och Värmland. Resurserna är mycket begränsade. I regionen finns det samarbetskontor i Karlstad och Hällefors.

SVID bedriver omfattande informationsverksamhet och rådgivning riktad till företag, designers, högskolor och andra utbildningsanordnare, branschorganisationer och företagsfrämjande organ.

En annan del i verksamheten är att delta vid olika mässor eller att delta i samverkan med designföretag. Aktuella Stockholmsexempel är Stockholms Underleverantörs mässan, Tekniska Mässan, Botkyrka Industri-mässan. Utställningar har ofta skett i samverkan med VI (nu Teknikföretagen) och mässarrangörer.

Flera av de nationella projekten berör även Stockholm. I ett av de ovan redovisade fallen (barn+design) bedrevs själva pilotverksamheten dessutom i Stockholm.

De projekt som SVID bedriver regionalt och lokalt finansieras i allmänhet av Länsstyrelsen, Stockholms Stad, ALMI, Mål 3 och företagen. Nedan ges några

Skaparförmåga

Nioåriga Johanna Fredriksson, till vänster, skissar på en ny matta. Resultatet syns till här intill. Johanna var en av deltagarna i SVID:s projekt *Barn+Design*.

exempel på avslutade och pågående projekt som har särskild relevans i det här sammanhanget.

Affärer, design och innovation

Ett lyckosamt affärsutvecklingsprojekt för designföretagare är Affärer & design som riktas till designföretag som inte har några anställda. Det går ut på att etablera nätverk och ökad samverkan med andra yrkesgrupper som behövs i designprocessen. Projektet har genomförts tillsammans med Proteko och ESF Rådet mål 3.

Under flera år har samarbete skett med SNK:s innovationsrådgivare för att bygga nätverk med lämpliga designers som kan hjälpa innovatörer i tidiga skeden. Många studenter kontakter SVID för uppsatsarbeten och för att få kontakt med designers och företag.

Designgenomgångar i småföretag

SVID bedrev under senare delen av 1990-talet två projekt där mindre företag gavs visst ekonomiskt stöd för att kunna anlita en designer för att bidra till att utveckla konkurrenskraftiga produkter. Designninsatsen i form av en Designgenomgång sågs i första hand som en inspiration och rekommendation till de deltagande företagen att fortsätta att utveckla produkterna och att göra marknadssatsningar så att de kunde komma ut på svenska och internationella marknader. Projektet har visat hur man med hjälp av designers kan skapa intresse för produkter i tidiga skeden när företagen vill få kontakt med marknaden.

I projekten ingick också en utbildning av industridesigners i en särskild metodik. Designern ställer ett 60-tal frågor till företagsledaren som berör kunderna, konkurrenterna, produktion, produkterna, försäljningen, produktutveckling och kommunikation med marknaden. Efter en analys av svaren återkommer designern med rekommendationer till företaget.

Designgenomgångar gjordes vid mer än 50 företag. Hälften av företagen startade efter Designgenomgång produktutveckling med hjälp av industridesigners och en s.k. "designcheck". De flesta företagen hade färre än 25 anställda. Projektet genomfördes tillsammans med ALMI och Länsstyrelsen.

Sammantaget sedan 1995 har SVID Stockholm medverkat till att ca 450 företag och innovatörer erhållit designrekommendationer, att ca sju miljoner kr fördelats till 250 företag i designstöd, att 40 designers har genomgått utbildning i Designgenomgång samt att 70 företag har fått en Designgenomgång genomförd.

Extraår för industridesigners på Konstfack

En grupp industridesigners som avslutat sin ordinarie utbildning erbjöds ett extra utbildningsår som till hälften bestod av utbildning i ekonomi och till hälften av en praktikperiod vid ett mindre företag. Projektet genomfördes innan masterutbildning hade införts på Konstfack.

Projektet bars upp av två grundtankar. Den första var att konstfackseleverna till stor del skulle komma att få arbeta i egen regi och att de därigenom borde lära sig lite om livet som småföretagare. De skulle också komma att arbeta som uppdragstagare i företag och det var därför viktigt att de hade viss förståelse för och kunskap om företagandets villkor. Samtidigt ville man öka deras förståelse för hur ett litet tillverkningsföretag arbetade och hur design där måste samspela med en teknisk och produktionsorienterad produktutveckling. Utbildningen i företagsekonomi bedrevs av Stockholms Universitet.

Den andra grundtanken var att mindre företag oftast är främmande för att anlita en professionell designer. Genom att ett antal företag här erbjöds en ung designer – fortfarande student – och dessutom till ett visst reducerat pris, skulle det mentala avståndet mellan småföre-

tagarens värld och industridesignernas reduceras. Projektet var mycket lyckat. Praktikperioden avslutades med att studenternas projekt ställdes ut i det dåvarande centret för Industridesign på Norrlandsgatan.

Andra aktörer

Stockholm stads näringslivskontor

Näringslivskontoret i Stockholm Stad (SNK) har i huvudsak haft en praktisk koppling till designverksamheter inom innovationsrådgivningen Innovation Stockholm. Inom rådgivningen finns ett utvecklat kontaktnät mellan rådgivarna och ett antal designer som anlitas i ett inledande skede för att göra en bedömning av hur designinsatser kan utveckla den aktuella idén. För dessa första kontakter svarar SNK för finansieringen, max 5 000 kronor. Det finns flera exempel på lyckade produkter som fått designstöd och annan rådgivning genom SNK. Kontorsstolen "Ergositter" är ett exempel.

En specialvariant av rådgivningen är den sk "smarrådgivningen" som riktar sig till unga personer som vill utveckla produkter med högt teknik- och designinnehåll. Det gäller t.ex. studenterna på Handels, KTH, SU m fl. som ofta har idéer om intressanta konsumentprodukter där design spelar en stor roll. Mia Seipel med sin amningströja "Boob" är ett exempel.

En tredje kontaktyta uppstår genom att en hel del designer som har egna produkter kommer till SNK:s innovationsrådgivning. Det är påfallande ofta som designer utvecklar egna produkter, ofta för att de på så vis får möjligheter att utveckla en egen stil och göra sig kända med ett eget formspråk. Det senaste exemplet var den unga gruppen "Front" som ställde ut på årets Möbelmässa.

Kulturhuset

Kulturhuset i Stockholm har gjort flera utställningar med designteman, t.ex. om Josef Franck, om brittisk

design, om bröderna Stenbergs ryska affischkonst samt den ironiska utställningen Bonk Swexpo '95 där ett fiktivt företag och dess till tidens smak väl anpassade produkter presenterades. En stor utställning med designtema är inplanerad under 2005.

Formmuseets vänner

I anslutning till Kulturhuvudstadsåret tog Formmuseets vänner i samarbete med Konstfacks rektor initiativet till ett tillfälligt "Forum för Form" i en lokal på Skeppsholmen invid Moderna Museet, Hus 117. Verksamheten finansierades med projektbidrag av olika slag, t.ex. från Framtidens kultur, Wallenbergstiftelsen samt med bidrag från vissa företag som exponerade sina egna produkter i temautställningar.

Utställningsytan var på 300 kvm och användes från sommaren 1998 till våren 2000 för en rad tillfälliga utställningar. En stor utställning inom designområdet visades varje sexveckorsperiod liksom ett flertal mindre utställningar, som byttes ut var fjortonde dag eller varje vecka. Avsikten var dels att presentera hela den bredd som finns inom designområdet, dels att lyfta fram alla de intressenter som är angelägna om att ett formmuseum kommer till stånd. I lokalen anordnades också debatter, modevisningar och andra aktiviteter utöver ren utställningsverksamhet.

När hus 117 inte längre kunde användas fick Forum för Form möjlighet att tillfälligt använda en lokal på Götgatan för tillfälliga utställningar.

ÅSIKTER, SYNPUNKTER OCH ÖNSKEMÅL

Kapitel 6

Olika personer verksamma inom detta vida område har naturligtvis olika åsikter, synpunkter och önskemål. Jag har under mina samtal dels kommit in på allmänna förhållningssätt och grundvärderingar i förhållande till design dels på specifika tankar om vad som skulle kunna ingå i ett regionalt program för design i Stockholmsregionen. De senare har jag samlat, strukturerat, bearbetat och kompletterat i kapitel 7.

Här ger jag ett urval från de mycket stimulerande samtal jag fört med mer än 70 personer under arbetets gång. Med ytterligare tid och ansträngningar hade det säkert varit möjligt att fastställa tydligare åsiktsmönster och samband mellan t.ex. position och värdering. Nu blir det mer ett axplock.

Design på dagordningen – på gott och ont

En vanlig reaktion som jag mött i inledningen av mina samtal är att intervjupersonen oroas sig för att designfrågor blåsts upp alltför mycket. Det har blivit en "hype" och blivit trendigt, säger man. Plötsligt har allting blivit design. Man ser en risk att design blir till en bubbla som IT för några år sedan. Man riskerar att bli ihjälkramad, sade en intervjuad.

Många menar att begreppet kan bli utslitet och uttunnat ungefär som kultur på 70-talet, miljö på 80-talet eller nätverk på 90-talet. En annan farhåga är att popularitetsvägen lockar till sig lycköskare som vill surfa på den, vilket i längden kan skada dem som vill jobba seriöst med design. Å andra sidan, säger andra, finns det ingen anledning att klaga. Snarare gäller det att smida medan järnet är varmt. Just nu kan det finnas politiska förutsättningar att få fram beslut som skulle vara omöjliga i ett annat läge.

En slutsats blir dock att det är en angelägen uppgift att bygga upp en nykter syn på designbegreppet. Det gäller att inte låta ordet springa iväg med tanken.

Tydligen finns det likheter mellan dagens stora intresse för designfrågor och de stora förväntningar som knöts till industridesign när detta lyftes fram som en ny och viktig utvecklingskraft för näringslivet för ca 50 år sedan. Så här skriver Rune Monö, nestor inom området²⁶.

Herr designer själv presenterades som ett slags superman som med klärvoajant självsäkerhet i förbifarten slängde ner några skisser med en raffinerad design som marknaden kastade sig över. Därmed räddade dessa trollkarlar (det var endast män på den tiden) företaget från konkurs och dess ägare från ruin och självmord. Köparna av den nya designen påstods bli saliga och världen bättre. Många av våra internationella designkollegor utmålade The Industrial Designer som en messias som skulle frälsa världen och skapa en ljusnande framtid genom att göra nyttans ting bättre och trendigt vackrare.

Kultur eller ekonomi

Svensk Form finansieras i huvudsak av Kulturdepartementet. Den tidigare refererade Form- och designutredningen låg inom samma departements område. Regeringens handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design (prop. 1997/98:117) togs fram inom kulturdepartementet. Så här uttrycker man sig:²⁷

I god arkitektur, formgivning och design finns det helhet och sammanhang. Det är en arkitektur, formgivning och design som höjer kvaliteten på den miljö skall bli en del av och står i ett medvetet och befruktande förhållande till dess värden. Men den kan också uttrycka

²⁶ Fem decennier som designkonsult. Ur Svensk Industridesign. En 1900-talshistoria, Nordstedts, 1997 sid 137

²⁷ Propositionen gavs ut i en redigerad bokversion Framtidsformer: Sveriges handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design (sid 21):

vår tids värderingar eller vara utmanande och okonventionell. Arkitektur, formgivning och design är därför en fråga om kultur och har alltså en given plats i kulturpolitiken.

SVID finansieras av Näringsdepartementet och det nationella programmet har fått sina bidrag därifrån. Visserligen samarbetar Svensk Form och SVID i programmet och i många andra sammanhang, men detta förhållande leder likväl till en del kommentarer av innebörden att balansen mellan kultur- och näringslivsintressena har förändrats. Detsamma gäller för intressenterna inom Stockholms stad där design både kan ses som en viktig näringslivspolitisk profilfråga och som en kulturpolitisk satsning.

Men distinktionen kultur och ekonomi är inte primärt en organisationsfråga, utan har implikationer på hur man ser på design som sådan och på vilka uppgifter offentliga aktörer bör kunna ha när det gäller designfrämjande.

Utifrån det enskilda företags utgångspunkt finns inte god design – bara rätt eller fel design. Och vad som är rätt eller fel avgör kunden. Slagkraftiga varumärken ("branding"), en tydlig företagsprofil, design som medvetet element i marknadsföringen, design som skapar nya trender och nytt mode är bra för det enskilda företaget. Frågan är om det är ett samhällsintresse att stödja företagen i sina marknadsutvidgande ambitioner eller om detta är en sak som näringslivet kan och bör sköta helt utan offentlig inblandning.

Utifrån en näringspolitisk synpunkt kan det gamla slagordet "What's good for General Motors is good for USA" tillämpas. Alla företag konkurrerar med olika blandning av pris, kvalitet och design. Stat och kommun vill att landets respektive kommunens företag hävdar sig i denna konkurrens. Eftersom design är områden där de svenska företagen (eller företagen i Stockholms län) har goda förutsättningar att konkurrera är det be-

fogat med offentliga insatser.

Utifrån en mer kulturpolitisk syn på design finns det starkare skäl att hävda att den offentliga sektorn främst har en roll när det gäller att stödja kvalitet som har kulturella eller andra

generellt allmännyttiga värden. Designbegreppet i sig implicerar kvalitet. Att satsa på design som en del av kulturpolitiken är att gå vidare längs den linje som har sina rötter i slöjd- och hantverkstradition, i Ellen Keys "Skönhet för alla" och Gregor Paulssons "Vackrare vardagsvara". Detta kan också ses som ett led i en folkupplysande tradition.

Med den utgångspunkten, menar vissa, är det helt i sin ordning att använda utmärkelser som "Utmärkt Svensk Form" även om det innebär att några sätter sig i rollen som smakdomare. Det finns kriterier på god design. Det handlar inte bara om "tycke och smak". Det handlar snarare om att etablera en värdegrund och att hålla ifrån sig "trendsamhället". I denna värdegrund ingår inte bara estetiska aspekter utan lika mycket funktionella och sociala. Med detta synsätt bör samhällets insatser främst vara att bidra till att det ska finnas en medvetet kvalitativ, social och estetisk ambition i produktframtagningen.

Men inom kulturområdet finns också de som uttalar sig mer försiktigt om god och dålig smak. Man ser snarare kulturpolitikens uppgift vara att visa upp och att problematisera. Här ingår att reflektera över hur vi som medborgare påverkas av föremålen i vår omvärld, hur stora företag genom sitt produktutbud påverkar vår smak, våra estetiska ideal och vårt beteende. Kulturen kan genom utställningar och tillbakablickar visa hur

"Herr designer själv presenterades som ett slags superman som med klärvoajant självsäkerhet i förbifarten slängde ner några skisser med en raffinerad design som marknaden kastade sig över. Därmed räddade dessa trollkarlar (det var endast män på den tiden) företaget från konkurs och dess ägare från ruin och självmord."

En brist, menar vissa, är att de som ger uppdragen till designern vanligtvis finns inom företagens tekniska avdelningar. Man skulle hellre vilja ha uppdrag från marknadssidan eller allra helst från högsta ledningen.

tidsandan, tekniken, ekonomin och politiken präglar våra värderingar. Just mode och trender berättar mycket om olika tidsperioder sett i ett historiskt perspektiv.

Kultur och ekonomi
Men behöver god design i den "kulturella" meningen

stå i motsats till lönsam design? I de flesta fall inte, menar många. IKEA är ett lysande exempel. Inom företagsekonomin intresserar man sig alltmer för estetiska värden inom företaget och hur dessa kan bidra till högre förädlingsvärden. En allt större del av produkternas värde konstitueras av deras utformning. Bilar och kläder är självklara exempel.

Det finns många andra fall där designinslagen är iögonenfallande. En Bang & Olufsen stereo är tekniskt sett inte dubbelt så bra som en anläggning till halva priset. Men den säljs delvis som ett konstverk. Till och med en originellt designad citronpress kan säljas dyrt trots att den är tämligen värdelös för sitt ändamål.

Dessutom utgörs en allt större del av västerlandets konsumtion av produkter och tjänster där det estetiska och kulturella elementet är dominerande – film, musik, TV och datorspel för att bara nämna några. Viktiga egenskaper i en produkt är originalitet och nytänkande. Designen är ett uttryck för en livsstil och identitet.

En slutsats som många delar är att samhällets resurser – eller aktiviteter i ett regionalt designprogram – inte i första hand bör avse de områden som sköts av marknaden på egen hand och där stora, ofta resursstarka företag agerar. Den offentliga sektorns åtagande när det gäller näringslivet är i huvudsak att svara för en infrastruktur i form av utbildning och forskning. När det gäller mer direkt näringslivsstöd är det lättare att

motivera visst stöd till mindre företag, som saknar storföretagens utvecklingsresurser.

Om designern och deras arbete

Den särpräglade kompetens som designern har är förmågan att under arbetets gång visualisera, gärna tredimensionellt, eller att göra lösningsprototyper. Denna förmåga kan ha en stimulerande effekt i många utvecklingsprocesser. Designern har också speciell materialkunskap, varierande beroende på verksamhetsinriktning såsom textil, keramik, trä, metall, plast. Designern har också en förmåga att fungera som en brygga mellan brukare och producent.

En brist, menar vissa, är att de som ger uppdragen till designern vanligtvis finns inom företagens tekniska avdelningar. Man skulle hellre vilja ha uppdrag från marknadssidan eller allra helst från högsta ledningen. Om uppdragen kom därifrån skulle det bli tydligare att designprocessen berör hela affärsutvecklingskedjan.

Att det finns ett stort intresse av att involvera designkompetens i hela produktframtagningsprocessen och i utvecklingen av affärskoncept framgår av det ökade inslaget av design i olika utbildningar, vilket beskrevs i kapitel 3. När KTH döper om och delvis gör om sitt utbildningsprogram "Integrerad produktutveckling" till design och produktframtagning är det inte enbart för att haka på den trend som beskrevs i kapitlets inledning. Det avspeglar också insikten att design är en del i processen att ta fram och producera en produkt. Andra delar i denna process kan vara produktutveckling, materialutveckling, teknikutveckling, konstruktion och produktion.

När samarbetet mellan högskolorna bakom Stockholm School of Entrepreneurship utvidgades med Konstfack var det likaså baserat på bedömningen att affärsutveckling och marknadsorientering har mycket att vinna på att använda designkompetens.

En del kommentarer under intervjuerna har avsett utbildningen. Genomgående bedöms kvaliteten i utbildningen på Konstfack liksom Beckmans som mycket hög, även om det finns de som menar att Umeås industri-designutbildning är bättre.

Man konstaterar också att kontakten mellan näringslivet och skolorna varierar. Där fungerar Beckmans genom sin ägarkoppling till näringslivet särskilt bra. Eleverna på Konstfack är alltför oförberedda på arbetslivet när de kommer ut. De måste ofta starta eget och det är något de inte vet så mycket om. De vet inte så mycket om marknadens villkor. Det senare hänger också ihop med att många elever på Konstfack fortfarande närs för mycket av konstnärsdrömmar.

De första stegen ut i arbetslivet skulle kunna göras lättare. Det vore önskvärt att unga designer fick hjälp med produktionskontakter, internationella kontakter m. m. Att som textilarbete jobba några år på H&M och sedan bli sin egen är en utmärkt modell. Det vore bra om man kunde hitta något motsvarande för andra inriktningar, men tyvärr har flera av våra stora företag med egna designavdelningar dragit ner sin verksamhet.

De ibland bristande kontakterna med näringslivet återkommer när diskussionen avser de designer som varit verksamma ett tag. De är ofta individualister och präglas av konstnärliga ideal och är inte bra på att etablera fasta nätverk, menar flera av de intervjuade. De jobbar ofta ensamma hemma eller i små lokaler i förort och saknar därmed naturliga kontaktgrupperingar. Vissa designer har dock etablerat grupper eller kollektiv som åtminstone arbetar i samma lokaler.

Designföretagens struktur, d.v.s. att det bara finns några företag med fler än tio anställda, och att de allra flesta är soloföretag är ett allvarligt hot inför en framtid när designköparna i allt större utsträckning är internationella storföretag. Globala kunder kräver en annan företagsstruktur i branschen.

De stora företagen behöver ofta förnyas och förändras i någon form, antingen genom produktutveckling eller genom imageförändringar. Det är inte säkert att de i första hand söker sig till designkompetens för sina utvecklingsbehov. De är inte sällan stelbenta, byråkratiska och svåra att förstå för en formgivare. På andra sidan i denna marknad finns dessa riktigt små företag. I och för sig snabba och flexibla, men osäkra och svaga som företag betraktade. Deras tjänst är att göra något kreativt hos köparen som sätter igång processerna igen. Men de har ofta liten förståelse för kundens organisation och affär.

Någon skulle behöva jobba med designföretagen för att hjälpa dem att hitta fram till rätt köpare, att fungera som ett slags mäklare och förmedlare. Det vore önskvärt med företag som köper designtjänster av formgivare och säljer dem vidare till stora kunder, ett slags design management företag.

Om en mötesplats

Behovet av mötesplatser bedöms genomgående som stort. Någon har pekat på att t.ex. möjligheten för unga människor att upptäcka och odla sina talanger minskar då arenorna för detta, det vill säga fritidsgårdar, bibliotek och kulturskolor, blir färre eller blir mindre tillgängliga i takt med kommunernas nedskärningar. I yrkesrollen senare i livet finns behov av andra kreativa mötesplatser där utbyte och samarbete kan ske och där ny kunskap kan fås.

Själva förekomsten av ett designcentrum kommer också att leda till att Stockholmsregionen synliggörs och inte "glöms bort" när det gäller olika internationella aktiviteter med anknytning till design. Som exempel kan nämnas att en stor utställning Scandinavian Design – beyond the myth, är under produktion. Huvudman för utställningen är Nordiska ministerrådet. Utställningen börjar hösten 2003 i Berlin och avslutas 2007 i New

York. Enligt den fastställda utställningsplanen kommer den att visas i Göteborg och i andra nordiska huvudstäder utom Stockholm och Reykavíjk.

Ett annat exempel är att den internationella designorganisationen ICSID kommer att genomföra en stor internationell konferens år 2005. Ett antal förkonferenser, var och en med beräknat antal deltagare på bortåt 600 kommer att genomföras under hösten 2003 i Helsingfors, Oslo, Malmö, Köpenhamn och Lund. Men således inte i Stockholm.

Ett kulturellt centrum...?

Som visats tidigare har frågan om ett formmuseum varit aktuell många gånger under de senaste 100 åren. Formmuseets vänner agerar fortfarande för att modern form – design – ska få en egen utställningsplats och inte enbart utgöra en del av de samlingar som ställs ut på Nationalmuseum.

Mycket tyder på att det inte finns några förutsättningar att skapa ett nytt museum rent organisatoriskt. Samtidigt, menar vissa, är det märkligt att Nationalmuseums ansvar beträffande konst och design är så osymmetriskt. När det gäller konst avser ansvaret att förvalta och visa upp konst fram till ungefär år 1900. När det gäller design har museet däremot ett ansvar att kontinuerligt förnya samlingarna. Det är svårt för

På andra håll i världen finns det storskaliga visningslokaler där flera olika designfunktioner har samlats. Många amerikanska storstäder har sådana designcentra med huvudsaklig inriktning på möbler och inredningsdetaljer.

en utomstående betraktare att se logiken. Det finns ett modernt museum med ansvar fr.o.m. ungefär år 1900, en tidpunkt som också kan ses som en naturlig startpunkt för modern design. Det finns också ett arkitekturmuseum. Design och arkitektur har starka beröringspunkter vilket kommer

till uttryck i den tidigare citerade propositionen 1997/98:117 *Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*.

Men även med bibehållande av nuvarande ansvarsuppdelning mellan museerna är det fortfarande ett fullt realistiskt alternativ att få politisk acceptans på att lyfta ut stora delar av Nationalmuseums designsamlingar till en särskild byggnad. Statens fastighetsverk undersöker f.n. på eget initiativ förutsättningarna för att använda några olika lokaler på Skeppsholmen som under alla omständigheter måste rustas upp för utställningsändamål.

Fastighetsverkets idé går ut på att dessa byggnader skulle inrymma såväl Nationalmuseums moderna designsamlingar som ett designcentrum avsett för tillfälliga utställningar. Där skulle också finnas utrymmen för seminarier och föreläsningar, forskarrum, bibliotek, försäljning, restaurang m. m. Den totala ytan kommer att vara ungefär 3 000 kvadratmeter.

Också andra alternativ undersöks av fastighetsverket. Det finns t.ex. en icke utnyttjad byggrätt i direkt anslutning till Moderna Museet och Arkitekturmuseet. Byggrätten är tillräckligt stor för att kunna inrymma stora delar av Nationalmuseums designsamlingar. Om denna byggrätt skulle utnyttjas är det dock knappast aktuellt att göra en koppling till övriga aktiviteter som skulle passa i ett designcentrum, såsom det har beskrivits ovan.

Ett helt annat alternativ när det gäller den rena museiverksamheten är tomten bakom Nationalmuseum, en lokalisering av en tillbyggnad som också varit aktuell tidigare. Dessa alternativ är främst inriktade på de permanenta samlingarna i motsats till det som nämns i föregående stycke.

Ett designcentrum på Skeppsholmen skulle markera designens koppling till kultursfären genom att Skeppsholmen alltmer etableras som en plats för kultur och konst. Här ligger förutom museer t.ex. även Konst-

högskolan och Statens kulturråd. Det är dock många som ifrågasätter en sådan lokalisering och en sådan kulturkoppling.

...eller ett kommersiellt?

En radikalt annan typ av designcentrum skulle vara ett helt kommersiellt sådant. I Stockholms finns det i kapitel 4 beskrivna Stockholm Fashion District på Liljeholmen. Det kan nämnas att det på andra håll i världen finns storskaliga visningslokaler där flera olika designfunktioner har samlats. Många amerikanska storstäder har sådana designcentra med huvudsaklig inriktning på möbler och inredningsdetaljer. Ett exempel är The Washington Design Center som beskrivs på hemsidan på följande vis.

The Design Center houses over 75 wholesale residential, commercial and building products showrooms. ....is the mid-Atlantic region's focal point for the design industry. Today's Design Center offers many resources, services and special events, plus access for the public. As a wholesale market for high-end furnishings, The Design Center is dedicated to providing the finest in home and commercial furnishings year-round, primarily "To the Trade." The "Trade" is an industry term referring to interior designers, architects, decorators, space planners and design consultants. These professionals come to the Design Center to find and purchase the finest quality fabrics, furnishings, and floor and wall coverings for their clients...

Open to the Public. Feel free to tour the building while you're here; you are welcome to window shop throughout the Design Center and may browse in many of the showrooms, which are open to the public.

Det finns också stora centra i Chicago och i New York. Det senare har funnits sedan 1920-talet. Till detta kommersiella center har man utöver verksamheter som påminner om Washingtonexemplet ovan också lokali-

serat diverse stödjande verksamheter. Nedan lite klipp från centrets hemsida:

Conveniences and amenities have been incorporated, such as the Conference Center, a state-of-the-art facility on the first floor of the building featuring the latest technological advances in audiovisual and lighting systems. The Conference Center has a 75-person capacity and is designed to be an ideal venue for design community lectures, conferences and exhibitions.

The NYDC also serves as the headquarters for the American Society of Interior Design (ASID), the International Furnishings and Design Association (IFDA), and the American Institute of Architects (AIA), and Designer's Saturday, Inc.

Through building outreach programs with various universities and design schools, building sponsored scholarship funds, and design competitions and receptions, the NYDC is able to foster strong ties with the consumer, as well as with the designer. Expanding on its strong relationships with the city's museums, guilds, and major corporations, the NYDC is involved in various industry-related exhibitions, seminars, and special events.

Kanske finns den goda kompromissen

En del av de intervjuade avråder från en koppling mellan permanent museiverksamhet och ett centrum som främst bereder plats för tillfälliga utställningar och som utgör en mötesplats för designintressenter av olika slag. Denna koppling avser dock främst driftverksamhet. Att ha ansvar för stora samlingar är ett tungt uppdrag som riskerar att bli en börda för en organisation som har ansvar för ett mer levande center.

Att hitta en kommersiell intressent för ett design centrum enligt amerikansk modell är inte ett uppdrag för en offentligt finansierad utredning. Här står fältet fritt för hugade fastighetsförvaltare som ser en möjlighet att förädla sitt fastighetskapital. Däremot är det

En tanke som väckts under utredningsarbetets gång är att placera KTH:s virtuella laboratorium, VR-kuben, i centret. Dels utgör den en attraktion i sig, dels skulle man därmed etablera en koppling till KTH.

onekligen lockande att fundera på hur kulturella och kommersiella krafter skulle kunna förstärka varandra om verksamheterna var samlokaliserade eller lokaliserade i varandras närhet. Jag återkommer till den frågan i kapitel 7.

Tills vidare kan konstateras att Svensk Form redan har i uppdrag att vara mötesplats för form och design. Men lokalerna är alltför små och inte lokaliserade där allmänheten rör sig i sin vardag. Där finns inte heller annan verksamhet som stödjer själva utställningsytorna och Svensk Forms egna aktiviteter. Form/Design Center i Malmö framstår här som en intressant förebild.

Under den workshop som arrangerades i mars 2003 diskuterades innehållet i ett möjligt design center²⁸. Man kom fram till att ett sådant skulle kunna vara ett stöd för andra, både kulturella och kommersiella institutioner som har kopplingar till området. Om någon utbildningsinstitution inom designområdet låg i centret skulle de bidra till dess vitalitet och attraktivitet.

Ett centrum kan också innehålla vissa utrymmen som disponeras av olika museer, där de kan placera mindre urval av sina samlingar för att sätta in design i ett historiskt, tekniskt eller etnologiskt perspektiv. I en förlängning är det fullt tänkbart att centret skulle kunna rymma de moderna delarna av Nationalmuseums form- och designsamlingar.

Ett centrum skulle också kunna upplåta delar av sina ytor till kommersiella ändamål, antingen för direkt försäljning till allmänheten eller som hänvisningar till andra handelsplatser, "showrooms" och dylikt. Försäljning av den karaktär som Designtorget erbjuder skulle självklart passa in i bilden. Det är också möjligt

att en plats av detta slag kunde inspirera grupper av designer att etablera en gemensam försäljningslokal liknande de kollektiv som flera konsthantverkargrupper har byggt upp.

Mötesplatsen behöver vara fysisk. Även om design i många fall främst beskrivs som en process och att allt fler vänjer sig vid virtuella möten så är det produkten som den slutlige användaren möter. Och föremål upplevs starkast i en fysisk miljö. Det behövs också en mötesplats för att föra direkta samtal och debatt om vår formade miljö.

Centret behöver både en publik del och en nätverksdel. Den publika delen ska vara en mötesplats eller ett "designotek", med flera utställningar samtidigt. Centret ska vara en attraktion både för boende i regionen och för besökare. Nätverksdelen kan rymma främjande verksamhet, såsom Svensk Industridesign, Svensk Form, m.fl. Centret bör arbeta som en spindel i ett större form- och designnätverk. Det ska samverka med många aktörer såsom museer, bibliotek, arkiv, utbildningsanordnare och forskning.

I den senare funktionen ligger också att centret bör innehålla möteslokaler som kan hyras ut till mindre designföretag för kundmöten eller demonstrationer. Idealt vore att centret skulle bli ett "andra hem" för aktivt verksamma designer i regionen. Ett problem när man nämner denna ambition är hyresnivåerna. Designföretagen är i allmänhet små och har inte en betalningsvilja som advokatfirmor eller finansbolag som med fördel etablerar sig i Stockholms innerstad med de hyror som det innebär.

Utställningsverksamheten bör vara betydligt mer omfattande än vad som ryms i Svensk Forms nuvarande lokaler. Utställningarna bör spegla såväl internationell som nationell design. Verksamheten i centret kan, som i Malmö, även avse andra kulturaktiviteter, t.ex. konserter.

Utställningarna bör vara problematiserande och stimulera till debatt. De ska vända sig både till allmänheten, t.ex. skolklasser och studieförbund och professionellt verksamma. De kan avse både "caring design" och "careless design". Dessa utställningar och debatter ska bidra till att synliggöra formen i vår vardag och kritiskt granska näringslivet och samhället. I centrat bör finnas såväl mindre seminarie- och mötesrum som en föreläsningssal för ca 150 personer. Det bör finnas flera utställningsytor, t.ex. en där det finns visst historiskt material, och en eller fler för tillfälliga visningar eller som kan disponeras av ett företag eller en aktuell formgivare. En butik av något slag liksom kafeteria är också önskvärd. Dessutom bör finnas kontorslokaler, bibliotek, forskarrum och lager.

Sammantaget leder resonemanget till att ett centrum bör ha en lokalyta på minst ett par tusen kvadratmeter. Om fler kommersiella nyttjare kan anslutas kan betydligt större ytor bli aktuella.

Idealt blir ett designcenter så attraktivt att flera andra aktörer, t.ex. större designbyråer eller utbildningsinstitutioner söker sig till lokalerna. En tanke som väckts under utredningsarbetets gång är att placera KTH:s virtuella laboratorium, VR-kuben, i centret. Dels utgör den en attraktion i sig dels skulle man därmed etablera en koppling till KTH. Alternativt kunde en ny, mer publikt anpassad VR-anläggning finnas med i lokalen.

Lokalisering och framtoning hänger ihop

Lokaliseringen av mötesplatsen är en knäckfråga. Som nämnts har Fastighetsverket låtit göra en utredning om hur några lokaler på Skeppsholmen skulle kunna användas till museiverksamhet med inriktning på design och eventuellt koppla detta till en mötesplats för design. Ur vissa utgångspunkter är detta bra. Det skulle ge en koppling till museiverksamheten och man skulle kunna få rejält utökade lokalytor i förhål-

lande till de nuvarande som Svensk Form disponerar. Ett statligt ägande och kopplingen till museiverksamheten ger också en ökad grad av stabilitet

Mot detta alternativ talar dock att stämpeln på design som finkultur riskerar att permanentas, vilket många anser vara olyckligt. Dessutom kommer inte ett designcenter på Skeppsholmen bli synligt för en bredare allmänhet, som inte utan särskilt ärende tar sig till Skeppsholmen. Idealt skulle ett starkt synligt centrum ligga på ett ställe där stora mängder människor rör sig, som Kulturhuset.

Men i dagsläget måste konstateras att det inte handlar om att välja mellan konkurrerande erbjudanden. Det handlar om att över huvud taget kunna få fram ekonomiska resurser och aktiva intressenter. Det finns flera mer eller mindre väl underbyggda idéer om var ett designcenter skulle kunna ligga. Ett antal olika idéer om möjliga lokaliseringar har kommit fram under arbetet. I några fall handlar det om idéer om att uppföra helt nya byggnader, i andra fall om att anpassa befintliga byggnader för ett nytt ändamål. Byggnader som nämnts som möjliga är det gamla KF-huset vid Slussen som kommer att renoveras och där fastighetsägarna söker nya hyresgäster, Münchenbryggeriet, vissa förvaltningsbyggnader på Jacobsgatan, gamla Riksarkivet på Riddarholmen. Det har inte funnits tid att under denna förstudie granska dessa alternativ för att se om de alls är realistiska. För att illustrera privata aktörers intresse görs dock nedan en kort beskrivning av idéer som presenterats.

Privata idéer och initiativ

Ett privat initiativ har väckts av arkitekt Peder Wallenberg, ordförande i Stiftelsen Carpe Vitam och initiativtagare till Junibacken på Djurgården. En utgångspunkt för detta initiativ är Gustavsbergs porslinsamlingar som ursprungligen var tänkta som grundstenen i ett

keramikmuseum i Gustavsberg, där Wallenberg och Stiftelsen Carpe Vitam är verksamma.

Detta alternativ är inte längre aktuellt och Peder Wallenberg verkar för en samlad kultursatsning i Stadsgården och Skeppsholmen, lämpligen sammanbunden av en färjelinje som även går till Djurgården. På Skeppsholmen skulle, enligt denna tanke, skapas ett "Eric Ericsson center" i och under Skeppsholmskyrkan och vid Stadsgården skulle ett designcenter uppföras. Där skulle, bland mycket annat, de nämnda samlingarna från Gustavsberg placeras. De nuvarande gamla tullbodarna skulle upplåtas till konsthantverkare och andra butiker med designinriktade produkter, såsom Orrefors och Boda. Förslaget förutsätter att färjeterminalen flyttas. Ankommande kryssningsturister skulle således som första anhalt möta detta centrum och de olika konsthantverksaffärerna.

Ett annat exempel kommer från Archus Arosia Arkitekter AB, Hifab Byggprojektledaren AB, Boston Design, Vandeburg Art och IVL Svenska Miljöinstitutet AB. Verksamheten i den tänkta byggnaden är något vidare än enbart design och inkluderar även stadsplanering, miljö mm som i dag har sitt centrum i Tekniska Nämndhuset. Så här beskriver de sin idé.

I den tänkta nya anläggningen, med arbetsnamnet Arena Stockholm, skall stadsplanering, miljö och design exponeras och samverka. Arena Stockholm skall ge information och plats för dialog om aktuell form, aktuella utvecklingsfrågor, planer och visioner. Här ges rum för utställningar, presentationer, talarforum, kommunikationsplattform för stadens förvaltningar, näringsliv, planerare, formgivare, tekniker, byggare, producenter, forskare, förvaltare, debattörer, brukare och konsumenter.

En tänkbar och lämplig plats för nämnda verksamheter är kvarteret Stuvaren – kajen vid Norrmälarstrand i förlängningen av Kungsholmstorg. För närvarande

disponeras kajen för parkering, stenhuggeri, bensinstation och restaurang inrymda i enklare byggnader av varierande kvalitet. Kajens enastående tillgångar utnyttjas inte. Platsen är unik, strategiskt belägen och välexponerad mot Riddarfjärdens storslagna vattenrum. Från kajen ser man såväl stadens centrala delar som dess utkanter över Saltsjöns och Mälarens vatten. Ett välfrekventerat promenadstråk bestående av två parkrum knyts samman längs Norr Mälarstrand. I närheten ligger Stadshuset, Länsstyrelsen, Landstinget och Tekniska Nämndhuset.

Den arkitektoniska utformningen av Arena Stockholm bibehåller och utvecklar befintliga flöden och siktlinjer i en samordnad rytmiserad helhet. Ett landskap, en formrörelse, täcker en generell och flexibel yta med utblickar mot vatten och stad. Sänkning av golvplanet i Arena Stockholm i förhållande till marknivå ger möjlighet att öka den visuella kontakten med Riddarfjärden från befintliga fastigheter i norr. Östvästliga gångstråk placeras längs kajen och i de böjda takens dalgångar. Kungsholmstorg ansluts till kajstråket genom förlängning av torgaxeln söderut.

Ytterligare ett exempel på att privata intressen tar fasta på dagens stora intresse för design är fastighetsägarna bakom de nyuppförda husen vid Malmskillnadsgatan som bl. a. har marknadsfört dessa och hela miljön under designetiketten.

Malmskillnadsgatans grundkoncept är design. En konsekvent och medveten hållning till intressanta formlösningar kommer att präglade både de kontor och bostäder som byggs ovanför gatans affärslokaler. Designbutikerna ska kännas spännande och nödvändiga att besöka – även för sin interiör. På samma sätt ska restaurangerna roa inte bara matglada utan även formintresserade.

Ytterligare kommentarer kring dessa olika alternativ ges i nästa kapitel.

Allsidigt

Web-design är ett område i skärningsytan mellan många olika kompetenser – IT, pedagogik, logik och design. En web-sida måste fungera, den ska vara begriplig och lätt att hitta i. Men den får gärna vara snygg också. Här en bild från festfixarna Reimersholms prisbelönta hemsida.

Designbegreppet

Vid flertalet av intervjuerna har designbegreppet berörts. Jag har också mött många försök till definition i de olika utredningar och andra böcker inom området som jag läst. Nedan försöker jag summera mina intryck.

Olika tolkningar av designbegreppet

Nedan anges några tolkningar som jag mött under detta arbete. De är inte varandra uteslutande utan snarare gradvis alltmer omfattande.

Design, klassisk

Design för mig är en silverkanna av Sigvard Bernadotte. Design är för de flesta människor en italiensk stol med metallrör. Contemporary modern & Design säljs på Bukowskis.

Uttryck av det slaget ger exempel på en tämligen vanlig bild av design. Beträktaren avser vissa produkter som är formgivna på ett medvetet estetiskt sätt. Alla föremål också stenar, träd och moln har form, men dessa är inte designade. Inskränker vi oss till av människor tillverkade föremål så har alla en form antingen det är en kanelbulle, en klädnyppa eller en

pappersmugg. Formen är ett uttryck för föremålets funktion och tillgänglig teknik för tillverkningen, men också för tidens estetiska strömningar och tillverkarens eller formgivarens preferenser och talang. Men de nämnda exemplen förknippas vanligen inte med design.

De föremål som brukar avbildas i olika eleganta designböcker avser i huvudsak sådant som används i hem, kontorsarbetsplatser och vissa offentliga miljöer. Det är möbler, husgeråd, konsthantverk, armatur, apparater av olika slag, vissa textilier, smycken. Dit hör även utrustning som används under fritiden, sportartiklar och dyl. samt i arbetet, i första hand kanske fordon, men även mycket annat.

Till klassiska designområden kan även räknas grafisk design, även om den grafiska branschen fanns långt innan designbegreppet var så allmänt. Därför finns det där och inom reklambranschen arbetsmoment eller arbetsuppgifter som redan har intecknats med andra beteckningar än design eller designer, främst lay-out och art-director.

Också textildesign är ett område som till viss del hör till det klassiska designområdet. Det gäller såväl

Mönster

Design av mönster på textilier och tapeter var en startpunkt för "the art and crafts movement" på slutet av 1800-talet, där portalfiguren hette William Morris och vars mönster fortfarande är populära. Av senare datum – och mindre blommiga än hos Morris – är de textilier som tagits fram för Hästens sängar.

hemtextilier som kläder. I det senare fallet används dock i de flesta fall beteckningen mode och modeskapare, snarare än kläddesigner, även om bägge begreppen förekommer.

Ett tredje område där designbegreppet används på det sätt som de flesta människor torde känna sig hemma-stadda vid är inredningsdesign. På designskolorna kombineras oftast möbler och inredningsdesign. De som specialiserar sig på det senare området kallas för inredningsarkitekter. Arkitekter som utbildas på tekniska högskolor är inte designers utan arkitekter. Man kan säga att det finns en skalvariabel mellan design och arkitektur som möts någonstans mitt i rummet. Fast inredning är arkitektur, lösöre är design.

Även inom den "klassiska" definitionen finns utrymme för olika uppfattningar. Det gäller närmast var konsthantverk hör hemma. Närheten mellan den individuellt formgivna produkten och den formgivna, men industriellt producerade är mycket stor inom vissa områden t.ex. glas och keramik. Det är inte sällan samma personer som arbetar som egna hantverkare som tar fram modeller för masstillverkning. Likväl torde den dominerande uppfattningen vara att design inte

ska avse enstaka formgivna objekt. Designbegreppet är mer kopplat till industrialismen.

Design som funktion och form

Design handlar inte bara om estetik utan lika mycket om funktion. I funktionalismens ideologi samman-smälts dessa aspekter. Det funktionella är vackert. Detta synsätt ligger, om än kanske på ett något mer filosofiskt plan, inom det klassiska designbegreppet. Men funktionsaspekten har utvecklats, inte minst under senare decennier, inom industridesignen.

Ett väl designat verktyg är utformat så att hänsyn tas till ergonomi och arbetsmiljö. I denna design ligger även tydlighet när det gäller att markera funktioner – stoppknappen på en maskin t.ex. Under senare år har man till detta lagt att en väl genomtänkt design också inbegriper ett medvetet val av material med tanke på miljö samt hänsynstagande till återvinningmöjligheter när produkten är slutanvänd.

Till funktionsbegreppet måste föras att inte bara vissa grupper i samhället kan nyttja en produkt. En viktig kravställare inom designområdet har varit olika handikapporganisationer. Uttrycket "design för alla"

innebär att produkter och miljöer bör vara utformade så att även personer med olika slags handikapp eller nedsatta funktioner p.g.a. ålder bör kunna nyttja dem.

En annat område där designbegreppet blivit etablerat under senare tid är inom IT, nämligen web-design. Också inom andra IT-verksamheter såsom dataspel och annan interaktiv verksamhet används ibland designbegreppet. Ett skäl till detta kan vara att IT-världen är så präglad av engelska uttryck att det ter sig naturligt att i det här fallet använda design i den engelska vida bemärkelsen d.v.s. närmast att konstruera. Likväl är det uppenbart att det finns såväl estetiska som funktionella aspekter när det gäller att konstruera spel eller lägga upp hemsidor. I de möjliga programblock som presenteras i nästa kapitel ingår dock inga aktiviteter med denna inriktning.

Design som process i affärsutveckling och samhällsplanering

I en vidare mening talas t.ex. om design för att utforma kundmötet²⁹ eller design som ger ett uttryck för företagens identitet. Denna kan avspeglas i produkter och redskap som används i företaget, i miljöer inom företaget, grafiska profiler och annat tryckt material. Flygbolag kan vara ett exempel. Ett annat exempel skulle kunna vara antroposofisk verksamhet som har en tydligt igenkännbar karaktär i alla sina olika uttrycksformer. Detta är dock inte ett resultat av anlåtande av duktiga designere utan baserat på en humanistisk, social och estetisk ideologi.

Ibland utvidgas detta profilresonemang till att avse samhället som helhet. Då inryms sådant som normalt sett betecknas som samhällsplanering och arkitektur i designbegreppet.

I vissa fall talas om tjänstedesign. Innebörden förefaller dock variera mellan åsikten att även tjänster innehåller olika föremål och inte minst texter av olika slag,

som måste formges och åsikten att hela tjänsten som sådan kan tas fram i en designprocess.

SVID och Svensk Form har bl. a. genom det nationella programmet markerat sitt intresse av att vidga designbegreppet till att omfatta även tjänstenärningar och frågor om den yttre miljön.

I dessa fall tar man fasta på processen snarare än produkten. Tanken är att det finns en designmetod som kan appliceras på en rad olika områden. Som beskrevs i ett tidigare avsnitt är det särpräglade för metoden i förhållande till andra metoder för produkt- eller affärsutveckling den systematiska användningen av visualiseringsmoment.

Man pekar också på att designern kan vara en uttolkare av kundperspektivet i förhållande till de som arbetar inom verksamhetens mer produktionsnära delar. Detta innebär naturligtvis inte att designern har ensamrätt till denna kompetens. När det gäller utvecklingen av produkter som ställer särskilda arbetsmiljökrav eller som ska kunna användas av handikappade är det viktigt att designern samverkar med andra kompetenser, såsom ergonomer och sjukgymnaster.

När det gäller utvecklingen av nya affärsidéer eller "koncept" som kan innehålla en blandning av tjänster och produkter kan designern komma in som en kompetens bland andra. Den måste således kompletteras med mer tjänstespecifik kompetens. Det kan gälla försäkring, resor, affärssystem, avfallshantering m. m. Det finns också ekonomer, psykologer, marknadsförare och kommunikatörer av olika slag inom konsultvärlden som arbetar med utvecklingen av affärsidéer för att höja kundvärdet.

En vanlig synpunkt är att det inte finns någon anledning att sätta den ena yrkesgruppen över den andra i dessa processer. Det viktiga är att inse att alla grupper i en produkt- eller tjänsteutvecklingsprocess är viktiga och att de olika grupperna måste kugga in i varandra på ett ändamålsenligt sätt.

²⁹ En reflektion som jag gjort under arbetet med denna rapport är att det tycks saknas ett bra samlingsbegrepp för den miljö där producent och konsument möts. Särskilt i tjänstenärningar utgör den fysiska omgivning där tjänsten levereras såväl arbetsmiljö för de anställda som "kundmiljö". Denna miljö utgör ju i många fall en mycket viktig del av själva produkten eller tjänsten. Arbetsmiljö däremot är en hel vetenskap och ett politikområde.

Design som upplägg och utformning i största allmänhet

Slutligen förekommer alltmer att designbegreppet även i svenskan används i den vida engelska meningen i betydelsen planera, lägga upp eller organisera. En utredare eller forskare kan tala om en undersökningsdesign och därmed i princip låta hela den vetenskapliga metodarsenalen infogas i begreppet. I en debattartikel framhålls att flygresandet inklusive anslutningstrafik, terminalhantering, incheckning, biljetthantering etc. i många avseenden är omodernt, obekvämt och krångligt och "hela designen" skulle kunna göras bättre.

Organisationsforskare kan tala om organisationsdesign och avse hur arbets- och beslutsfördelningen i

företaget är strukturerad. En festfixare menar att han har en särskild design för att lägga upp ett party eller ett evenemang. En samhällsfilosof skriver en artikel med rubriken "Redesigning the future".

Letar man på en sökmotor på Internet inses snabbt att designbegreppet täcker allt från konstruktionsteknik på nanonivån – Center for Chip Design är den första träffen på Google – till sociala reformer. Neighborhood Design Center är ett samlingsnamn för olika sociala projekt som går ut på att uppgradera socialt nergångna stadsdelar i USA, påminnande om ytterstadssatsningarna som gjorts av Stockholms stad.

Designbegreppet – ett avstamp

Som ett avstamp inför nästa kapitel, där ett antal möjliga punkter i ett regionalt designprogram presenteras, vill jag redovisa den uppfattning om design som växt fram under arbetet med detta projekt.

Designbegreppet såsom det kommer till uttryck i ett program för Stockholmsregionen bör användas på ett sådant sätt att det lätt kan kommuniceras till allmänheten. Begreppet bör inte avvika för mycket från vad folk i allmänhet menar med design.

Även om designbegreppet inte bör användas på ett sätt som avviker markant från gängse språkbruk är vissa pedagogiska ambitioner för att förändra begreppet försvarbara. Exempelvis finns det anledning att tydliggöra att design inte bara avser en produkt,

Klassiskt

"Klassisk design" finner man inte bara hos Sigvard Bernadotte och Bruno Mathsson. Traditionen förvaltas väl av yngre designers. Här Ljusstake Kolte designad av Olof Kolte för Skultuna Messingsbruk AB.

även om uttrycket ofta användes på det viset "en designad stol". Det finns starka motiv för att hävda att medveten tillämpning av en designprocess, där visualisering och gestaltning parallellt med funktionstänkande och användarnytta, utgör nyckelkomponenter kan användas *inom många fler områden än vad som är brukligt i dag*.

Man bör dock inte gå så långt som att använda begreppet design i den engelska meningen som en utgångspunkt för ett program. Den innebörden är alltför vid. Av rent praktiska skäl krävs en avgränsning för att identifiera åtgärder som kan passa i ett program för design. Även bortsett från detta praktiska motiv är det svårt att se fördelen med att använda ordet "design" som synonym till utformning i största allmänhet. Tvärtom innebär en sådan användning att den mer klassiska svenska innebörden där design kopplas samman med en medveten estetisk och social ambition riskerar att gå förlorad.

Det ter sig också naturligt att design och designprocessen i första hand avser fysiska produkter. Gränserna är inte kristallklara, men sådant som inte ingår är abstraktioner, t.ex. ett klassificeringssystem, en kontoplan eller ett administrativt styrsystem, grupper av aktiviteter, t.ex. ett utbildningsprogram, eller villkor, förmåner eller relationer som ingår i en tjänst eller i en organisationsmodell. Ett banklån kan utformas på olika sätt, men det designas inte.

Det finns ett element av design inom en stor mängd verksamheter. Även om banklånet i sig inte designas, så presenteras villkoren på ett grafiskt formgivet sätt och banklokalen har en inredning som är formgiven på ett sätt som har betydelse för kunden. *Det finns således inslag av design inom väldigt många områden.*

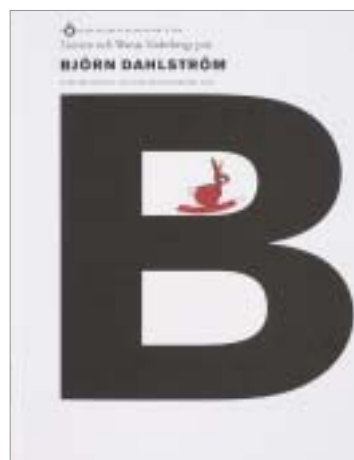
Ett sätt att förtydliga och avgränsa är att inte använda begreppet design utan bestämning. Begreppet blir mer lättförståeligt när man talar om möbeldesign,

Grafiskt

Ofta avser design utformning i tre dimensioner – men inte alltid. Grafisk design är ett exempel.

Här ett prisbelönt omslag till en skrift om Torsten och Vanja Söderbergs pris som delas ut av Röhsska museet.

Design: Happy F&B

textildesign, grafisk design eller industridesign. Det finns inte heller någon anledning att använda begreppet design om arkitektur, samhällsplanering eller trafikplanering. Inom dessa områden finns redan olika väl etablerade beteckningar. Inredningsarkitektur och inredningsdesign kan dock användas synonymt. I programförslaget i nästa kapitel finns just detta område representerat.

Avgränsning av begreppet i ett av offentliga myndigheter understött program bör vidare vara förankrad både i synen på design som ett kulturellt, estetiskt, socialt och humanistiskt värde och som ett kommersiellt användbart konkurrensmedel.

Det finns alltså goda motiv för att tillämpa ett designtänkande på många olika områden. Man kan se design på samma sätt som jämställdhet eller miljö. Där talas ofta om "mainstreaming" som en metod att bygga in en kontinuerlig medvetenhet om genusperspektiv eller långsiktig hållbarhet i alla processer och strukturer snarare än att se jämställdhet och miljö som separata ämnen.

MÖJLIGA INSLAG I ETT REGIONALT PROGRAM

Kapitel 7

Några grundläggande utgångspunkter

Avsikten med detta kapitel är att ge underlag för det programarbete som måste komma till stånd i nästa steg. Jag har på basis av uppslag som jag fått under mina samtal och egna tankar och idéer här försökt formulera ett ganska stort antal förhållandevis konkreta möjliga inslag i ett regionalt program. Hellre för mycket och tydligt än för lite och otydligt. Några förslag har inte primärt ett Stockholmsperspektiv. Dessa har lagts i bilaga 4. Som nämnts tidigare finns även de projekt som kommer att startas under 2003 i det nationella designprogrammet, omnämnda i bilaga 3.

Jag har för de flesta av aktiviteterna pekat ut någon eller några parter som skulle kunna vara aktivt drivande i arbetet. Detta är naturligtvis inte något slutligt ställningstagande, utan ska mer ses som en fingervisning om var man kan börja nysta för att testa de olika programelementens hållbarhet. En grundförutsättning för att någon aktivitet ska komma igång är att det finns någon intressent som är villig att driva frågan. Observera att jag i allmänhet inte pekat ut SVID eller Svensk Form eftersom dessa organisationer förutsätts delta mer eller mindre i samtliga aktiviteter.

Är målen för högt ställda?

Ambitionerna i det nationella programmet är mycket högt ställda. Även i aviseringen av arbetet med det regionala programmet har målet ställts högt, i något sammanhang att Stockholm skulle vara bäst i Norra Europa inom design år 2006. Frågan är om det är realistiskt att formulera sådana visioner. Det kan också bädda för bakslag. Sverige har helt klart ett gott utgångsläge både när det gäller traditionell design av

bruksföremål och när det gäller t.ex. ergonomiskt väl utformade industriprodukter. Men man måste också inse att vi är en halvstor region i ett litet land och att det finns en stor kompetens inom alla olika designområden utanför riket. Det finns skäl att mana till ödmjukhet – men naturligtvis inte till passivitet!

Som framgick av kapitel 2 har Köpenhamn, Helsingfors och Oslo kommit längre än Stockholm när det gäller att synliggöra design genom att designcentra finns eller är under uppbyggnad. Även inom Sveriges gränser finns på många håll stor designkompetens, t.ex. om fordon på västkusten och glas och möbler i Smålandstrakten. Lokaliseringen av IKEA:s huvudkontor och utvecklingsavdelning spelar stor roll. Industridesignutbildningen i Umeå har omvittnat hög kvalitet. Den bästa i landet enligt vissa bedömare.

Stockholmsregionen som mötesplats

Vad gäller Stockholm är det uppenbart att det finns många mycket duktiga designer inom vissa områden såsom reklam och media, mode och industridesign, särskilt med ergonomisk inriktning. I huvudstadsregionen finns de bästa möjligheterna att nå en stor kundkrets, både nationellt och internationellt, och även designer som utbildats eller inledningsvis arbetat på andra håll i landet söker sig ofta hit.

Stockholmsregionens stora fördel består i regionens storlek och diversifiering. Här finns landets i

Slutsatsen är att en viktig del i det fortsatta programarbetet bör inriktas på att *utveckla olika former av kreativa möten*. Stockholmsregionen är en nod i ett system som innehåller andra starka noder.

särklass mest varierade näringsliv och kulturliv. I den regionala arbetsfördelningen utgör Stockholmsregionen ett kunskapscentrum och ett kontaktnav, medan stora delar av den operativa verksamheten, i synnerhet när det gäller tillverkning ligger på andra i håll – i landet eller i andra länder.

Det är med detta i åtanke man måste inse att Stockholmsregionens styrka till stor del är att regionen fungerar som en mötesplats och som en port mot Sverige i övrigt och mot världen. Regionen är en importhamn för varor och för kunskaper. Regionen – och särskilt dess centrala delar – utgör en mötesplats mellan människor med många olika erfarenheter och kunskaper. Det är i sådana möten som nya kreativa lösningar tar form.

Det är viktigt att inte se relationen mellan Stockholmsregionen och riket i övrigt i ett konflikt- eller konkurrensperspektiv. Det råder en naturlig arbetsfördelning mellan Stockholm som marknadsplats, kontaktnav och utvecklingscentrum och riket i övrigt (och till viss del andra länder) som produktionsplats. Tydliga exempel är möbler och kläder. Även merparten av de industriprodukter som designas och utvecklas inom regionen tillverkas på andra håll. Det innebär inte att landet i övrigt enbart är ett "hinterland" för Stockholmsregionen. Tvärtom har den tidigare genomgången visat att det finns rader av kraftfulla utvecklingscentra på många håll i landet. Men också för dessa utgör Stockholm i allmänhet ett centrum och en naturlig mötesplats.

Det sagda leder till slutsatsen att en viktig del i det fortsatta programarbetet bör inriktas på att *utveckla olika former av kreativa möten*. Stockholmsregionen är en nod i ett system som innehåller andra starka noder. Det gäller både att förstärka själva noden och förbättra flödena mellan olika noder. Kartläggningen har visat att det fortfarande i många fall är alltför stora avstånd mellan personer som arbetar inom olika designområden

och mellan de som nyttjar – eller skulle kunna nyttja – design i sin verksamhet.

Flera av förslagen går ut på att finna former för att *överbrygga sådana gap*. Det handlar om att hitta mötesformer mellan designanvändare och designer, mellan tekniker, marknadsförare och designer, mellan studenter och forskare med olika inriktningar, mellan näringsliv och studenter samt mellan designer från Stockholm och designer från andra delar av Sverige eller från andra länder. De olika förslagen gäller inte bara frågan om en speciell fysisk plats – ett designcentrum – men ett sådant skulle manifestera mötestanken. Ett annat tema i förslagen är *att ta fram exempel* som kan exponeras och debatteras och därigenom leda vidare till konkreta åtgärder.

Sektorsatsningar

Stockholmsregionen skulle kunna utgöra ett bra pilotfall för "caring design" alltså design i offentliga miljöer, t.ex. vård och omsorg.

Vårdmiljöer

I programmet kunde ingå att systematiskt granska utformningen av några vårdmiljöer utifrån ett designperspektiv. Ambitionen bör vara att genomföra minst tre pilotfall. Det ena avser en ren sjukvårdsmiljö, t.ex. en reception eller en klinik. Det andra avser en vårdcentral. Det tredje avser ett äldreboende. Det förutsätter antingen att en ny anläggning är under planering och ligger tidsmässigt så att det finns utrymme för särskilda designansträngningar eller att en ombyggnad och/eller renovering är på gång.

Uppgiften blir här att låta en grupp bestående av designer med olika inriktningar, arkitekter tillsammans med vårdpersonal, patienter och fastighetsförvaltare granska befintliga miljöer. Tillsammans ska de diskutera hur arbetet kan underlättas och hur miljön och ut-

rustningen kan förbättras både funktionellt och estetiskt för patienterna. Man kan också tänka sig att studenter från Konstfack eller studenter som gör projekt inom ramen för TED-programmet eller inom SSES får denna uppgift.

Ett första resultat av detta arbete blir en idékatalog eller en liten utställning som i sig är en designmanifestation och kan visas upp på Design Forum eller Kulturhuset. Ett andra – och naturligtvis – önskat slutresultat blir att man verkligen bygger eller bygger om och använder de idéer (om de håller vid närmare granskning) som kommit fram.

Ett tredje resultat kan bli att designaspekter på ett naturligt sätt allt oftare tas upp redan på ett tidigt stadium vid planering av ny- eller ombyggnader. Föreläsare för Locum har visat stort intresse av att delta i detta arbete.

Redan nu pågår viss forskning inom KTH Syd som ansluter väl till dessa frågeställningar. Särskilt kan nämnas ett doktorandprojekt ”Miljöer för boende och vård på ålderns höst”.

Ansvariga: Locum och berörda kommuner samt KTH Syd och Centrum för teknik i vården

Vård i hemmet

Det finns sedan lång tid tillbaka en ambition att flytta patienter från de stora sjukhusen till mindre anläggningar och till primärvården. Under senare år innefattar denna rörelse även att man, så långt det är möjligt, eftersträvar vård i hemmet. Sådan vård förutsätter – förutom att vårdpersonal kommer på hembesök – att viss utrustning också kan flyttas över i hemmiljö utan alltför stort besvär. Men så är ofta inte fallet eftersom utrustningen är konstruerad för att användas i sjukhusmiljö. Försök t.ex. ta en promenad i trädgården med en droppställning med hjul som är fem cm i diameter!

Denna aktivitet går ut på att designera och tekniker tillsammans med vårdpersonal och patienter går igenom vilken typ av utrustning som skulle behöva anpassas för användning i hemmiljö. Här ingår också att utrustningen ska vara lätt att flytta på.

Ansvariga: Landstinget och Centrum för teknik i vården

Design i kollektivtrafiken

Närmare 50 procent av landets kollektivtrafik äger rum i Stockholms län. I länet finns fem olika kollektiva trafiksystem – tunnelbana, pendeltåg, tvärspar, de äldre

Nya områden

Kollektivtrafiken erbjuder många spännande utmaningar för designern. Under senare år har nya tunnelbanevagnar köpts in och ett helt nytt tvärsparssystem med nya vagnar har tagits i drift. Också inom stationerna görs förändringar. Här ett exempel på nya spärrar vid Gullmarsplans tunnelbana i Stockholm.

förortstågen (Roslagsbanan, Lidingöbanan, Saltsjöbanan och Nockebybanan) samt bussar.

Den konstnärliga utsmyckningen i Stockholms tunnelbana är unik i världen. I många utsmyckningar har kakel och klinker använts, ofta på ett nyskapande sätt. Stockholms tunnelbana är en av landets flitigast nyttjade och därmed viktigaste offentliga miljöer. Redan nu pågår ett arbete när det gäller utformningen av keramiskt material i tunnelbanan, bl. a. för att få fram material som är mer klotterresistent.

De årliga investeringarna i ny och förbättrad utrustning uppgår till två miljarder. Här finns stora möjligheter att engagera designer i samband med upphandling och utarbetande av kravspecifikation. SL har nyligen avslutat flera stora upphandlingar av nya vagnar. Därutöver sker dock en gradvis modernisering och finjustering av detaljer av de olika kollektivtrafiksystemen både vad gäller rullande materiel och stationer. Här finns ett omfattande material att låta sig inspireras av i rapporten "Resa i design" som Kommunikationsforskningsberedningen och SVID givit ut.

SL har dock meddelat att de f.n. inte har möjlighet att delat aktivt i ett designprogram. Andra intressanta användare av design utöver SL är huvudmännen för olika resecentra, såsom Arlanda och Bromma, Centralstationen och Stockholms hamnar. Dessa miljöer utgör de första offentliga rum som besökare till regionen möter och utformningen av dessa inklusive den skyltning och de varuexponeringar som görs där är därför viktig för att skapa ett gott första intryck. Eftersom såväl Arlanda som Centralstationen nyligen resp. för ca tio år sedan genomgått betydande ombyggnader ser dock i dagsläget dessa alternativ mindre realistiska. Möjligen kunde Stockholms hamn vara ett tillämpningsexempel.

Ett exempel på ett projekt med tillgänglighetsprofil kunde vara en studie av hur en hel transportkedja ter

sig för t.ex. en handikappad person som anländer till Stockholm och ska ta sig till olika målpunkter – t.ex. för att besöka möbelmässan i Älvsjö. Där står inte de enskilda färdmedlen i centrum utan hela systemet.

Ytterligare ett alternativ är att i något mer futuristisk anda anlita några designer, kanske inom ramen för ett sommardesignkontor, att illustrera hur ett tänkt system med spårtaxi skulle kunna utformas och fogas in i miljön. F.n. pågår två sådana idéprojekt. Det ena avser området kring Kungens kurva och det andra avser universitetsområdet KI, SU och KTH.

Ansvarig: Konstfack

Annan offentlig miljö

Motsvarande projekt kan också diskuteras när det gäller andra offentliga miljöer. Diskussioner får i så fall föras med företrädare för t.ex. gatukontor i någon eller några kommuner i länet eller med skolförvaltningen.

Ansvarig: Stockholms kommun och/eller annan kommun

Bättre kontakt företag och designer

För de som utexamineras från Konstfack och Beckmans m. fl. är det ofta svårt att på en gång etablera kontakter med stora företag med designrelevant verksamhet.

För många nya designer känns det också främmande och svårt att själva starta produktion eller sluta avtal med företag som producerar. Som nämnts har tidigare projekt handlat om att hjälpa unga designers att komma in i producerande företag samt att lära sig mer om företagande.

Affärsrådgivning för unga designer

Det skulle vara möjligt att under senare delen av studierna på Konstfack och andra designskolor erbjuda viss affärsrådgivning och juridisk hjälp till unga designer som önskar sluta avtal med designproducenter.

Ansvarig: Konstfack

Det finns fortfarande många företag som inte vet i vilka sammanhang och hur man på bästa sätt anlitar en designer. En mycket angelägen uppgift är därför att öka designköparnas kunskap.

Arbetsstipendier

För de som inte i första hand önskar starta egen verksamhet gäller det att så snart som möjligt komma i kontakt med företag som anlitar designtjänster. Det är endast ett fåtal företag som har egna designavdelningar,

men några finns likväl. Det finns också företag, och vissa förvaltningar, med produktutvecklingsfunktioner eller marknadsfunktioner där designkompetens kunde vara av värde.

Förslaget i detta block är att ett antal företag inbjuds delta i ett "stipendieprogram" som går ut på att företagen erbjuder en nytexaminerad eller nyligen utexaminerad designer att praktisera i tre månader eller ett halvår på företaget. Marknadsmässig lön utgår, men det handlar inte om en provanställning, utan om ett stipendium, ungefär som ett resestipendium.³⁰

Syftet med dessa stipendier är inte bara att ge yngre designer lite praktik. När de väl är på plats i företagen kan de säkert göra nytta och hjälpa till att knyta kontakter mellan företaget och en ung designerkår. Säkert kommer vissa också att erbjudas stanna kvar i företaget.

Denna aktivitet kräver kontakter med ett stort antal företag och bearbetning av dessa. För att aktiviteten ska få kraft och visst medialt genomslag bör ett ganska stort antal företag ställa upp. "Utdelningen" av stipendierna kan göras så att det blir ett intressant arrangemang i sig.

Blocket kan också kompletteras med nätverksaktiviteter för stipendierna, där dessa systematiskt delar med sig av sina erfarenheter till varandra. Detta kan i sin tur tänkas leda till att nya kontakter och kanske företagsgrupper etableras.

Ansvarig: Svenskt Näringsliv och/eller Stockholms Handelskammare

Designgenomgångar – ett framgångsrecept

Dagens produktutveckling är komplicerad och kostsam. Designgenomgång är en metod där en erfaren industri-designer intervjuar VD och andra i företaget som är involverade i produktutvecklingsprocessen. Designern gör en analys och ger rekommendationer så att företaget, med reducerad risk, kan utveckla produkter. Tidigare erfarenheter av detta slags designgenomgångar är positiv. En fortsättning kräver dock någon form av offentlig finansiering. I regionalpolitiskt prioriterade områden finns sådana möjligheter, däremot inte i Stockholmsregionen. Behovet sett utifrån de enskilda småföretagen är dock lika stort.

Intressenter: Europeiska Strukturfonden (ESF) i Stockholm, Mål 3

Nätverk för mindre designföretag

De flesta designer är egna soloföretagare eller har mycket få anställda. För dessa är det viktigt att arbeta i nätverk för att kunna ge större och mer komplexa offerter. I flera fall behövs flera kompetensområden. Genom att arbeta i mer eller mindre fasta nätverk finns också möjligheter att bredda den egna kompetensen både om själva professionen och om marknaden. Genom EU programmet Växtkraft Mål 3 finns möjligheter att få stöd för vissa typer av nätverk mellan mindre företag.

Ansvarig: Europeiska Socialfonden (ESF) i Stockholm

Studenter som resurs

Sommardesignkontoren bör genomföras på fler ställen i länet. Det är värt att notera att endast Södertälje deltog i en tidigare omgång av sommardesignkontor för Mellansverige. I den omgång som planeras för 2003 ingår ingen kommun i Stockholms län. Haninge kommun har dock aviserat intresse. Även i Södertälje lär det finnas ett intresse av att fortsätta med sommardesignkontor.

³⁰ Idén till detta är inte min egen. Den förekommer redan inom några företag, bl. a. Rörstrand och Orrefors samt Ählens.

Något slags gemensamt förmedlingsorgan mellan de olika designanvändarna och framför allt småföretag – ”rent a student” – skulle också kunna skapas.

Ansvariga: Konstfack och andra designhögskolor, Kommunförbundet Stockholms Län (KSL)

Utbildning och attitydpåverkan

Vidareutbildning av ingenjörer och ekonomer

Högskoleingenjörer, civilingenjörer och civilekonomer är en betydligt större yrkesgrupp än industridesigner. Dessa grupper har därför avsevärt större påverkan på produktutformning än den som utövas av de, trots allt, relativt få yrkesverksamma inom design. Det är särskilt angeläget att de ingenjörer och andra tekniker som arbetar med konstruktion och produktutveckling får ökad förståelse för hur ett designtänkande kan förbättra produkterna, både funktionellt och estetiskt. För ekonomer i säljande och marknadsförande funktioner torde medvetenheten om designens betydelse vara större. Å andra sidan har dessa genom sin utbildningsbakgrund mycket dåliga kunskaper om gestaltningstänkande.

Kursblock i design för ingenjörer respektive för ekonomer bör utvecklas och erbjudas till yrkesverksamma. *Ansvariga: Engineering Institute vid KTH i samarbete med Konstfack och SIF och SACO.*

Kunskapspridning till designnyttjare i näringslivet

Det finns en spridd uppfattning inom designkåren att många köpare av design inte fullt ut värdesätter de insatser en designer kan göra. Detta avspeglas i de förhållandevis blygsamma arvoden som erbjuds och de låga prispengarna i vissa designtävlingar. Därutöver finns det fortfarande många företag som inte vet i vilka sammanhang och hur man på bästa sätt anlitar en designer. En mycket angelägen uppgift är därför att öka designköparnas kunskap om olika former av

design och hur dessa kan komma in i företagens tekniska och kommersiella processer.

Ett tungt block i programmet bör inriktas på detta. Sannolikt handlar det om att kunna erbjuda allt från en halvdags introduktion till att erbjuda en komplett utbildning i design management.

Det är dock inte självklart att det i dagens läge finns tillräckligt många personer inom designerkåren som har den pedagogiska kompetens och tid och lust som erfordras för att delta i ett sådant utbildningsutbud. Det finns några personer i kåren med intresse för och vana att ställa upp som presentatör och pedagog i olika sammanhang, men troligtvis skulle det behövas en något större grupp ”auktoriserade designpedagoger”. Det är viktigt att dessa inte bara behärskar sitt eget område, utan också att de har god kunskap om hur andra professionella kompetenser inom företagen fasar in i olika utvecklingsprocesser. De måste kunna tydliggöra i vilka faser och på vilket sätt olika slags designkompetens kuggar in i dessa processer. Det innebär att ett första steg bör vara att utbilda sådana ”auktoriserade utbildare”.

En möjlig hemvist för en systematisk information och kunskapspridning till företagen kan vara SSES. De goda kontakter till företag som finns företrädda inom denna organisation bör kunna användas för att vinna förståelse för behovet av kunskapslyft hos såväl företagets högsta ledning som inom produktutvecklings- och marknadsföringsfunktioner. Det är viktigt att också internationell kompetens utnyttjas, något som är naturligt för högskolor med stark forskningsanknytning. Detta block hänger intimt samman med nästa block. *Ansvarig: SSES*

Kunskapspridning till upphandlare inom offentlig sektor
Den offentliga upphandlingen är omfattande. Det borde finnas möjligheter att tydligare än i dag formulera funktionella och estetiska krav i samband med offentlig

upphandling. Lagen om offentlig upphandling anger tydligt att designaspekter ska vägas in vid bedömningen av olika anbud (1 kap, 22 §).

Vid bedömningen av vilket anbud som är det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet, skall enheten ta hänsyn till samtliga omständigheter såsom pris, leveranstid, driftkostnader, kvalitet, estetiska, funktionella och tekniska egenskaper, service, tekniskt stöd, miljöpåverkan m. m.

Vilken tyngd som dessa olika faktorer ges beror naturligtvis på vad som upphandlas, men också på respektive upphandlande enhets kunskap om och förståelse för hur faktorerna i fråga ska värdesättas.

I ett regionalt program bör huvudintresset i första hand riktas mot kommuner och landsting i Stockholms län. När det gäller de statliga myndigheterna torde insatser mot dessa passa bättre in i ett nationellt perspektiv.

Det finns två stora områden av intresse i detta sammanhang. Det ena avser upphandling av utrustning och inredning av de egna arbetsplatserna. Det andra är upphandling av föremål som används i den offentliga miljön. Det offentliga rummet innehåller många mer eller mindre väl designade föremål. En intressant utmaning blir t.ex. utformningen av de elektroniska avgiftsstationerna och informationstavlor för trängselavgifter!

Kommunerna handlar också upp produkter för avsevärda belopp som kan sägas avse såväl arbetsmiljön som miljön för de medborgargrupper som berörs. Det gäller t.ex. produkter inom skolan samt vård och omsorg.

Därutöver kan det i programmet ingå allmänt informerande och attitydpåverkande arbete. I föregående kapitel talades om att man skulle kunna tillämpa ett tänkemönster på design som liknar det som tillämpas inom jämställdhets-, miljö- eller kvalitetsområden, nämligen "mainstreaming". Design ska alltså ses som en aspekt som ingår i en mängd andra områden.

För att föra ut denna aspekt krävs att man inom ramen för programmet lägger upp en informationsstrategi gentemot den regionala offentliga sektorn ungefär på samma sätt som har gjorts inom de politiskt prioriterade områden som nämndes ovan. Häri ingår att utforma informationspaket, att erbjuda allt från kortare föredragningar vid ledningsmöten och avdelningsmöten av olika slag till att erbjuda en kurs i design och designanvändning för särskilt intresserade. Också här kommer det att krävas "auktorerade designutbildare" i enlighet med vad som sagts i avsnittet ovan.

Eftersom det handlar om att lägga upp ett ganska stort utbildningspaket torde det vara nödvändigt att här – liksom för det föregående området – anlita konsultföretag med kompetens inom design och utbildningsverksamhet.

Ansvariga: Konstfack och övriga designhögskolor i samarbete med KSL och Landstinget

Studiecirkelverksamhet i design vid vissa arbetsplatser
I det nationella programmet ingår en fortsättning av den studiecirkelverksamhet som bedrivits i två pilotfall av LO i samarbete med SVID. Man räknar med att genomföra ca 60 motsvarande företagsgenomgångar, nu också i samverkan med Svenskt Näringsliv. Tanken är att de arbetsplatser som anmäler sig, där fack och arbetsgivare är överens, får möjlighet att genomföra cirkelverksamheten. Det är således upp till företagen i regionen att ta fasta på detta erbjudande. I programmet för Stockholmsregionen bör därför ingå att snarast informera om dessa möjligheter.

LO har också uttalat intresse av att prova en motsvarande modell inom Kommunals avtalsområde. Också där handlar det om att "först till kvarn får först mala". I Stockholmsprogrammet bör således ingå information till arbetstagare och arbetsgivare inom den kommunala sektorn.

Ansvariga: LO, Stockholmsdistriktet, Svenskt Näringsliv, Stockholmsavdelningen samt KSL

Utöver denna redan planerade verksamhet finns det skäl att engagera även andra än de LO-anslutna för att öka kunskapen om design som utvecklingskraft. Det gäller såväl de tjänstemän som arbetar i den direkta produktionen eller i utvecklingsarbete som de som arbetar i försäljarledet och möter kundernas krav. Också dessa grupper kan nås med olika kursblock och/eller studiecirkelmateriel. I vissa fall kan dessa cirklar bedrivas inom ett företag. I andra fall måste flera mindre företag samverka för att en tillräckligt stor grupp ska kunna bildas.

Ansvariga: SIF, TCO och Mål 3

Information till lärare

För att på sikt fostra allmänheten till att bli kvalificerade nyttjare – och även kritiker – av design i olika former är det angeläget att kunskap om design förs in i skolundervisningen. Det kan ske som inslag inom samhällskunskap och/eller tekniska och estetiska ämnen. En förutsättning för att detta ska kunna ske är att lärare inom dessa områden har tillräcklig kunskap. Inom detta programblock organiseras information till olika lärargrupper. I ett senare skede kan ett designcentrum vara en intressant plats för studiebesök både för lärargrupper och elevgrupper.

Ansvariga: Södertörns högskola och KTH Syd i Södertälje samt Stockholms skolförvaltning

Högskolor och forskning

I det nationella designprogrammet föreslås en särskild satsning på forskning inom design, under arbetsnamnet Designforsk, en beredningsgrupp för starkare samordnad forskning inom design. Under arbetets gång har olika forskningsförslag väckts som skulle kunna passa

in i ett sådant nationellt forskningssamarbete. Jag har dock valt att inte ta med några sådana exempel här eftersom resultaten av sådan forskning normalt sett inte är kopplad till Stockholmsregionen även om forskningen bedrivs här. Att göra ett urval av intressanta och relevanta sådana projekt skulle också kräva en arbetsinsats långt utanför den som har rymts inom detta uppdrag.³¹

Samverkan mellan flera högskolor

I Högskoleverkets utvärdering av designutbildningarna, bl. a. Konstfack, noterades att dessa inte verkar utnyttja de möjligheter till samarbete som finns t.ex. med andra högskolor, olika museer och mässor för utställningsverksamheter. Visserligen förekommer det att institutionerna ibland bjuder in gästlärare från andra högskolor, men något djupare eller regelbundet samarbete som var mer utvecklings- eller forskningsbaserat kunde inte Högskoleverket notera. Verket menar att ett djupare samarbete med andra högskolor och institutioner, t.ex. inom olika forsknings- och utvecklingsprojekt, skulle kunna stärka möjligheterna till förändring och utveckling.

Inom grundutbildningen finns det dock, enligt Högskoleverket, fler exempel på väl fungerande samverkan. Vi har tidigare nämnt samarbetet inom SSES och det s.k. TED-projektet (Teknik, Ekonomi, Design) där KTH med Institutionen för Maskinkonstruktion och Produktutveckling och Marknadsakademien vid Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet, medverkar.

Högskoleverket noterar att bristen på teoretisk kunskap och insikt i estetiska, fackliga och etiska förhållanden i förbindelse med designarbetet är ett gemensamt nordiskt problem. Nordiskt designarbete grundas på traditionell materialbaserad kunskap och intuitiva arbetsmetoder. Det är nödvändigt att komplettera denna grund med mer forskningsbaserade kunskaper. Därmed kan man säkra att det sker en ackumulering av

³¹ Som exempel kan nämnas att man i *KTH in your pocket. A guide to research at KTH, Sweden 2002*, finner ca 25 referenser till pågående projekt där design ingår i sökorden. Sannolikt finns minst lika många projekt på planeringsstadiet. Det blir då inte möjligt för mig att plocka ut något enstaka som jag råkat få information om.

redan existerande kunskap samt att denna kunskap överförs till undervisningen.

Konstfack har som den ledande högskolan inom designområdet ett särskilt ansvar i detta sammanhang. Konstfack ingår, som tidigare nämnts, sedan ett år tillbaka i ett samarbete med KTH, Handelshögskolan och Karolinska Institutet inom ramen för Stockholm School of Entrepreneurship (SSES). Styrelsen i SSES består av rektorerna för de fyra högskolorna, landshövding Mats Hellström samt Stefan Persson, H&M.

Styrelsen har under våren 2003 beslutat stödja utvecklingen av ett forsknings- och utvecklingsprogram med stark inriktning på design som en strategiskt funktion för företagsutveckling. Ambitionen är att skapa ökad förståelse för designelementets betydelse för företagsledning, produktutveckling och teknikutveckling samt att bygga upp forskning kring detta tema.

Avsikten är inte att etablera en ny institution utan att bygga in designtänkandet i olika existerande institutioner inom HHS, KTH, KI och Konstfack. Däremot ska verksamheten i inledningskedet hållas samman administrativt och finansiellt i SSES, eventuellt inom en särskild organisation "Center of Design". Centret bör enligt nuvarande planer i huvudsak lokaliseras till Konstfack.

Dessa ambitioner ska ses som ett nästa steg i förhållande till de planer på att etablera SSES som ett kompetenscenter för forskning om innovationssystem. Däri kan design ingå som en del. I en kunskapsrik och forskningsstäm miljö som Stockholmsregionen finns flera olika kompetenskluster som kan stödja varandra och i vars skärningspunkter nya innovationer kan uppstå. Därför kan de Stockholmsbaserade högskolor som ingår i SSES utgöra en lämplig miljö för detta slags forskning. Interaktiva Institutet som också utgör en tvärvetenskaplig forskningsmiljö, kan även vara en aktör i detta sammanhang.

Ansvarig: SSES

Forskarkonferens om design

Under arkitektur- och designåret 2001 arrangerade Lunds universitet en forskningskonferens i syfte att främja form- och designområdet i sin helhet inom både forskning och utbildning. Syftet med konferensen var att inventera behov och pågående vetenskapligt arbete, knyta kontakter forskare emellan, initiera och stimulera ny forskning på detta fält – särskilt med tvärvetenskaplig inriktning – samt i förlängningen främja det offentliga samtalet om formfrågor. Konferensen finansierades av Humanistiskt samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR)³².

Till konferensen inbjöds deltagare från olika discipliner med anknytning till designområdet. Det var ämnen som konstvetenskap, kognitionsforskning, idé- och lärdoms historia, företags- och nationalekonomi, marknadsföring, maskinteknik, designvetenskap och designutbildningarna vid de tekniska högskolorna, media- och kommunikationsvetenskap, etnologi m.m.

En liknande konferens bör arrangeras av högskolorna inom Stockholmsregionen, antingen i anslutning till designåret 2005 eller tidigare. Det är möjligt att temat inte bör vara design i största allmänhet utan att man hellre bör inrikta sig på ett mer specifikt område.

Produktsäkerhet och design är ett exempel som har nämnts som ett intressant och viktigt tema.

Ansvarig: Konstfack i samarbete med KTH

Ökat internationellt utbyte i utbildning och forskning

För forskarsamhället är ett omfattande internationellt erfarenhetsutbyte en självklarhet. I och med att designhögskolorna hittills har haft en ganska begränsad forskningsanknytning har inte heller det internationella utbytet varit lika omfattande som inom andra discipliner. Det är angeläget att designskolorna i regionen arbetar för att i allt högre grad delta i olika utbytes-

³² Sedan dess har organisationen för forskningsråden ändrats. Vetenskapsrådet är det överordnade organet under vilket finns ämnesråd för bl.a. humaniora och samhällsvetenskap.

program där internationellt verksamma designer knyts till utbildningen.

Ansvarig: Konstfack m.fl.

Manifestationer

Under denna rubrik faller en hel del av de aktiviteter som ska äga rum i Stockholm under designåret 2005. Arbetsfördelningen när det gäller det nationella programmet är att Svensk Form har ansvar för denna del.

Utställningar

Redan nu planeras en stor designutställning på Kulturhuset 2005 tillsammans med Inspired 2050³³. Motsvarande aktiviteter planeras troligen på andra museer i regionen. För Stockholmsregionens del finns anledning att planera för utställningar där designinsatser i regionen särskilt lyfts fram. Här följer några exempel på teman. I utställningarna kan ingå såväl sådant som redan finns och är värt att lyftas fram som planerade insatser och idéer som har genererats i de tidigare nämnda programpunkterna.

- *Design i det offentliga rummet*, som bl. a. visar upp nya eller planerade designinslag i gatubilden eller i kollektivtrafiken. SL kan t. ex. visa upp hur de i sin upphandling av den nya vagnsparken (T-banetåg, pendeltåg, tvärbana, ledbussar) och i andra sammanhang uppmärksammar designaspekter.
- *Design i vård och omsorg*. Även om det finns behov av förbättring inom detta område finns också mycket bra att visa, t. ex. Vidarkliniken i Järna. Flera Stockholmsföretag har också tagit fram intressant medicinteknisk utrustning. Inom handikappområdet finns också gott om material.
- *Stor stad med små företag i god form*. En utställning med detta tema kunde illustrera hur även mindre företag kan använda design i sin produktion och marknadsföring.

- *Design i en mångkulturell miljö*. Här kan ett av regionens särdrag, det mångkulturella inslaget, illustreras och hur detta påverkar föremål och miljöer.

Ett annat tema som inte har specifik Stockholmsanknytning kan vara design i vissa utvalda länder. Som nämnts i kapitlets inledning är det viktigt att ta in intryck från alla delar av världen. Detta slags utställningar kan med fördel kombineras med att designer bjuds hit för att också träffa kollegor och möjliga kunder i regionen.

Utställningar där kvinnliga designer lyfts fram – de är fortfarande i minoritet – är en annan möjlighet.

Förutom utställningar i Kulturhuset och på andra håll kan man tänka sig manifestationer i stadsmiljön, tävlingar, öppna föreläsningar.

I anslutning till utställningarna kan framstående utländska designer bjudas in där deras arbeten visas upp. I erbjudandet till designerna i fråga ingår då företagsbesök, något gästföredrag och liknande. Detta kan i sin tur utgöra en grund för ett framtida kommersiellt samarbete med något av de besökta företagen.

Ansvarig: Stockholms kulturförvaltning

Mässor

Eftersom Sollentunamässan kommer att läggas ner handlar det i dagsläget bara om Stockholmsmässan i Älvsjö. Den enda mässan med mycket tydlig designprofil som ligger i det ordinarie mässprogrammet är möbelmässan. Men även många andra mässor har mycket stort designintresse – bilsalong, skärgårdsmässa, antikmässan m.fl. Mässan har stora möjligheter att ta initiativ till och genomföra fler tydligt designinriktade mässor samt att lägga in designinslag i fler av de övriga mässorna.

Ansvarig: Stockholmsmässan

³³ Se www.inspired2050.com

Några privata intressenter har hört av sig med idéer om nybyggda designcentra. På lång sikt är det möjligt att något av de mer visionära förslag som härrör från privata intressen kan utgöra en bas eller inspirationskälla för ett kraftfullt nytt regionalt designcentrum.

Offentliga föredrag och studiecirkel

En populär föreläsningsserie kunde ordnas i Kulturhuset och cirkulera i länet. Man bör också kunna stimulera studieförbunden att ordna kvällskurser. Det var t.ex. uppenbart att flera av

studieförbunden inspirerades att arrangera särskilda Stockholmskurser under stadens 750-årsjubileum. På motsvarande sätt borde designåret 2005 kunna inspirera till ett kursutbud. Förhandlingar bör inledas med studieförbunden. Dessa bör erbjudas hjälp med studiematerial, föreläsare mm.

Ansvariga: Stockholms kulturförvaltning och skolförvaltning

”Unga designer”

SVID har tidigare med framgång bedrivit projektet Barn+design, där de ungas nyfikenhet på designfrågor har väckts och deras kreativitet kunnat komma till användning. Svensk Forms utmärkelse till unga formgivare har också rönt stort intresse. Det finns anledning att under designåret dra igång andra initiativ med fokus på ungdomar. Här kan man tänka sig att gå upp i åldrarna.

Det handlar om att mobilisera skolelever och uppmontra dessa till egna initiativ. Aktiviteten kan ses som en variant på Unga uppfinnare – eventuellt med ett tema som knyter an till de tidigare nämnda sektorförslagen, t.ex. bättre designade produkter i vår offentliga miljö. Förutom skola, vård och omsorg kan här avses gatubelysning, papperskorgar, återvinningsstationer, parksoffor, utrustning vid biljettluckorna i T-banan och kollektivtrafik i övrigt. Kampanjen avslutas med

en tävling. De bästa förslagen ställs ut i Stadshuset eller Kulturhuset.

Ansvarig: SNK och KSL

Tävlingar

Det finns säkert många områden inom vilka design-tävlingar kan utlysas. För att de ska bli intressanta gäller dock att hitta sådana teman där det kan finnas kommersiella intressenter som kan sponsra bl. a. med prispengar. Nedan ges två exempel som tills vidare får ses som hugskott, men som kanske kan fungera som utgångspunkt för fortsatt idéproduktion.

Det första handlar om ”*Design för Compact living*” där såväl byggföretag som heminredningsföretag, t.ex. IKEA, skulle kunna tänkas vara intressenter. Kanske kan Svensk Byggtjänst, som paraplyorganisation för byggbranschen intresseras. En aktivitet av detta slag är inte uteslutande intressant för Stockholmsregionen, men har onekligen större relevans i en storstad med höga kvadratmeterhyror och bostadsbrist.³⁴ Bostadsmässan kunde vara ett bra forum för att föra fram resultaten av en sådan aktivitet.

Nästa exempel har som huvudsyfte att engagera allmänheten och skulle kunna kallas för ”*Seniordesign*”.³⁵ Tävlingen går ut på att allmänheten uppmanas att ge exempel på produkter vars funktion och utformning skulle kunna göras bättre för äldre personer. Bra exempel och idéer belönas.

I nästa steg inbjuds en panel av designer eller designstuderande att arbeta vidare med de förslag som har lämnats. Deras förslag presenteras på Kulturhuset eller motsvarande.

Problemlösningsprocessen skulle kunna dokumenteras av elever från mediagymnasier. De får delta och filma och/eller på annat sätt göra reportage under de kreativa processer som (förhoppningsvis) uppstår. Filmerna om denna process kan sedan användas i ut-

³⁴ Efter att detta förslag skrev har jag noterat att det pågår en utställning på detta tema i Göteborg

³⁵ Idén inspirerad av en tidningsartikel av Sven Lindqvists som handlade om att alla mobiltelefoner verkar vara konstruerade och designade för en ungdomlig målgrupp. Äldre personer behöver inte alla funktioner, däremot behöver de tydliga och tillräckligt stora knappar. Detta är f.ö. ett exempel på att ”design för alla” inte slagit igenom överallt

bildningssammanhang i skolor eller på arbetsplatser där man vill visa hur en designprocess går till.

Mediala satsningar

Det är svårt för offentliga aktörer att direkt påverka massmedia. En möjlighet är dock att arrangera journalistseminarier och därigenom bidra till att medias kunskap om design i olika former fördjupas. Troligen kommer dock designåret i sig leda till att såväl TV som tidningar av olika slag kommer att innehålla mycket om design. En regional strävan bör vara att några specialprogram, respektive specialreportage beskriver designsituationen i Stockholmsregionen. Det finns många mediautbildningar i Stockholm. Kontakt bör tas med dessa i syfte att uppmuntra att specialarbeten om design görs. I bästa fall kan elevarbeten även spridas via de ordinarie kanalerna.

Som nämnts, finns Stockholm design guide, utgiven av Svensk Form och SVID. Det finns också den tidigare nämnda Designguiden som ges ut i samband med möbelmässan av det italienska designmagasinet Interni. Dessa skulle inför 2005 kunna utvecklas till en mer påkostad specialutgåva av guiden, t.ex. utformad som tidskriften Stockholm New. Tidningen/guiden delas ut till gäster på alla hotell i regionen. Kan delvis reklamfinansieras under förutsättning att den inte blir alltför lik ett glassigt livsstilsmagasin. Trycks på många olika språk. *Ansvariga: Stockholm Visitors Board och någon skolförvaltning, t.ex. Nacka mediagymnasium*

Designens hus

En lösning i fjärran

I samverkan med statliga museer

Tanken på ett särskilt formmuseum har, som beskrivits i tidigare kapitel, funnits i över hundra år. Det tycks inte finnas förutsättningar att skapa ett nytt museum rent organisatoriskt. Däremot är det fortfarande ett fullt

realistiskt alternativ att få politisk acceptans för att lyfta ut stora delar av Nationalmuseums designsamlingar till en särskild byggnad. Som nämnts undersöker Statens fastighetsverk f.n. förutsättningarna för att använda vissa lokaler på Skeppsholmen för (delar av) Nationalmuseums permanenta designsamlingar och för andra designaktiviteter.

Det finns mycket stora förrådsutrymmen i berget under Skeppsholmen som kan användas som arkiv för Nationalmuseum och för en del av de arkiv som Svensk Form har och som i dag inte ryms i de nuvarande lokalerna.

Fastighetsverket skulle med en sådan lösning bli fysisk samordnare för ett Designens hus där såväl nationella, regionala och lokala offentliga aktörer hyr in sig. Där kan också privata intressenter etablera vissa mindre visningsrum eller kommersiella lokaler.

Detta alternativ lever sitt eget liv i och med att Fastighetsverket överlämnar sitt förslag till kulturdepartementet. Någon särskild aktivitet från regionala aktörers del krävs inte här.

En ny centralt belägen byggnad

Som nämnts i föregående kapitel har också några privata intressenter hört av sig med idéer om nybyggda designcentra. Dessa förutsätter dels omfattande stadsplanearbete dels stora ansträngningar för att finna externa finansiärer. På lång sikt är det möjligt att något av de mer visionära förslag som härrör från privata intressen kan utgöra en bas eller i vart fall inspirationskälla för ett kraftfullt nytt regionalt designcentrum. Ett nybygge skulle dock kräva ett betydande kapitaltillskott från både stat och kommuner och/eller från privata sponsorer.

Fortsatta kontakter med främst Stockholms stad får utröna om det finns ekonomiska förutsättningar för att gå vidare längs denna linje.

Ett mer näraliggande alternativ

Tidsperspektivet för en Skeppsholmslösning eller för nybyggnadsalternativ är troligen sex till tio år, vilket gör att andra lösningar bör sökas – i vart fall i ett medellångt perspektiv. Beträffande Skeppsholmen finns, som nämnts i kapitel 6, en rad nackdelar. Ett designcenter här kan kopplas för mycket samman med museiverksamhet och det kommer att ligga lite perifert i förhållande till folklivet i övrigt i staden. Dessutom utgör miljön och de stadsplanemässiga begränsningarna i detta känsliga område en fysisk begränsning som gör att det t.ex. inte blir möjligt att gradvis ansluta designrelaterad verksamhet för att verkligen skapa ett "kluster" kring designcentret.

Inslag i en sådan komplettering kunde annars vara olika utbildningar. KTH:s arkitekturutbildning och Beckmans kan nämnas som möjliga exempel. Det kunde också vara designföretag eller större designbutiker som vill lägga sin verksamhet i anslutning till centret.

Det långa tidsperspektivet och de övriga svårigheterna och nackdelarna med de ovan nämnda alternativen gör att det i dagsläget ter det sig mer rimligt att förorda en etablering i befintlig byggnad i relativt centralt läge. Det är fullt möjligt att steg för steg arbeta i riktning mot ett samlat designcentrum. Om en sådan strategi väljs kan de tidigare nämnda alternativen komma att falla bort.

Ett första steg bör vara att ta upp diskussioner med vissa fastighetsägare om förutsättningarna för att etablera ett design center i deras fastighet. Ett sådant center skulle till en början inrymma Svensk Forms och SVID:s nuvarande verksamhet samt nya utställningsytor och tillhörande verksamhet i enlighet med vad som skisserats i kapitel 6.

Ett intressant alternativ i det här fallet är den f.d. KF-bygganden vid Slussen. Läget är utomordentligt centralt och kommer att bli än bättre i och med att

hela Slusskarusellen troligtvis kommer att bytas ut och kontakten mellan Stadsgården, Södermalm och Gamla Stan kommer att förbättras. Byggnaden är genom sin modernistiska karaktär en lämplig symbol för modern design.

Fastighetsägaren Atrium kommer att renovera fastigheten och vill innan renoveringen påbörjas komma i kontakt med intressenter med specialönskemål. Enligt uppgift pågår diskussioner mellan fastighetsägaren och Arkitektursektionen på KTH om att flytta arkitektutbildningen dit.

Det är dock varken möjligt eller lämpligt att redan nu låsa sig vid någon specifik byggnad. Många alternativ finns. Det finns flera fastighetsförvaltare som ser möjligheten att förädla en fastighet genom att ge den designprägel. Statens Fastighetsverk disponerar ett antal fastigheter som efter mer eller mindre omfattande ombyggnader skulle kunna göras om till designcentrum. Ett exempel är det gamla Riksarkivets hus på Riddarholmen som sedan länge stått tomt. Det finns även statliga lokaler i Klaraområdet som nu domineras av kontor, där ett designcenter skulle ge liv åt stadsmiljön. Fortsatta kontakter med Fastighetsverket får utvärdera de olika möjligheterna.

Detta slags sonderingar kräver inga större organisatoriska arrangemang, annat än att resurser avsätts till någon person som tar på sig denna uppgift.

Uppgiften kan dock snart bli mer omfattande i takt med att något eller några intressanta alternativ utkristalliseras. Då måste finansieringsdiskussioner föras med olika huvudmän. Den statliga finansieringen skulle t.ex. kunna utgöras av de driftsbidrag som redan i dagsläget fördelas till SVID och Svensk Form, förhoppningsvis utökade genom att större utställningsytor blir tillgängliga. Stockholms stad måste betraktas som den andra huvudfinansiären. Men ytterligare finansiärer måste tillkomma, t.ex. från andra regionala organ och

Ett intressant alternativ är den f.d. KF-bygganden vid Slussen. Läget är utomordentligt centralt och kommer att bli än bättre eftersom Slusskarusellen troligtvis byggs om. Själva byggnaden, med sin modernistiska karaktär, är också en lämplig symbol för modern design.

från privata intressenter. En förhandlingsgrupp av något slag måste etableras. Aktiva medlemmar verk-samma i Stockholm i Svensk Form och med goda kontakter inom näringsliv och offentlig förvaltning skulle kunna ut-

göra en rekryteringsbas för en sådan grupp.

Ansvariga: Svensk Form, SVID och Stockholms Stad

Ett postmodernt alternativ

På förhållandevis kort sikt finns ytterligare ett alternativ som bör undersökas närmare. De provisoriska lokaler som Moderna Museet nu disponerar i den tidigare postterminalen kommer att stå tomma fr.o.m. nästa år. Lokalerna ska enligt gällande planer senare byggas om för att ge plats för ett stort internationellt hotell. Eftersom hotellplanerna f.n. är mycket omdiskuterade och de ekonomiska utsikterna för hotell inte de bästa, är det mycket som talar för att dessa lokaler kommer att vara disponibla under några år till dess att hotellplanerna börjar konkretiseras. Stockholms stad har köpt fastigheten av staten och har naturligtvis ett stort intresse av att ha beläggning under en eventuell väntetid. En lösning enligt detta alternativ får ses som ett provisorium, som dock i vart fall skulle kunna fungera under designåret 2005 och troligen viss tid före och efter detta år.

Ansvarig: Stockholms stad

Fartyg för form

Med tanke på att designåret börjar om ett och ett halvt år finns stor risk att något av de mer långsiktiga alternativen inte hinner bli klart till dess. Om inte heller det postmoderna alternativet visar sig genomförbart

finns ytterligare möjliga intresseväckande provisorier.

Med tanke på Stockholms mest unika särdrag – staden på vattnet – ligger det nära till hands att återuppliva delar av tankarna bakom Forum för Form, men med utställningarna inhysta i en präm. Ett sådant förslag har tidigare lanserats av Berg och Langlet arkitektkontor.

Fördelen med en flytande utställningslokal är att den kan tas i bruk utan den sedvanliga och tidskrävande planprocessen samt att den kan flyttas mellan olika delar av regionen – i vart fall mellan de kustnära kommunerna.

Ansvarig: Stockholms Stad

Ett virtuellt designcentrum

En ny hemsida – *Stockholm Design Center on line* – etableras. Hemsidan nås bl. a. genom länkar från Stockholms Stad, Länsstyrelsen, SVID, Svensk Form, Konstfack, Beckmans, de större designbyråerna, Sveriges Arkitekter, SID, museer och gallerier m. fl.

Hemsidan utgör ett öppet forum för diskussion om de frågor som kommer att behandlas i programmet. En viktig fråga att ta upp till diskussion på denna sida är behovet av en fysisk mötesplats och vad en sådan i så fall ska ha för innehåll.

Praktiska saker som namn, telefonnummer, adress och e-postadress till olika berörda aktörer, t.ex. de som beskrivits i denna rapport och många till kan också finnas på sidan.

Debattartiklar eller kortare inlägg, frågor och svar – ”chattar” av olika slag har också en naturlig plats på denna sida. När Kulturhuset invigdes byggdes ett klotterplank upp på Plattan nedanför huset. Nya tider, nya former – ett virtuellt klotterplank.

På hemsidan läggs också ut referat och bilder från mässor och utställningar, seminarier, hearings mm som kan ha relevans i sammanhanget. Kommande evenemang tillkännages naturligtvis också på hemsidan.

Företag som säljer eller tillverkar produkter bör också ges möjlighet att, mot ersättning, visa upp dessa på hemsidan. Hemsidan kommer här att fylla en funktion som en katalog motsvarande Stockholm Design Guide.

Hemsidan bör också kunna innehålla förmedlingstjänster, t.ex. företag som söker designers för vissa specifika uppdrag. Studentförmedling bör också kunna ingå. Det kan både vara studenter som söker praktik eller företag som kan tänka sig att anlita en student för kortare uppdrag.

Förutom att hemsidan är öppen för vem som helst sprids information om den till de medlemmar i Svensk Form som har postadress i Stockholms län, företag som ingår i SVID-nätverket i Stockholm, SID-medlemmar i Stockholm m. fl.

Ansvarig: ?

Flytande designcenter

Ett av Stockholmsregionens särdrag är dess närkontakt med vattnet. Detta kunde kanske vara ett passande tema för en kortsiktig lösning på frågan om ett designers hus – en husbåt. Förslaget kommer från Berg och Langlet arkitektkontor och lanserades under Kulturhuvudstadsåret, då det tillfälliga designcentret Forum för Form fanns på Skeppsholmen. Båten är ritad av Jan Magnus Berg.

DET FORTSATTA ARBETET

Kapitel 8

Föregående kapitel innehöll många möjliga förslag till programaktiviteter. Det kommer inte vara möjligt eller lämpligt att ta med samtliga dessa i ett program. Någon har t.o.m. menat att programarbetet egentligen endast borde koncentrera sig på en enda punkt – att få fram ett designcentrum. Även om man i det fortsatta arbetet inte kommer att gå så långt i renodling utgår jag från att arbetets nästa fas kommer att präglas av gallring, ytterligare konkretisering, bemanning och finansiering.

Koppling till andra program och aktiviteter

Under senare år har arbete med att ta fram visioner, program och planer av olika slag fått en renässans. 1970-talet var annars planoptimismens årtionde, som följdes av ett visst bakslag under 1980-talet och en bit in på 1990-talet. Medlemskapet i EU har säkert varit pådrivande. Som bekant förutsätts ett omfattande programarbete och ansökningsförfarande för att bli delaktig i olika ekonomiska stödåtgärder.

Det nationella designprogrammet

Det av SVID och Svensk Form utarbetade nationella programmet *Design som utvecklingskraft* beskrevs i kapitel 5. Hittills har vissa av de föreslagna aktiviteterna fått offentlig finansiering och påbörjats.

Ett Stockholmsprogram – Stockholmsregionens designprogram – skulle kunna fasas in i detta program antingen i sin helhet som ett nytt programblock eller så kunde delar av de i föregående kapitel skisserade punkterna föras in i programmet. Eftersom programmets struktur och karaktären på förslagen inte riktigt sammanfaller vore det enklast att inte försöka skriva ihop programmen, utan att snarare betrakta

Stockholmsprogrammet som ett supplement.

Vissa delar av Stockholmsprogrammet är primärt Stockholmsrelaterade, men innehåller delar som är relevanta och

applicerbara för resten av landet. Om t.ex. några offentliga miljöer väljs ut att vara pilotfall och genomgår en särskild designanalys och upprustning har detta sitt givna demonstrationsvärde för hela riket.

Slutligen finns det vissa programblock som mer entydigt är av värde främst för Stockholmsregionen. Eftersom Stockholmsregionen utgör en femtedel av Sverige, befolkningsmässigt sett, är det egentligen inte så svårt att motivera en plats i ett nationellt program. Därutöver är Stockholm en nod mellan världen i övrigt och Sverige i övrigt. Förstärks noden, förstärks systemet.

Det regionala tillväxtprogrammet

I varje län sammanställs ett regionalt tillväxtprogram (RTP). Tidigare användes benämningen Regionalt tillväxtavtal (RTA). Länsstyrelsen eller regionala självstyrelseorgan i vissa län är sammanhållande. Tanken bakom RTP är att olika parter inom den offentliga och den privata sfären som har ett gemensamt intresse av att utveckla den egna regionen ska ställa sig bakom ett brett handlingsprogram för regional utveckling. Den från EU inlånade terminologin partnerskap har kommit till användning.³⁶

Det regionala tillväxtprogrammet i sig utgör inte ett

Under senare år har arbetet med att ta fram visioner, program och planer av olika slag fått en renässans. 1970-talet var annars planoptimismens årtionde, som följdes av ett visst bakslag under 1980-talet och en bit in på 1990-talet.

³⁶ Se t.ex. Samverkan 6.1 – Partnerskap. Nytt inslag i svensk samhällsorganisation eller snarare uppgraderad samverkan? Statskontoret 2001:01

underlag för ansökan om regionala utvecklingsmedel. Tanken är mer att de medel som finns på olika håll inom regionen – EU-medel, statliga, kommunala eller privata – ska kunna poolas på ett effektivt sätt. De regionala tillväxtprogrammen kan utformas på olika vis. Exempelvis valde Stockholms län att under föregående planperiod inte göra ett heltäckande program, utan tog i stället fasta på ett tema, nämligen Stockholmsregionen som centrum i Östersjöregionen.

Det regionala utvecklingsprogram som ska tas fram denna gång kommer att avse perioden 2004–2007. Stockholms län kommer denna gång att göra programmet mer heltäckande. Man kan säga att RTP därmed blir en hopsamling av pågående och planerade aktiviteter som kan påverka regionens tillväxt.

Inlämningstidpunkt för RTP är 1 oktober. De olika regionala programmen kommer att granskas av NUTEK och av Näringsdepartementet. Detta leder inte till några ställningstaganden från regeringen eller till några beslut om tilldelning av medel. Granskningen ska mer ses som ett led i en dialog mellan parterna bakom tillväxtprogrammen och regeringen och de centrala myndigheterna. En del av detta regionala tillväxtprogram kommer att avse designfrämjande åtgärder i enlighet med vad som behandlats i denna rapport.

EU-program

I detta underlag har jag inte, med ett undantag, haft möjlighet att undersöka i vad mån det kan finnas möjligheter att få EU-bidrag för vissa aktiviteter. Troligtvis finns sådana, men det är ett projekt i sig att hitta dessa. Merparten av de EU-medel som kan gå till svenska aktiviteter är förbehållna regionala stödområden (förutom jordbruket).

Men det finns också s.k. horisontella program som inte a priori har en regional dimension. Det gäller främst Europeiska Socialfondens program Mål 3 som bl. a.

avser stöd till kompetensutveckling i främst mindre företag. EFS-rådet, som har verksamhet i varje län, administrerar det programmet. Vissa av de i Kapitel 7 skisserade aktiviteterna under rubriken utbildning och attitydpåverkan torde delvis kunna finansieras genom EU-bidrag.

Därutöver har EU ett omfattande forskningsprogram, nu det sjätte ramprogrammet. Deltagande i detta program förutsätter dock mycket stora projekt. Tidigare har kommissionen fått ta ställning till tiotusentals mer eller mindre stora ansökningar, vilket bedömts som oframkomligt i längden. För att någon del av Stockholmsregionens designprogram ska kunna delfinansieras av EU:s forskningsprogram torde det vara nödvändigt att foga in det i ett planerat större forskningsprogram som drivs av någon högskola eller annat forskningsinstitut.

Slutligen finns det ett antal mindre – med EU mått – utvecklingsprogram – som för stödmottagaren ändå är betydelsefulla. Det får bli en uppgift för de som kommer att engageras i respektive delaktivitet att undersöka om det här kan finnas några möjligheter.

Aktiviteter pågår redan

Att starta ett program innebär inte att börja från början eller nödvändigtvis att hitta på något nytt. Programmet innehåller aktiviteter som redan pågår eller är under planering – även om de just nu inte presenteras under någon särskild programrubrik. Tidigare beskrivning har visat att det finns en rad aktörer som bedriver mängder av aktiviteter, både löpande verksamhet och särskilda projekt. Det skulle t.o.m. vara fullt möjligt att bara bunta ihop och klassificera redan pågående aktiviteter och presentera dessa i programliknande termer och med visst fog hävda att här finns ett tämligen fullmatat program. Programmet skulle då bli fråga om förpackningsdesign. Samma vara men i ny förpackning.

Eftersom Stockholmsregionen är så stor finns det goda skäl att etablera flera så kallade samverkansnoder. Ett förslag från SVID är att tre noder etableras, en i centrala Stockholm, en i Kista och en i Södertörn.

Detta ska dock inte ses som ett förslag – möjligtvis som en nöd-utgång. Förhoppningsvis behöver inte denna användas. För att programmet ska bli något mer än "same procedure as last year" krävs dock

att det går att mobilisera parter som är villiga att arbeta vidare för att utforma ett program som både innehåller fortsättning av väl fungerande aktiviteter och nystart.

Tidsplan fram till 2004.

Stockholmsregionens designprogram bör lämpligen primärt avse fyraårsperioden 2004–2007. Oberoende av tidsperiod kommer ändå vissa aktiviteter att ha längre utsträckning i tiden. Det gäller i synnerhet om byggande av ett designcentrum skulle bli aktuellt.

Det regionala designprogrammet fasas in i det nationella design programmet *Design som utvecklingskraft*, i första hand som ett supplement. Efter konkretisering under hösten 2003 lämnas detta supplement in till Näringsdepartementet och utgör en ansökan om ytterligare medel, som en del i etapp II av det nationella programmet.

Infasningen i RTP görs så att en sammanfattning av föreliggande rapport lämnas till den regionala styrgruppen (partnerskapet) för Stockholms län. I nästa fas kommer personer och organisationer som tar på sig ett ansvar för det fortsatta att utses.

Så långt den formella delen. Men planer och program är en sak. Genomförande en annan. För att det underlag som lagts fram här ska leda till konkreta åtgärder behövs organisation och resurser samt uppslutning och engagemang från många håll.

Organisation för det fortsatta arbetet

SVID har en regional organisation, men med en person som ansvarar för hela Mellansverige. Det är en alltför svag resursbas för att bygga ett genomförande på. SVID har i andra sammanhang utvecklat en samverkansmodell med andra kommuner eller regioner som bygger på att en person inom ett befintligt kontor för näringslivsutveckling eller motsvarande ges ett särskilt ansvar för designfrågor. Personerna i fråga delfinansieras av SVID och av värdkommun eller värdregion.

Eftersom Stockholmsregionen är så stor finns det goda skäl för att etablera flera sådana samverkansnoder. Ett förslag från SVID är att tre noder etableras, en i centrala Stockholm, en i Kista och en på Södertörn.

Svensk Form har ingen regional organisation. Det gör att aktiviteter inom ett Stockholmsprogram helt måste drivas av den nationella organisation, vilket dels kan vara resursmässigt besvärligt dels kan komma att leda till roll- och lojalitetskonflikter. Eftersom Svensk Form är en förening är det också viktigt att det finns ett stöd från medlemmarna för att arbeta med ett Stockholmsprogram. Situationen skulle bli mycket mer naturlig om det funnes en Stockholmsavdelning inom föreningen.

De offentliga organisationer som har sin naturliga lojalitet i Stockholmsregionen är Länsstyrelsen, Stockholms stad, länets övriga kommuner samt Stockholms läns landsting. Det är också dessa som tillsammans med bl. a. Handelskammaren utgör det s.k. regionala partnerskap som ansvarar för det regionala tillväxtprogrammet. Det är naturligt att i förlängningen se att dessa parter eller någon av dem avsätter personer och resurser för ett fortsatt arbete med ett designprogram för Stockholmsregionen.

Men arbetet får inte enbart bli en fråga för några få politiker och tjänstemän. Det krävs intresse och aktivt

arbete från många olika håll – från designer och deras organisationer, från stora och små företag i Stockholms län, från näringslivets organisationer och från de fackliga organisationerna, från lärare och forskare inom designområdet samt från en designintresserad allmänhet. En förhoppning är att det underlag som finns i denna rapport kommer att leda till diskussioner i många olika fora och att dessa diskussioner i sin tur stimulerar till engagemang och fortsatt arbete för att främja design i Stockholmsregionen.

FOTO: C. G. ROSENBERG
AFFISCH: SIGURD LEWERENZ

Något att leva upp till

För drygt 60 år sedan var Stockholm värd för den stora arkitektur och designutställning som kommit att prägla våra estetiska ideal långt in i dessa dagar. Det var Stockholmsutställningen som banade väg för funktionalismen. Kan Stockholm än en gång bli en symbol för moderna ideal om form och funktion? (Bilderna finns på Arkitekturmuseet.)

BILAGA 1

Intervjulist

Nedanstående personer har intervjuats tämligen ingående. Det handlar om samtal som varat mellan en och två timmar. Flera av de intervjuade deltog också vid den workshop som arrangerades under våren. Synpunkter från andra deltagare vid workshopen har också kanaliserats in i arbetet bl. a. genom de utförliga minnesanteckningar som fördes där.

Designintressenter

Robin Edman, VD, SVID

Hans A. Tell, projektledare SVID

Claes Frössén, informationschef SVID

Clara Skoog Åhlvik, VD Svensk Form

Christine Carendi, Svensk Form

Christina Nilsson-Dag, Informationsansvarig

Svensk Form

Henrik Orrje, Svensk Form, tidigare Svenska Institutet

Lennart Lindkvist, tidigare VD Svensk Form

Cilla Robach, Intendent Nationalmuseum

Bitte Nygren, museichef Arkitekturmuseet

Christina Magnusson, ordf i Formmuseets vänner

Lotta Treschow, vice ordf i Formmuseets vänner

Designföretag och personer med nära koppling till design

Stefan Ytterborn, VD Ytterbom & Fuentes, f.d. styrelseledamot i SVID o SF

Jacob Lind och Dan Grettve, Futurniture

Fredrik Magnusson, VD, Designaktiebolaget Propeller

Claes Britton, tidigare ansvarig för publikationen

Stockholm New

Hedvig Hedqvist, journalist

Marie Söderqvist, tidigare VD United Minds, nu på Prime

Krister Torssell, VD Ergonomidesign AB

Sam Peters, VD och Urban Ahlgren, No Picnic

Tore Bonnier, SID ordförande industridesign

Christina Sjöberg, SID ordförande textildesign

Anna Rygård, Hesselboms Universum

Ingrid Giertz Mårtensson, Director, Föreningen

Svenskt Mode

Christina Hoffman, VD Stockholm Fashion District,

Liljeholmen

Monica Förster, möbeldesigner

Anna Stensland, designchef Åhléns

Charlotte Melander, projektledare, Stockholmsmässan

Sven Thiberg, professor emeritus i arkitektur KTH

Högre utbildning och forskning

Lars Lallerstedt, rektor Konstfack

Per Olof Berg, professor SSES

Lisbeth Svengren, professor Stockholms Universitet

Inge Jovik, prefekt KTH Syd

Tore J Larsson, professor, KTH Haninge

Kerstin Wickman, professor i designhistoria Konstfack

Margareta Norell, professor Maskin och design KTH,

Tom Hedqvist, rektor Beckmans

Leif Magnusson, ordf. i Centrum för tjänsteforskning vid Karlstads Universitet

Sören Andersson, professor KTH, programansvarig design och produktionsframtagning

Gert Svensson, föreståndare för paralleldatacentrum på KTH

Kenneth Olausson, VD, Ingvar Sjöberg, projektledare, samt Sara Ilstedt, forskare Interaktiva institutet

Offentlig förvaltning

Klas Thorén, f.d. chef för omvärldsbevakning
Stockholms stad
Anna Lynèl, Näringsdepartementet
Erik Åström och Ewa Dahlberg, Statens Kulturråd
Bo Andér, Stockholms kulturförvaltning
Berndt Linstenz, Förbundsdirektör KSL
Börje Vredén, chef för Landstingets Regionplane-
och trafikkontor
Eva Schöld, Chef för Stockholms kulturförvaltning
Anders Nordstrand, VD Stockholm Visitors Board
(SVB)
Karin Nordh, näringslivsstrateg Haninge kommun
Per Lagheim, arkitekt Locum

Övriga intressenter

Bo Granqvist, Handelskammaren
Peder Wallenberg, ordförande i stiftelsen Carpe Vitam
Mats Brodén, art node
Katarina Nilsson, Sveriges Arkitekter
Jan Berg, arkitekt, arbetar för Fastighetsverket med
frågan om Formmuseum
Anna Winblad, Stockholms Hantverksförening
Jan-Erik Moreau, LO
Mikael Boston, Boston design

Telefonintervjuer

Nedanstående personer har intervjuats angående mer
specifika frågeställningar (i vissa fall e-postdialoger)
vilka inte bedömts skulle kräva ett personligt möte.
Samtalen har varat i mellan tio minuter och en halv-
timme:

Lars Nyberg, direktör NUTEK
Jean-Pierre Zune, utredare av designutbildningar,
Högskoleverket
Claes Eriksson, kulturdepartementet
Lasse Wallrup, Turistrådet

Christer Lindberg, VD ALMI Stockholm
Bjarne Kirsebom, VD Spelplan Stockholm
Lars Östling, VD Stockholms Hantverksförening
Ann-Kristin Myrman, författare till Sverige i God form
Agneta Modig-Tham, avdelningschef Moderna Museet
Bengt Stymne, professor, Handelshögskolan
Marie Almqvist, lärare Nyckelviksskolan
Tomas Loob, direktör Duni
Stefan Melesko, marknadföringskonsult
Niklas Weise, designer

BILAGA 2

Litteraturlista

Designhistorik

Konst kräver rum. Nationalmusei historia och framtid.

2003

Form genom tiden. 100 år av designhistoria.

Svensk Form 1997

Lasse Brunnström: *Svensk Industridesign. En 1900-tals-historia.* Nordstedts 1997

Hedvig Hedqvist: *1900–2002. Svensk Form Internationell Design.* Bokförlaget DN 2002

Penny Sparke: *DESIGN. 1900-talets pionjärer.* Albert Bonniers förlag 1999

Andra designböcker och rapporter

Jens Bernsen: *Design av företags- och produktnamn.* SVID och Svensk industrilitteratur 1994

Gary J. Coates: *Eric Asmussen, architect.* Byggförlaget 1997

Folke Edwards m. fl.: *Design from Western Sweden.* Nordbok 2000

Ulf Mannervik: *Den socialt formgivna produkten.* CTH 1997

Rune Monö: *Design for Product Understanding.* Liber 1997

Rune Monö: *Design för gemensamma resor.* Carlssons 1992

Peter Nordström m. fl.: *Produkter som fungerar. Design-metoder för utveckling av kollektivtrafiken* KFB rapport 1997:42

Lisa Warsén och Per Leander: *Resa i design.* Kommunikations-forskningsberedningen och SVID. KFB rapport 1999:33

Sverige i god form. SVID och LO 2000

Anställda och företag i god form (studiematerial) SVID och LO 2002

Forum för Form. Vägen till ett formmuseum i Stockholm. FormMuseets Vänner, Ekelids förlag 2001

Design management in practice. Danish Design Council och Design Center Stockholm 1987

Från start till mål. Den moderna resan. Nordiska handi-kapprådet, 2003

Offentligt material

Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet. Prop. 1997/98:165

Förslag till handlingsprogram för arkitektur och form-givning. Ds 1997:86.

Mötesplats för form och design. SOU 1999:123

Statens insatser för form och design. SOU 200:75

Framtidsformer – handlingsprogram för arkitektur, form-givning och design. prop. 1997/98:117

Framtidsformer: Sveriges handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design. Kulturdepartementet 2001.

Designutbildningar i Sverige – en kartläggning.

Högskoleverket 1999

Designutbildningar i Sverige. En utredning och utvärdering. Högskoleverket, 2002

Programskrifter

Carl Bennet m. fl.: *Framtid för svensk industri.* 2002

Förslag till nationellt program för design som utvecklings-kraft inom näringsliv och offentlig förvaltning. SVID och Svensk Form, våren 2002

Nationellt program för Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet. december 2002

Förstudie Design i Västernorrland. SVID, maj 2002

Blandade upplevelser. En förstudie om svensk upplevelse-industrins möjligheter, med förslag till åtgärder.

KK-stiftelsen 1999

BILAGA 3

Projekt, med start 2003 ur programmet "Design som utvecklingskraft för näringsliv och offentlig verksamhet"

I december 2002 presenterade SVID och Svensk Form ett förslag till Nationellt program för *Design som utvecklingskraft*. Programmet har tagits fram på uppdrag av Näringsdepartementet. I februari 2003 tilldelade Näringsdepartementet medel för att påbörja tio prioriterade projekt. Fokus ligger på näringsliv och till viss del inom det offentliga området.

Avsikten med *Design som utvecklingskraft* är att initiera, inspirera, samordna och manifestera olika slag av designinsatser inom ett brett område. De pengar som hittills avsatts är inte avsedda att ges som bidrag till enskilda företag eller organisationer utan ska delfinansiera samlingsprojekt.

Följande projekt har valts ur det nationella programmet för att utgöra goda förebilder som ett resultat av kombinationen design och innovationer. Projekten ska leda fram till konkreta, attraktiva varor eller tjänster.

- Fordonsleverantörers konkurrenskraft
- Design för export av medicinsk & biomedicinsk teknik
- Förpackningen som värdeskapare
- Design för entreprenörskap
- Design för tjänster
- Design för ett friskare arbetsliv
- Design för offentlig utveckling
- Design för framtidens kunskapssamhälle
- Sommardesignkontoret
- Programkontor Designåret 2005
- Projektnav för utvecklingskraft

Fordonsleverantörers konkurrenskraft

Området valt i samråd med gruppen "Framtid för svensk industri"

Satsningen fokuseras på leverantörer till fordonsindustrin och tillverkare av specialfordon, i syfte att stärka den internationella konkurrenskraften. Centralt är kompetensutveckling och utveckling av goda exempel inom områdena design management, produkt-design, kommunikationsdesign, miljödesign etc.

Projektledare: Kaj Abbestam

Tel: 031 61 24 05, E-post: kaj.abbestam@svid.se

Design för export av medicinsk & biomedicinsk teknik
Området valt i samråd med gruppen "Framtid för svensk industri"

I Sverige finns sedan lång tid en tradition inom dessa framtidsbranscher. Vi har ett antal företag som befäst sin nationella marknad, men det är oerhört viktigt för oss som nation att de når ökade framgångar på den internationella marknaden. Genom att föra in design i affärsutvecklingen ökar förutsättningarna för företagen att bli konkurrenskraftiga på den globala marknaden. Deltagande företag ska se resultat i form av ökad lönsamhet, omsättning och effektivare/miljövänligare produktutveckling jämfört med branschgenomsnittet.

Projektledare: Christer Ericson

Tel: 0611 55 05 79, E-post: christer.ericson@svid.se

Förpackningen som värdeskapare

Förpackningstillverkande industrin sysselsätter 12 000 människor och betydligt fler om vi ser till hela kedjan. Förpackningar skapar värden för näringslivet i stort genom att profilera produkter och effektivisera distributionssystem.

Vi vill med detta projekt skapa nya innovativa förpackningslösningar som profilerar produkter samt är

mindre kostsamma att tillverka och distribuera. Projektet ska resultera i nya koncept, system och processer för konsumentförpackningar som bidrar till de förpackningsanvändande företagets affärsnytta.

*Projektledare: Tomas Edman, Regionförbundet i Värmland,
Tel: 054 700 17 75,*

E-post: tomas@designstudiovarmland.nu

Design för entreprenörskap

Den nyutvecklade databasen "Design i Affärsutveckling" (DIA) tillför designstöd till processerna för affärsutveckling. Med design i affärsutveckling menas att utvecklingsprocessen startar från kund- och brukarbehov och från företagets centrala kompetenser och värderingar. Visualisering underlättar konkretisering av nya idéer och koncept.

Projektet ska leda till att de uppdragsgivare som deltar ökar sina marknadsandelar, breddar sitt produktutbud och ökar sin export. Deltagande affärsdesign-team ska öka sin kompetensbredd.

Projektledare: Hans A. Tell

Tel: 08 783 83 58, E-post: hans.tell@svid.se

Design för tjänster

Projektet är gränsöverskridande mellan näringsliv och samhällsområdet "tjänster" som erbjuds till medborgare eller till mer kommersiella kunder måste vara lätta att förstå och använda. Som medborgare har vi rätt att förvänta oss att tjänsterna är anpassade till våra behov. Självklart när det gäller samhällets servicetjänster, men gäller i lika hög grad vid myndigheters maktutövning av olika slag. Inom näringslivet är en sådan behovsdriven kund Anpassad tjänsteutveckling ett villkor för överlevnad. Av nystartade företag i Sverige år 2001 beskrev sig 84 procent som tjänsteföretag. Tjänster dominerar i dagens kunskapsekonomi. Ändå är insikten om att tjänsten måste ha en god design

alldeles för låg. Med designmetodik kan tjänster tillföras högre kundnytta och bättre anpassas till människans mångfacetterade behov.

Privat sektor: Förslagsvis transportföretag och avfallshandtering. Vissa projekt kommer att vara samplanerade med den offentliga sektorn.

Offentlig sektor: Förslagsvis verksamheter inom sjukvård och äldreomsorg.

Insatsområdena är ej detaljplanerade i dagsläget.

Projektledare: Hans Frisk

Tel: 0611 205 85, E-post: hans.frisk@svid.se

Design för ett friskare arbetsliv

Arbetslivet ger liv åt det mesta i samhället. På senare tid har livet i själva arbetet fått allt större uppmärksamhet. Till detta finns många sociala, ekonomiska, tekniska och politiska anledningar. Om omtanke om den som arbetar får vara vägvisare då är arbetsplatsen den viktigaste arenan för insatser. Den statliga utredningen om en handlingsplan för ökad hälsa i arbetslivet SOU 2002:5, pekar också i den riktningen. Våra förslag berör arbetsvillkor på några olika sätt.

Ett projekt som är gränsöverskridande inom näringslivs- och samhällsområdena:

Företag och anställda i god form syftar till att öka kommunikationen och kompetensutveckla företagets personal och därmed stärka företagets förmåga att utveckla bättre arbetsmiljöer och nya och bättre produkter. Projektet innebär att företag och anställda gemensamt höjer sin designmedvetenhet och designkompetens. Projektet utvecklas i samverkan med LO och Svensk Näringsliv.

Projektledare: Marie Loft

Tel: 040 35 92 15, E-post: marie.loft@svid.se.

Design för offentlig utveckling

I Sverige vill vi att de verksamheter som styrs av samhället genom myndigheter eller på annat sätt är formade efter individens och gemenskapens behov. För detta syfte finns ett omfattande regelverk: med lagar, instruktioner och ständiga tillägg. Det är en kontinuerlig uppgift för varje myndighetsorgan att tydligt kunna klargöra rättigheter och skyldigheter, nyttan med sin verksamhet, att värna rättssäkerhet och lika-behandling, att uppträda med respekt inför sin huvudman, den enskilde medborgaren och samtidigt vara en positiv och attraktiv part.

Vi ger några exempel på insatsområden:

Design för myndigheter. Insatsen ska leda till att myndigheters tjänster är begripliga, indelade och anpassade efter målgruppers olika behov. Projektet berör myndighetens interna utveckling och externt de utvecklingsprojekt som myndigheten eventuellt deltar i. NUTEK är intresserad av att som första myndighet genomföra en designinsats för sin utveckling.

Design för stora och små samhällen. Ordet samhälle berör det mesta, men vi begränsar oss här till att framhålla det angelägna i att närsamhället erbjuder tilltalande och väl utformade gemensamma miljöer. Det "offentliga rummet", med uppgift att stödja mångkulturell närvaro, ge tillgång till kommunala tjänster och medge delaktighet i demokratiska beslutsprocesser. Gärna också ge inspiration till mänsklig samvaro och eftertanke.

Design för små och stora samhällen innebär att skapa bättre förutsättningar för näringslivets utveckling genom design utifrån lokala förutsättningar. Detta kräver en tydlig beskrivning av ortens identitet som grund och tolkning för både samhällets och näringslivets inspiration, utveckling och kommunikation.

I diskussioner om ev. förändring eller utveckling av näringslivsstrukturen i kommuner och regioner är det intressant att konstatera upplevelseindustrins och

turistnäringens frammarsch. Idag omsätter turistnäringen 148 miljarder kronor per år i Sverige, 400 000 människor jobbar i upplevelseindustrin.

Projektledare: Björn Nordén

Tel: 0501 184 73, Mob: 070 643 22 80,

E-post: bjorn.norden@svid.se

Design för framtidens kunskapssamhälle

Vad gäller kunskapssamhället anser vi liksom på flera andra områden att en mer initierad arbetsgrupp bör få i uppdrag att komma med analys av behoven. Frågor om skolan hör naturligtvis samman med det livslånga lärandet. Men förståelsen för kunskap och det egna ansvaret för lärande grundas hos våra barn i deras tidiga skolgång. Ett exempel som även är gränsöverskridande inom näringslivs- och samhällsområdena:

Utemiljön – design för den lärande skolan. Alla barn har rätt till en lärande skola, miljöer som stimulerar upptäckarglädje och aktivitetslust. Satsningen består i att följa FN:s konvention om barnets rättigheter i formandet av utemiljöer för den lärande skolan. Utemiljöer som fungerar för de funktionshindrade barnen och därmed för alla barn. Miljöns utformning ska bejaka barnen och göra dem delaktiga i skapandet av vardagsmiljön på deras egna villkor.

Projektets mål är att barnen ska få det bättre och att medverkande företag ska öka sina marknadsandelar. Projektet ansluter till en förstudie som gjorts i Småland.

Projektledare: Margareta Moqvist och Ellinor Rydman,

Miljöresurs Linné, Länsstyrelsen i Jönköpings län och Länsstyrelsen i Kronobergs län

Tel: 0470 861 73 och 0470 864 85

E-post: margareta.moqvist@g.lst.se och

ellinor.rydman@g.lst.se.

Sommardesignkontoret

Projektet Sommar-designkontoret är en designsatsning som underlättar för högskolevärlden och näringslivet att mötas. Studenter kommer i kontakt med "verkligheten" och "verkligheten" får möta de ungas värderingar, kunskaper och kreativitet. Syftet med projektet är också att företag och andra verksamheter i landet ska få ökad insikt om designens bredd och betydelse. Konkret sker detta genom sommar-designkontor i kommuner, där studenter från olika högskolor och universitet "blandas" och får jobba med korta idéorienterade uppdrag i främst företag. Etablerade designers finns med som vägledare och bollplank.

Utbildningar i design som konkurrensfördel för företag m m kan bli ett komplement till sommar-designkontoren för att få kontinuitet i satsningen och för att utveckla designkompetensen i företaget.

Sommardesignkontorets gränsöverskridande och öppna karaktär och med studenter som ger "kreativa störningar" skapar hela tiden förutsättningar för nytänkande och medför automatiskt spin-off-effekter i såväl företag som i kommuner.

2003 planeras sommar-designkontor med totalt hundratalet studenter på 16 orter i landet, från Kalix i norr till Hässleholm i söder.

Projektleddare: Björn Norden,

Tel: 0501 184 73, E-post: bjorn.norden@svid.se

Programkontor Designåret 2005

Under våren och hösten 2003 förbereds implementeringen av Designåret 2005. Målet för 2003 är att på tre orter i Sverige arrangera riktade seminarier mot beslutsfattare och ledande personer inom svenskt näringsliv, samhällsliv, kultur och utbildning. Syftet med seminarierna är att kommunicera delresultaten som upp-nås i ovan nämnda programprojekt.

Projekten utgör förebilder och exempel på hur till-

lämpad designmetodik kan verka som förnyelsekraft inom närings- och samhällsliv samt kultur och utbildning. Seminarierna syftar även till att utveckla strategiska kontakter med organisationer som ska medverka operativt som producenter i manifestationer under Designåret 2005. Dessa organisationer är svenska kulturhus, museer, konsthallar, mediaföretag, annonsföretag, TV-bolag etc.

Projektleddare: Henrik Orrje, Föreningen Svensk Form

Tel: 08 463 31 90, E-post: henrik.orrje@svenskform.se

Projektnav för utvecklingskraft

För att organisera insatsprojekten i programmet skapas ett projektnav, som kan hålla ett tydligt långsiktigt fokus på programmets inriktning. Det ska också kunna göra mer tillfällesstyrda satsningar på andra designområden. Dessutom ska projektnavet skapa kontakter, vara initiativtagare, mentorer och förmedlare av designkompetens regionalt och lokalt. Förutom det centrala projektnavet finns fem regionkontor, syd, sydost, väst, mellan och norr med ett lokalkontor för de två nordligaste länen och ca tio lokala samarbetskontor.

För ytterligare information om projekten

Claes Frössén, tel 08 783 83 27, claes.frossen@svid.se

Anne Flyboo, tel 070 533 55 54, anne.flyboo@svid.se

Här noteras några uppslag som inte primärt är regionala men som aktualiserats under inventeringsarbetet.

BILAGA 4

Några möjliga nationella initiativ

”Designdok”

Designföremål finns i dag på flera olika museer i Stockholmsregionen. Tidigare har funnits tankar på att samla dessa inom ett designmuseum. Dessa tankar har dock övergivits, i vart fall för tillfället. Det vore dock av stort värde – för hela landet och inte specifikt för Stockholmsregionen att få dessa samlingar dokumenterade och gjorda tillgängliga på multimedia. På så vis skulle man kunna få ett helt virtuellt designmuseum. I sin enklare form kan betraktaren via terminal beskåda föremålen och få information om dem. I ett mer avancerat scenario kan betraktaren använda ”virtual reality” teknik.³⁷

Däriigenom skulle dessa samlingar göras tillgängliga – om än i virtuell form – på flera platser. För Stockholmsregionens del handlar det i första hand om att placera denna dokumentation vid ett designcenter. Denna aktivitet är av lika stort intresse för landet som helhet som för Stockholm och borde snarare ligga inom kulturdepartementets område. Med tanke på att det är Röhsska museet i Göteborg som har ett nationellt nätverksansvar kunde denna uppgift hamna där.

Säkert finns det fler och mer fantasieggande möjligheter att med modern teknik och med interaktiva metoder sprida kunskap om olika museiföremål och miljöer. På nordisk nivå pågår ett samarbete där Interaktiva Institutet (se Kapitel 3) har en ledande roll.

Samverkan mellan museer

Det finns omfattande samlingar av designföremål och av andra designrelaterade föremål vid Nationalmuseum, Nordiska museet, Tekniska museet och Arkitektur-museet. Tidigare utredningar har uttryckt önskemål

och förbättrad samverkan mellan dessa museer. Något av musserna bör ta initiativ till ett antal tematiska samverkansutställningar mellan två eller flera av dessa museer. Säkert leder en sådan samverkan också till att ytterligare museer involveras. Presentationen får formen av en tillfällig utställning, antingen inom ett av museerna som agerar värd eller på annan plats, t.ex. Kulturhuset i Stockholm. Därmed skulle historiska, etnografiska, tekniska och estetiska perspektiv kunna anläggas på en och samma utställning.

En sådan aktivitet bör snarast ses som nationellt, även om det skulle resultera i vissa utställningar i Stockholm. Riksutställningar och övriga designmuseer i landet kunde också kopplas in i samarbetet.

Uppgradera olika utmärkelser

Svensk Film får stor uppmärksamhet i samband med den årliga utdelningen av Guldbaggen och evenemanget kring denna prisutdelning. Även om design inte kan förväntas få fullt så stort publikt genomslag som film, bör det vara möjligt att uppgradera arrangemangen kring utdelningen av Utmärkt Svensk Form eller Ung Svensk Form. Det finns anledning att hämta inspiration från Guldbaggegalan (som i sin tur är kopierat från Oscar-galan). Designåret 2005 erbjuder ett sådant tillfälle.

³⁷ Den s.k. VR-kuben som finns på KTH skulle kanske i en ytvecklad form användas för att visualisera olika historiska eller planerade miljöer som besökaren själv kan kliva in i, virtuellt visserligen, men ändå...

Design som utvecklingskraft

OMSLAGSBILD: TORLEIF SVENSSON/TIOFOTO | LAYOUT: ATELJE IDE | TRYCK: SALTSJÖBADENS TRYCKERI 2003

FÖR STOCKHOLMSREGIONEN – EN PLATTFORM

Under senare tid har design uppmärksammats som en nyckelfaktor bakom många företags framgång. I Sverige finns sedan länge en designtradition som bygger på kvalitet och estetik inom hantverk och industriell produktion. Sverige är framstående när det gäller ergonomisk design, arbetsmiljö och design inriktad på att göra vardagslivet enklare och säkrare för människor. God design är god funktion.

I denna rapport beskrivs vem som gör vad inom designområdet. Den ger en viss utblick mot andra länder och andra delar av Sverige samt beskriver vad som gjorts och tänkts inom området. Rapporten avslutas med en lista på möjliga inslag i ett regionalt designprogram. Bakom rapporten står Stockholms stad, Länsstyrelsen i Stockholm, ESF-rådet i Stockholm i samarbete med Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) och Svensk Form. Rapporten har utförts av ekon. lic. Peter Gorpe.

För att förslagen i rapporten ska leda till konkreta åtgärder även inom andra områden där design kan nyttjas, krävs det upplutning och engagemang från många håll. Förhoppningsvis kommer de tankar och de förslag som presenteras leda till diskussioner i många olika fora som senare i sin tur stimulerar till fortsatt arbete för att främja design som utvecklingskraft i Stockholmsregionen.

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Stockholms
Näringslivs kontor

Svensk Form

